

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΖ'.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1954

ΑΡΙΘ. 154

Η ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ

Α'.

Ποιός, λοιπόν, θά καθοδηγήση τὸν σύγχρονο, χιλιοβασανισμένο καὶ περίφοβον ἄνθρωπο; Ποιός θά τὸν βγάλῃ ἀπὸ τὸ σημερινὸ χάος;

Ἡ ἔρευνα γιὰ νὰ βροῦμε ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα αὐτὸ μᾶς εἶχε φέρει, στὸ προηγούμενο ἄρθρο, μπροστὰ στὴν πάλῃ δύο διδασχῶν. Ἀπὸ τὴ μιά μεριά εἶναι ἡ διδασχὴ πού βάσι τῆς ἔχει τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ πνευματικὴ δημιουργία, ὅπως ἄρχεισε νὰ διαμορφώνεται κυρίως γύρω στὰ χρόνια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογικὴ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ἡ «καινὴ διδασχὴ», πού ἔφερε στὸν Ἄρειο Πάγο ὁ Παῦλος καὶ πού ὁ ἀρχαῖος κόσμος τὴν ἀπέκρουσε, τὴν κατεδίωξε, τὴν ἐθεώρησε ἀποβλήτη.

Ἡ πάλῃ αὐτὴ τῶν διδασχῶν, πάλῃ πού με βαθεῖα χαρακιά χάραξε τοῦ πολιτισμοῦ μας τὴν ἱστορία, ἡ πάλῃ αὐτὴ παρουσίασε διαφόρους «γύρους» με νικητὴ πότε τὸν ἓνα, πότε τὸν ἄλλο ἀπὸ τοὺς δύο ἀντιπάλους. Καί, τελευταῖα, με τὴν μορφὴ ἰδίως τοῦ νεο-ουμανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστροφῆς στῶν κλασικῶν τὴν σπουδὴ, στοὺς τελευταίους αἰῶνες, φαινόταν ὁ «γύρος» νὰ κερδίζεται ἀπὸ τὴν παλαιὰ διδασχὴ, πού αὐτὴ πιά θά ἀνελάμβανε νὰ χειραγωγήσῃ, νὰ κυβερνήσῃ πνευματικὰ τὸν ἄνθρωπο, νὰ δώσῃ στὸ ἐρώτημά μας τὴν ἀπάντησι πού ἀποζητάμε.

Ἔτσι ὁ «ἀνθρωπισμός» ἢ «οὐμανισμός»⁽¹⁾ με βάσι τὴν σπουδὴ τῶν ἀρχαίων

ων, στεφανωμένος με ἀστερισμὸ δόλοκληρο ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα, θά μπορούσε κανεὶς νὰ πῇ, ὀνόματα τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφωδιασμένος με περγαμινές πού καλύπτουν τὸν πλανήτη μας, με ἐργαστήρια τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὶς Ἀκαδημίες καὶ τὶς Βιβλιοθήκες τοῦ πολιτισμένου κόσμου δόλοκληρου, ὁ ἀνθρωπισμὸς λοιπὸν ἔρχεται πρὸς τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο γιὰ νὰ τοῦ πῇ: «ἐγὼ εἶμαι ὁ δρόμος γιὰ τὴν σωτηρίαν σου!»

Δηλαδή... γιὰ νὰ εἴμαστε ἀκριβεῖς, αὐτὸ τὸ «ἔρχεται» εἶναι τρόπος τοῦ λέγειν. Σκληρὸ μάθημα θά πάρῃ, ὅποιος ἐδῶ θά θελήσῃ νὰ δανεισθῇ τὴν εὐαγγελικὴν εἰκόνα τοῦ ποιμένου πού ἀναζητεῖ τὸ χαμένο πρόβατο. Δὲν «ἔρχεται» πρὸς τὸν ἄνθρωπο ὁ ἀνθρωπισμὸς. Ὁ ἄνθρωπος προστρέχει σ' αὐτόν, γιὰ νὰ βοῇ τοῦ λυτρωμοῦ τὸν δρόμο.

Δηλαδή... κι' αὐτό, τρόπος τοῦ λέγειν!

manismus) εἶναι τὸ πνευματικὸ κίνημα πού, ξεκινώντας ἀπὸ τὴ σπουδὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κλασικῶν, ἀνεπτύχθη σὲ μιὰν ἀνθρωποκεντρικὴ κοσμοθεωρία, με τὴν ἔννοια ὅχι μόνον τῆς ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως σ' αὐτόν, σὰν τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀξία. Σὲ συνάρτησι μ' αὐτὸ ἀναπτύχθηκε ἡ ἀντίληψις τῶν ἀξιῶν τούτης τῆς ζωῆς, ἐκείνου πού λέμε «ὁμορφίαν τῆς ζωῆς», κάπως σὰν ἀντίθεσι πρὸς τὴν πίστι σ' ὅ,τι εἶναι ἡ «πέραν τοῦ τάφου ζωὴ». Φυσικὰ ὑπάρχουν πολὺς παραλλαγές στὸν ἀνθρωπισμὸ σὰν κίνημα πού τίθεται ἀντιμέτωπο στὴ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, ἐπικαλούμενο ἀκριβῶς τοὺς ἀρχαίους καὶ ζητώντας νὰ διαδώσῃ τὴν σπουδὴ τῶν κλασικῶν πού, αὐτὴ μόνον, ὅπως λέει, δίνει τὴν σωστὴ κατεύθυνσι στὸν ἄνθρωπο.

(1) «Ἀνθρωπισμός» ἢ «Οὐμανισμός» (Hu-

Ὁ σύγχρονος χιλιοβασανισμένος, ζαλισμένος ἄνθρωπος, μόνο τὸν ἀνθρωπισμὸν σὰν ὁδηγητὴ δὲν σκέπτεται. Μὲ εἰλικρίνεια ἀξιέπαινη οἱ κατ' ἐξοχὴν ἐκπρόσωποι τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν ὁμολογοῦν πὼς ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ὅλο καὶ χάνει τὴν ἐπαφὴν μὲ τὴν ἀνθρωπιστικὴν σπουδὴν. Τὸ πρᾶγμα εἶναι, ἄλλως τε, καταφάνερο! Τὸ ἕνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὰ διάφορα κράτη βγάζουν τὴν μελέτη τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τὴν γυμνασιακὴν σπουδὴν. Ἐτσι διακηρύττουν ἐπίσημα, ἐκεῖνο πὺν σὲ προηγούμενες γενεὲς θὰ ἦταν ἀνέγκυστο: πὼς μπορεῖς νὰ εἶσαι ἀληθινὸς ἄνθρωπος χωρὶς νὰ διαβάξης τοὺς κλασικοὺς, χωρὶς νὰ ἔχῃς τραφῇ ἀπὸ τ' ἀνθρωπιστικὰ γράμματα. Κι' ὅταν τὸ Πανεπιστήμιον δέχεται πιά σὰν «ὄριμον» γιὰ σπουδὴς ἀκαδημαϊκὴς ἕνα πὺν δὲν ἔχει καὶ τὸν γλωσσικὸν ἐξοπλισμὸν γιὰ νὰ μελετήσῃ τοὺς ἀρχαίους—τὴ βᾶσι τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας—φανερὸν πιά πόσο χάνεται ὀριστικὰ ἡ ἐπαφὴ τοῦ πολιτισμοῦ μας μὲ τὴν ἀρχαία διδασχῇ.

Ἐτσι, στὴν πάλιν τῶν διδασχῶν, ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους ὁμολογεῖ κι' ὅλας τὴν ἡττά του. Βγαίνει, λές, ἔξω ἀπὸ τὸν στίβο. Ὅμως ἂς μὴ βιασθῇ νὰ πανηγυρίσῃ ὁ ἀντίπαλός του, ἡ «καινὴ διδασχῇ», ὁ Χριστιανισμός. Ἡ ἡττά τῆς ἀρχαίας διδασχῆς δὲν σημαίνει νίκη τῆς «καινῆς». Χωρισμένοι σὲ τόσα ἄλλα οἱ δύο ἀντίπαλοι, συναντῶνται σὲ τοῦτο τὸ κοινὸ σημεῖο: ὅτι δὲν κατῴρθωσαν νὰ «κερδίσουν» τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, νὰ τὸν χειραγωγήσουν, νὰ τοῦ δώσουν τὴν κατεύθυνσιν στὴ νέα ἐποχὴ πὺν ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς χαλασμοὺς καὶ τὰ ἐρείπια πὺν ἄφησε ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος.

Μὰ κι' ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ μεγάλη διαφορὰ. Γιὰ τὴν ἀρχαία διδασχῇ ἡ ἀπώλεια τῆς ἐπαφῆς ἔρχεται σὰν φυσικὴ συνέπεια τοῦ καμάτου τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, πὺν... ἂμε νὰ τὸν ρίξῃς στὴς κλασικὴς σπουδὴς! Γιὰ τὸν Χριστιανισμὸν ὅμως, ἀντιθέτως, ἡ ἀπώλεια τῆς ἐπαφῆς εἶναι ὁλότελα ἀνεξήγητη. Γιατί οἱ καιροὶ μας παρουσίαζαν μιὰ μοναδική, ἀλήθεια, εὐκαιρία γιὰ τὸν Χριστιανικὸν κήρυγμα, ἄνοιγαν ἕνα καινούργιον δρόμον πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀκριβῶς ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια, ἀκριβῶς μὲ τὰ ἐρείπια

καὶ τοὺς χαλασμοὺς, τὰ ὕλικά μὰ πρὸ πάντων τὰ πνευματικὰ συντρίμια πὺν ἄφησε πίσω του ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος.

Β'.

Νὰ σκεφθῇ κανεὶς, ἀλήθεια, τί εὐκαιρία ἦταν γιὰ τὸ χριστιανικὸν μήνυμα ὁ πόλεμος αὐτός! Ἐκάμε καταφάνερη τὴν χρεωκοπία τοῦ ἀρνητικοῦ, τοῦ ἀ-χριστιανικοῦ, κι' ἀπὸ ὠρισμένες πλευρὲς ἀντιχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, πὺν ἐκυβέρνησε τὴν ἀνθρωπότητα στὴς τελευταῖες γενεὲς μὲ τόσες χρυσὲς ὑποσχέσεις, πὺν ὠδήγησαν σὲ τόσον τραγικὴ συμφορὰ!

Τὰ ἐρείπια αὐτά, σὲ τέτοια ἔκτασι πέρα γιὰ πέρα στὴν Εὐρώπῃ, ἦσαν κατὰ μοναδικὸν στὴν ἱστορία κι' αὐτὸ ἀνάμεσα σὲ μιὰν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ μοναδικὴ στὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Μὰ ἐξ ἴσου μοναδικὴ ἦταν ἡ ἀρνητικὴ πνευματικὴ θεμελίωσις. Θεμελίωσις πὺν θύμιζε τὴν παραβολὴν τοῦ Κυρίου. Κτίσιμο πάνω στὴν ἄμμο. Κτίζοντας οὐρανοξύστες ἀντὶ γιὰ καλύβες ὁ ἄνθρωπος τοῦ βαρύγδουπου εἰκοστοῦ αἰῶνος νόμισε πὼς δὲν χρειαζόταν τὴ θεμελίωσιν. Κι' ὅμως, ὅσο ψηλότερος ὁ οὐρανοξύστης τόσο πὺν ἐπικινδύνον νὰ κτίξῃς χωρὶς θεμέλιον ἢ, ἀκόμα χειρότερον, νὰ κτίξῃς μὲ θεμέλιον τὴν ἄρνησιν τοῦ θεμελίου, νὰ δημιουργῇς τεχνικὸν πολιτισμὸν τὴν ὥρα πὺν ἀπορρίπτεις τὴν πνευματικὴν δημιουργία πὺν σοῦ ἔχει παραδοθῇ. Καὶ νὰ τὸ ἀποτελέσμα!

Μὰ καὶ τὰ διάφορα πνευματικὰ παραπατήματα τῆς γενεᾶς μας, κι' αὐτὰ ἦσαν εὐκαιρία πολὺτιμη, ἀφοῦ τὸ κατάντημά τους ἦταν διδακτικώτατο. Ἐτσι, εὐκαιρία γιὰ τὴν καινὴν διδασχῇ ἦταν καὶ εἶναι κι' αὐτὸ τὸ παράξενο χαρακτηριστικὸν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, ἡ ἐθελοδοουλεία. Ἄλλοτε εἶχαμε ὑποψηφίους τυράννους. Ἡ γενεὰ μας διαθέτει ὑποψηφίους δούλους, πὺν ζητᾶν νὰ δεθοῦν στὰ ποικιλόχρωμα ὁλοκληρωτικὰ καθεστῶτα. Καὶ βλέπει πιά καταφάνερα ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, πὺν ὁδηγεῖται, ὅταν ἀπὸ ἰδέες φιλελεύθερες τάχα, δὲν ἀσπάζεται τὸν Ἐσταυρωμένον... γιὰ νὰ μπορῇ νὰ γλύφῃ τὴς μπόττες τῶν διαφόρων τυράννων!

Κι' ὅλα αὐτά—τί σωρεῖα εὐμενῶν συν-

θηκῶν γιὰ τὸ χριστιανικὸ μήνυμα!— ὅλα αὐτὰ σ' ἐποχὴ ὅπου εἰς τὴν ἐπιστήμην σημειώνεται μιὰ ἀπίστευτη στροφὴ. Ποῦ σήμερα νὰ προβάλῃ ὁ ὕλισμος σὰν καταστάλαγμα τῆς ἐπιστήμης! Δὲν ἔχει ἀπλῶς ὑπερνικηθῇ, ἐξεχάστηκε κι' ὅλας. Ἀπὸ τὸν La Mettrie «ὁ ἄνθρωπος-μηχανή»⁽²⁾ καὶ τὸν Feuerbach «ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸ πὺν τρώγει»⁽³⁾, ὡς τὸν Carrel, ὁ «ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ ἄγνωστος», τί τεραστία ἀπόστασις! Τώρα ζοῦμε στὴν πνευματικὴ, γιὰ τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα προσφορώτατη, ἀτμόσφαιρα πὺν ἐδημιούργησαν ὁ Millikan, ὁ Eddington, ὁ Max Planck, ὁ Arthur Compton, ὁ De Broglie... μὰ ρίχτε λοιπὸν μιὰ ματιὰ σ' ὅσα φωτοτυπημένα δημοσιεύονται στίς «Ἀκτίνες» τοῦ Ἰανουαρίου 1948, δηλώσεις τῶν πραγματικῶν κορυφαίων τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης πῶς ἐπιδοκιμάζουν χωρὶς καμμίαν ἐπιφύλαξιν καὶ συνυπογράφουν τὴν «Δήλωσιν» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων. Κι' ἀκόμα καλύτερα, διαβάστε τὰ βιβλία τους πάνω στὸ μεγάλο αὐτὸ θέμα, βιβλία πὺν βγήκαν κυριολεκτικὰ τὸ ἓνα ἀπάνω στ' ἄλλο γιὰ νὰ μὴν ἀφήσουν πια τὸ παραμικρὸ ἔδαφος σ' ἐκείνους πὺν γιὰ νὰ κτυπήσουν τὴν χριστιανικὴ πίστιν ἔκαναν ἐπὶ κλίσει... τῆς ἐπιστήμης!

Μὰ κι' ὅπου στὴν ἐπιστήμην ἡ στροφὴ δὲν ἦταν τόσο ἀποφασιστικὰ πνευματικὴ καὶ αὐτόχρημα χριστιανικὴ, ὑπῆρξε πάντως στροφὴ κατὰ τοῦτο εὐνοϊκώτατη γιὰ τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα: ὅτι ἡ ἐπιστήμην εἶναι τώρα πια ταπεινὴ. Στὸ περίφημο βιβλίο τοῦ Le bilan de l'histoire, ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς René Grousset τονίζει πολὺ σωστὰ τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ τῆς νεώτερης ἐπιστήμης. Χαρακτηριστικὸ πὺν τὸ βλέπει κανεὶς καὶ στὴν αὐτοβιογραφία τοῦ Gustav Radbruch, πὺν ἦταν καθηγητῆς τῆς Νομικῆς στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Αἰδελ-

βέργης⁽⁴⁾. Κι' ὁ πασίγνωστος πια Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς Georges Duhamel σὲ πρόσφατὴ διάλεξιν πὺν ἔδωσε στὸ Cà Foscari στὴ Βενετία, ἀνταποκρινόμενος σὲ πρόσκλησιν τῆς Société Européenne de Culture γι' αὐτὴ τὴν στροφὴν ἐμίλησε. Ἀνεφέρθη εἰδικώτερα, γιὰ νὰ κἀνὴ τὴν ἀντιπαραβολήν, στὸν Ernest Renan, στὸ βιβλίο τοῦ L'avenir de la science⁽⁵⁾. Μὲ θαυμαστὴ ζωντάνεια κι' ἐκπληκτικὰ ἀπερίφραστο ὕφος μίλησε γιὰ τὴν ἀπογοήτευσιν πὺν εἶχε ἡ γενεὰ τοῦ Duhamel ἀπὸ τοὺς δασκάλους τῆς περασμένης γενεᾶς, ὅπως ὁ Renan, πὺν τόσες ὑποσχέσεις ἔδωκαν στ' ὄνομα τῆς ἐπιστήμης. «Δὲν λέω πῶς μᾶς ἐγέλασαν, ὅμως ἐγελάστηκαν» ἦταν τὸ συμπέρασμα τοῦ, συμπέρασμα πὺν ὁδηγεῖ στὴν σημερινὴ ταπεινόφρονα στάσιν τῆς ἐπιστήμης⁽⁶⁾. Αὐτὸ, ἄλλως τε, ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν φιλοσοφικὸν στοχασμόν. Ποῦ ἡ παλαιὰ ἀξίωσις τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ νὰ δώσῃ μόνο τοῦ ἐρμηνεία τοῦ παντός! «Δὲν ὑπάρχει λόγος» μᾶς λέει ὁ Joad στὸ τέλος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1944, «τοῦλάχιστον ἐγὼ δὲν ξέρω κανένα τέτοιον λόγον, γιὰτὶ τὸ σύμπαν πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι κατανοητὸ ἀπὸ τὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος»⁽⁷⁾.

Ἔτσι, λοιπόν, ὁ δρόμος γιὰ τὴν «καινὴν διδασχὴν», γιὰ τὸν Χριστιανισμόν, ἦταν πια ἐλεύθερος. Τὰ ἐμπόδια εἶχαν φύγει. Ὑστατο ἐμπόδιο, ἡ οἴησις τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Μπροστὰ στὸν Ὀδηγητὴν στεκόταν μαθητῆς ἑτοιμος ν' ἀκούσῃ, πλάνης κι' ἔρημος καὶ ἄστεγος ὁ ἄνθρωπος τοῦ 1945, ὅταν τελείωνε ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦταν

(4) Gustav Radbruch, Der innere Weg, 1951.

(5) Γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Renan εἶχαμε γράψῃ στὸ ἄρθρον μας «Χριστιανισμὸς καὶ ἐπιστήμην», «Ἀκτίνες» 1948, σελ. 497 ἐπ.

(6) Βλ. γιὰ τὴν διάλεξιν αὐτὴν «Ἀπόψεις» στίς «Ἀκτίνες» Ἰουλίου-Αὐγούστου 1954 σελ. 330.

(7) E. E. M. Joad, Philosophy 1944 σελ. 7: «There is no reason, at least I know of none, why the universe should necessarily be intelligible to the mind of a twentieth century human being».

(2) L'homme-machine, ἔργο πὺν ἐδημοσιεύθη τὸ 1748.

(3) Ἦταν τὸ ὕλιστικὸ σύνθημα τοῦ Feuerbach: στὸ πρωτότυπο ἀποτελεῖ λογοπαίγνιον: der Mensch ist was er isst. Τὸ σύνθημα αὐτὸ ἐπέδρασε ἀποφασιστικὰ στὴν ὕλιστικὴ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς στὰ μέσα τοῦ 19^{ου} αἰῶνος.

ἀπογοητευμένος... ἀπὸ τὸ πᾶν. Ἀπὸ τὸν ἐθνικισμό του ἀπογοητευμένος, ἀπὸ τὸν διεθνισμό ἀπογοητευμένος, ἀπὸ τὸν κάθε λογῆς «ἀνθρωπισμό» ἀπογοητευμένος, ἀπὸ τὸν καπιταλισμό ἀπογοητευμένος, ἀπὸ τὸν κομμουνισμό ἀπογοητευμένος, ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη ἀπογοητευμένος, ἀπὸ τὴν τέχνη ἀπογοητευμένος, ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἀπογοητευμένος. Μὰ αὐτὴ ἡ ἀπογοήτευσις ἦταν καὶ λυτρωμός. Λυτρωμός ἀπὸ χίμαιρες καὶ οὐτοπίες καὶ ἐπαγγελίες πλάνες. Κι' ὅλα ἔδειχναν, πὺς ὕστερα ἀπὸ τέτοια χρεωκοπία κάθε ἐξωχριστιανικοῦ συστήματος ὁ Χριστιανισμός θὰ ἐκυβερνοῦσε πιά πνευματικὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Τὸ μεγάλο μας πρόβλημα: πὺς ἀπὸ τοὺς χαλασμούς καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ 1945 θὰ ἀναπληρώσῃ μιὰ ἀνθρώπινη πνευματικὴ, ὅπως τότε τὸ 404 π.Χ. ὕστερα ἀπὸ τοὺς χαλασμούς καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὸ μεγάλο αὐτὸ πρόβλημα φαινόταν πὺς εἶχε βρῆ τὴν λύσι του. Κι' ἡ λύσις θὰ ἦταν ἡ καινούργια ἀνθρώπινη τοῦ Χριστιανισμοῦ πὺς θὰ ὡδηγοῦσε τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴν καινούργια μέρα.

Αὐτὸ ἔλεγε ἡ λογικὴ προσδοκία. Αὐτὸ ἦταν—ποὺς ἀμφιβάλλει;— τοῦ οὐρανοῦ τὸ πρόσταγμα. Εἶναι ὅμως αὐτὸ καὶ ἡ πραγματικότης;

Γ'.

Γιὰ νὰ ἰδοῦμε! Δέκα σχεδὸν χρόνια ἔχουν περάσει ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου. Χρονικὸ διάστημα κάθε ἄλλο παρὰ μικρὸ γιὰ τὸν σύγχρονο γοργὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς. Τί λοιπὸν ἔγινε, ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ πλευρά, ἐννοῶ τί τὸ ἀληθινὰ καθοδηγητικὸ καὶ μεγαλειώδες, σ' ἔκτασι καὶ ὕψος ἀντίστοιχο πρὸς τοὺς καιροὺς, πρὸς τὶς ἀνάγκες μὰ καὶ τὶς εὐκαιρίες;

Ἡ μόνη εἰλικρινὴς ἀπάντησις εἶναι, πὺς στὰ δέκα τοῦτα χρόνια, ἐνῶ βέβαια ἔγιναν πολλὰ τ' ἀξιόλογα καὶ ἐνθαρρυντικά, ὅμως τὸ μεγάλο, τὸ ἡγετικό, ἡ πνευματικὰ ἡγεμονικὴ χειρονομία ἔλειψε. Βλέποντας τί ἔγινε ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ πλευρά στὸ χρονικὸ τοῦτο διάστημα ἀναλογίζομαι τὸν στί-

χο τοῦ Βερίτη μας γιὰ τὸν προχριστιανικὸ πολιτισμό: «ἦταν φῶτα, χίλια φῶτα, μὰ δὲν ἦταν τὸ φῶς». Καὶ μὲ θλίψι ἀμετρηθὰ πὺς πὺς ὁ στίχος τοῦτος ἐφαρμόζεται καὶ γιὰ ὅ,τι τῆς γενεᾶς μας ὁ Χριστιανισμός παρουσίασε στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Σπουδαῖες προσπάθειες, λαμπρὰ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπιτεύγματα, παραδείγματα φωτεινὰ βέβαια, ἰδίως ἀπὸ ὑπέροχη ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, μὰ τὸ γενικὸ, τὸ μεγάλο ὁδηγητικὸ βῆμα πὺς θὰ ἔφερνε τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο στὸ «Φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» αὐτὸ ἔλειψε. Ὁ Χριστιανισμός μας—δηλαδή τούτῃ ἡ χριστιανικὴ γενεά—ἄφησε ἀχρησιμοποίητὴ τὴν μοναδικὴ εὐκαιρία.

Καὶ δὲν ἐπιστρέφουν εὐκόλα τέτοιες εὐκαιρίες. Τὰ ἐρείπια πὺς ἄφησε ὁ πόλεμος ξανακτίζονται πιά καὶ τὰ διδάγματά τοὺς ξεχνιοῦνται. Ἡ στρόφις στὴν ἐπιστήμη, ἂν δὲν ἀξιοποιηθῇ, πέφτει καὶ αὐτὴ στὴ λησμοσύνη καὶ οὔτε κάθε μέρα θὰ προβάλλουν νέοι Millikan καὶ Eddington καὶ Jeans νὰ βγάλουν πνευματικὰ καθοδηγητικὰ βιβλία οὔτε καὶ ἐδῶ στὸν τόπο μας μπορεῖ κάθε τόσο νὰ ἐπαναλαμβάνεται τὸ πνευματικὸ ξεσθήωμα πὺς ἦταν ἡ Διακήρυξις τῆς «Χριστιαν. Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Κι' ἡ μικρὴ ζωὴ μὲ τὶς μικροφροντίδες τῆς καὶ τὶς μικροϊκανοποιήσεις καὶ τὶς ἀπειρες μικρότητες καὶ μικρολογίες διαδέχεται τὴν ἀγωνιστικὴ ἔξαρσι καὶ κλείνει τ' αὐτὰ πὺς εἶχε κάνει ὀρθάνοιχτα γιὰ τὴν καινὴ διδασχὴ ὃ φοβερὸς πόλεμος.

Ἔτσι, λοιπόν, ὁ Χριστιανισμός «ἔχασε τὸ τραῖνο», τὴν μοναδικὴ εὐκαιρία. Αὐτὸ ἀνεγνωρίσθη καὶ σ' ἓνα παγκόσμιον χριστιανικὸ συνέδριον στὴ Χάγη τὸ 1952. Κάτι τέτοιο ὅμως ὡμολόγησαν ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά γιὰ τὶς κλασικὲς σπουδὲς οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ κλασικοῦ «ἀνθρωπισμοῦ», ἓνα χρόνον ἀργότερα, στὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Ἔτσι ἡ πάλῃ τῶν διδασκῶν, τῆς «καινῆς» χριστιανικῆς «διδασχῆς» καὶ τῆς ἀρχαίας, ἡ πάλῃ αὐτὴ ἔχει μεταφερθῇ τώρα στὴν ἀποβάθρα τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, ὅπου οἱ δύο ἀντίπαλοι, περίλυποι, βλέπουν νὰ φεύγῃ τὸ τραῖνο, πὺς μόλις ἔχασαν!

Δ'.

Καὶ ὅσο μὲν γιὰ τὸν «ἀνθρωπισμό», αὐτὸς ἂν ἔχασε τὸ τραῖνο... μὰ δὲν μπορούσε ἴσως νὰ μὴν τὸ χάσει. Ὁ Χριστιανισμὸς ὅμως τῆς γενεᾶς μας γιὰτὶ νὰ χάσει τὴ μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ καθοδηγήσῃ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο;

Βέβαια, δύσκολο ἔδεν εἶναι ν' ἀρχίσωμε κατηγορητήρια. Ὅμως τὸ γεγονὸς μένει γεγονός. Ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶδε τὴν ἀνθρωπιστικὴν δύναμι τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶδε τὸν Χριστιανισμό σὰν τὴν Ἀξία πού αὐτὴ καὶ μόνη θὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ τόσο ἐπιτακτικὸ ἀνθρωπιστικὸ πρόσταγμα τῶν καιρῶν. Καὶ πῶς νὰ τὴν ἰδῇ, ὅταν στὸν σύγχρονον ἄνθρωπο δὲν ἐπρόβαλε ὁ Χριστιανισμὸς σὰν ἀνθρωπιστικὴν δύναμις, σὰν τῶν συγχρόνων ἀνθρωπίνων προβλημάτων ἐπίλυσις;

Καὶ γιὰτὶ δὲν ἐπρόβαλε; Διότι λείπει ἡ διδασκαλία; Μὰ θὰ ἦταν βλασημία καὶ νὰ τὸ διανοηθῇ κανεὶς. Ἀλλά, βλέπετε, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δὲν ἀποζητᾷ μόνο διδασκαλία. Δὲν τὸν φθάνουν τὰ βιβλία, οὔτε κἂν τὸ Βιβλίον τῶν βιβλίων, δὲν ἀρκεῖται ἀκόμα στοὺς τόμους τῆς Πατρολογίας τοῦ Migne. Ἀνθρώπους ζητᾷ πού νὰ εἶναι τὰ ζωντανὰ βιβλία, κήρυγμα μὲ τὴν ζωὴ κι' ὄχι μὲ τὰ λόγια μόνο, ἀνθρώπους ὅμως πού νὰ μὴν ψάχνῃ μὲ τὸ φανάρι νὰ τοὺς βρῇ κάπου στῆς γῆς τὰ πέρατα ἀποτραβηγμένους ἀλλὰ ἀνθρώπους πού ζοῦν μαζί του, πού ἀνεβαίνουν μαζί του τὴν ἴδια ἀνηφορίαν, πού ἀντιμετωπίζουν τὰ ἴδια προβλήματα. Θέλει νὰ δῇ τὸν Χριστιανό, σὰν ἄνθρωπο πού ζῇ μὲ τὶς ἴδιες βιωτικὲς συνθήκες, πού τὸν βρίσκει δίπλα του στὸ σπίτι, στὸ γραφεῖο, στὸ ἐργοστάσιο, στὸ χωράφι, στὸ δρόμο, στὸ λεωφορεῖο, καὶ ὅμως βλέπει σ' αὐτὸν τὸν νικητὴ γιὰτὶ βρίσκει ἐκεῖνο πού ἡ Γραφὴ ὀνομάζει τὸν ἄρτιον ἄνθρωπον.

Κι' αὐτὸν τὸν ἄρτιον ἄνθρωπο, ἐνάρκωσι τοῦ γνήσιου χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ πού θάδινε ἀπάντησι στὸ ἀγωνιώδες ἀνθρωπιστικὸ αἷτημα τῆς ἐποχῆς μας, καὶ μ' αὐτὸ καὶ στὰ τόσα σύγχρονα ἀνθρώπινα προβλήματα, αὐτὸν τὸν ἀποζήτησε μὰ δὲν τὸν εἶδε ὁ μεταπολεμικὸς ἄνθρωπος. Δὲν εἶδε τὸν Χριστιανισμό σὰν δύναμι, σὰν

φῶς. Τὴν ὥρα πού τὸ θαλασσοδαρμένο καράβι ἀναζητοῦσε τοῦ φάρου τὸ φῶς, τὴν ἴδια ὥρα ἡ ἀναξιότης μας ἔκρυβε τὸν Φάρο. Τί τὸ παρᾶξενό ἐστι παρουσιάζονται τόσα ναυάγια;

Ε'.

Αὐτὰ εἶναι τὰ γεγονότα. Καὶ πρέπει νὰ τ' ἀναγνωρίσωμε μὲ ἀμείλικτη αὐτοκριτική. Μιὰ τέτοια αὐτοκριτική... μὰ εἶναι μάχη ολόκληρη. Καὶ μάχη πολὺ σκληρότερη ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται. Καὶ ὅμως τὴν μάχη αὐτὴ τῆς ταπεινῆς αὐτοκριτικῆς πρέπει νὰ τὴν κερδίσωμε. Γιὰτὶ ἀπὸ τὴν νίκη στὴ μάχη αὐτὴ κρίνεται, στὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως, τὸ ὅλο ἀνθρωπιστικὸ πρόβλημα.

Ἄς μὴν ἀπογορευθῇ, λοιπόν, ὁ ἀναγνώστης, ἂν ἡ ἔρευνά μας μᾶς φέρῃ ἄλλη μιὰ φορὰ⁽⁸⁾ στὸν ἄχαρι ρόλο τῆς κριτικῆς, τῆς αὐτοκριτικῆς. Καὶ μάλιστα, ἂν βοήθημα γιὰ τὴν αὐτοκριτικὴν αὐτὴ πάρωμε... μὰ ἀκριβῶς τὸ τραῖνο πού ἔχασαμε, τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο πού δὲ νὰ μπορέσαμε νὰ βοηθήσωμε.

Σ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, τὸν μέσο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας θὰ δώσωμε λοιπὸν τὸν λόγο. Θὰ τὸν ρωτήσωμε νὰ μᾶς πῇ μὲ δυὸ ἀπλᾶ λόγια, τί εἶναι ἐκεῖνο πού τὸν ἐμποδίζει νὰ αἰσθανθῇ ψυχικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν Χριστιανισμό, ὅπως παρουσιάζεται σὲ τούτῃ τῇ γενεᾷ, τί βρίσκει πού τὸν κάνει νὰ γυρίσῃ τὸ πρόσωπο αὐτοῦ... ἔστω κι' ἂν τὸ «ἄλλοι» αὐτὸ εἶναι τὸ χάος...

Ἄς τὸν ρωτήσωμε, λοιπόν, στὸ ἐπόμενο ἄρθρο. Ὁ ἀφελὴς μὰ εἰλικρινὴς διάλογος μὲ τὸν μέσον ἄνθρωπον τῆς γενεᾶς μας θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ κάμωμε τὸν ἐσωτερικὸν διάλογο τῆς αὐτοκριτικῆς, τῆς ταπεινώσεως, τῆς στροφῆς πού θὰ εἶναι—δὲν μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι—στροφή πρὸς τὸν Δρόμο, πρὸς τὴν Ὁδόν, πού, ἀπὸ τοὺς χαλασμοὺς καὶ τὰ ἐρείπια θὰ ὀδηγήσῃ στὴν καινούργια δημιουργία, στὴν καινούργια ἡμέρα.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

(8) Βλ. τὰ ἄρθρα μας «Κατηγορῶ τοὺς Χριστιανοὺς», «Ἀκτίνας» 1947, σελ. 241 ἐπ., 289 ἐπ.

Η ΠΕΡΣΟΝΑΛΙΣΤΙΚΗ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ ΩΣ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΓΝΩΣΙΣ

ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ

Β'.

Η ΔΙΠΟΛΙΚΟΤΗΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ

Τὰ προηγούμενα παραδείγματα δεικνύουν ἀρκούντως ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης δὲν δύναται νὰ φθάσῃ ἀμέσως ἀνευ προσπαθείας εἰς μίαν τελείαν γνῶσιν καὶ ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἀναπτύσσεται μετὰ κόπου πρὸς μίαν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν, ἀκολουθοῦσα μὲ ἓνα πνεῦμα ἀρκούντως εὐρύ, ὑποθέτει ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλ' αἱ κατηγορίαι αὗται εἰς τὴν τελειότητα εἶναι κατ' οὐσίαν ὑπερβατικαὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνθρωπίνας συνθήκας. Ἐδῶ βλέπομεν μόνον τὰς ἀντανακλάσεις τῆς καὶ αὗται ἀκόμη δὲν εἶναι ταυτόσημοι πρὸς ἑαυτάς· δὲν καθίστανται σαφέστεραι εἰμὴ ἐν τῷ μέτρῳ καθ' ὃ ἡ προσωπικότης ἀναπτύσσεται μετὰ κόπου καὶ ὀριμάζει· κυρίως δὲν καθίστανται διαυγέστεραι εἰμὴ ἐν τῷ μέτρῳ καθ' ὃ ἡ προσωπικότης ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν ναρκισσιστικὴν ἀγάπην διὰ νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλα πρόσωπα.

Πλὴν ὅμως, ὅστις λέγει «ἀνάπτυξις», «ἐξέλιξις», λέγει ἀναγκαιῶς ἐπίσης «ἀποσυχίαι», «κρίσεις», «πλάναι», «λάθη». Ἡ ψυχολογία γνωρίζει ὅτι ἡ μαθητεία τελεῖται μὲ δοκιμὰς καὶ μὲ πλάνας. Τὸ εἶδομεν ἄλλωστε: τὰ σύμβολα εἶναι δοκιμαὶ γνῶσεως, εἶναι ἐπομένως ἐπίσης ἐν τινι μέτρῳ πλάναι, ἐπεὶ εἶναι κατὰ προσέγγισιν ἀδιαφάνεια καὶ διαφάνεια. Τὸ ἴδιον σύμβολον εἶναι, ἐὰν θέλωμεν, ὄργανον ἀληθείας καὶ πλάνης· μὲ μίαν λέξιν: ἕκαστον σύμβολον εἶναι διπολικόν. Ἡ διπολικότης εἶναι ὁ συμφωνὴς ὅρος εἰς πᾶσαν ὑπαρξιν καὶ ὅχι μόνον, ὅπως ἐπίστευσαν,

ιδιάζων εἰς τὴν σχιζοφρενίαν, ἢ εἰς τὴν νεύρωσιν. Ὁ φυσιολογικὸς ἄνθρωπος δι-
ορθώνει τὸν ἀφελὴ ρεαλισμὸν του διὰ μι-
ᾶς προσαρμογῆς πλέον εὐκάμπτου ἢ ὁ «ἀ-
σθενής». Ἀλλὰ ὅλοι οἱ φανατισμοί, ὅλοι αἱ συστηματοποιημένοι παραφροσύναι, ὅ-
λοι αἱ ἀκρότητες συνίστανται εἰς τὸ ὅτι
λησμονοῦμεν τὴν διπολικότητα τῶν συμβό-
λων καὶ εἰς τὸ ὅτι τὰ δεχόμεθα ὡς πλήρη
ἀλήθειαν. Ὁ ολοκληρωτισμὸς πιστεύει εἰς
τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν ἐνὸς συμβόλου καὶ
κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν ἀπόλυτον πλάνην
ἐνὸς ἄλλου συμβόλου. Ὁ ἴδιος τρόπος δι-
έπει ὅλας τὰς ολοκληρωτικὰς τάσεις, ὅλας
τὰς αἱρέσεις, ἀλλ' ἐπίσης ὅλα τὰ ψυχοπα-
θητικὰ παραληρήματα· εἶναι ἡ πραγματώ-
σις τοῦ συμβόλου, δηλαδὴ ἡ νομιναλιστι-
κὴ στάσις ἔναντι ἐκείνου τὸ ὁποῖον λαμ-
βάνει ὑπόστασιν ἢ μᾶλλον θεωρεῖται ὡς
πράγμα.

Τὸ φάρμακον τοῦ ολοκληρωτισμοῦ δὲν
εἶναι οὔτε ὁ σχετικισμὸς οὔτε ὁ σκεπτικι-
σμὸς: εἶναι μία στάσις ἀφίνουσα ἀνοικτὸν
δρόμον εἰς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ὑπερβατι-
κότητα (καὶ μερικῶς κεκρυμμένην) διὰ τοῦ
συμβόλου, διότι μόνον αὕτη ἡ στάσις κα-
θιστᾷ δυνατὴν τὴν ἐμβάθυνσιν τῆς γνῶ-
σεως: Τὰ σύμβολα εἶναι ζῶσαι πραγμα-
τικότητες, τὰ ὁποῖα μᾶς ὀδηγοῦν βῆμα
πρὸς βῆμα πρὸς τὴν γνῶσιν· πρέπει λοι-
πὸν νὰ δυνάμεθα νὰ ὑφιστάμεθα τὴν ἐπιρ-
ροήν των χωρὶς ν' ἀποδίδωμεν εἰς αὐτὰ
ἀπόλυτον ἀξίαν. Αὕτη ἡ στάσις εὐρίσκει-
ται, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον μιᾶς
ὠφελμιστικῆς τάσεως πρὸς δρᾶσιν, ἐγω-
ιστικῆς τάσεως πρὸς τελειοποίησιν. Προ-
ϋποθέτει τὴν δυνατότητα τῆς καθαρᾶς

ἐνατενίσεως, τὴν ὁποίαν τόσον παρεγνώρισεν εἰς ὠφελιμιστικὸς καὶ ἄνευ συμβόλων πολιτισμός. Προϋποθέτει ἐπίσης κάποιαν ταπεινότητα. Περιέργον πρᾶγμα ἀκόμη ἡ ψυχανάλυσις, ὅπως τὸ διαπιστώνομεν καθημερινῶς, δὲν ἐπιτυγχάνει παρὰ εἰς πρόσωπα πνευματικῶς ταπεινά, τὰ ὁποῖα γνωρίζουν ν' ἀποδέχωνται ἑαυτὰ ὅπως εἶναι—ἀμαθῆ, ἀδύνατα—καὶ ὅχι ὅπως θέλουν νὰ εἶναι. Σκέπτομαι πάντοτε περισσότερον ὅτι ἡ ἀξία μιᾶς ψυχανάλυσεως καλῶς γενομένης, εἶναι νὰ διδάσκη εἰς τοὺς ἀρρώστους τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ταπεινότητα, ἀναγκαίας διὰ νὰ φθάσουν εἰς μίαν σχετικὴν γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ των. Ἡ ψυχανάλυσις εἶναι ὅλως τὸ ἀντίθετον τῆς τάσεως πρὸς δρᾶσιν· συμμετέχει εἰς μίαν στάσιν ἐνατενίσεως· ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος ἔστω καὶ ἂν εἶναι «θηρησκευτικὸς» δοκιμάζει σκληρὰν στέρησιν τῆς ἐνατενίσεως, διότι συνήθως ἀντιλαμβάνεται τὴν θρησκείαν ὡς ἡθικὴν, τάσιν πρὸς τελειοποίησιν κλπ. Μερικοὶ συγγραφεῖς ἠθέλησαν νὰ ἴδουν εἰς τὴν ψυχανάλυσιν τὴν κοσμικοποιηθεῖσαν γελοιογραφίαν τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως. Φρονῶ μᾶλλον ὅτι ἀποτελεῖ μίαν κοσμικοποιημένην ἐνατενίσιν καὶ κάθε ἐποχὴ ἔχει τὴν ἐνατενίσιν τῆς ὁποίας εἶναι ἀξία. Παρ' ὅλας τὰς πλάνας τοῦ κλασσικοῦ συστήματος τῆς ψυχανάλυσεως τοῦ Freud μὲ τὸν ντετερμινισμόν της, αἱ θεραπευτικαὶ τῆς ἐπιτυχίαι εἶναι ἀσυνγκρίτως πλέον σημαντικαὶ ἀπὸ ἐκεῖνας μερικῶν «ὑπαρξιστικῶν» θεραπευτικῶν, αἱ ὁποῖαι κηρύττουν ἀκαταπαύστως τὴν «ἐλευθερίαν»· διότι ἡ ἐλευθερία δὲν παρέχεται ποτὲ ἐξ ὁλοκλήρου εἰμὴ εἰς τὸ τέλος μιᾶς δυσχεροῦς «ἀπελευθερώσεως». Καὶ ἀκόμη ἡ ἐλευθερία εὐρίσκεται ἐπὶ ἐνὸς πεδίου ἀπροσίτου εἰς τὴν θετικιστικὴν ἐπιστήμην οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι· προϋποθέτει τὴν ἀναγέννησιν τῆς προσωπικότητος μέσα εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν Χάριν. Εἰς τὸν Ὁριγένην ὑπάρχει μία θαυμασία περικοπή· ἀναφερόμενος εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου, τοὺς ὁποίους ἔχομεν ἤδη παραθέσει, λέγει ὅτι ὅχι μόνον γνωρίζομεν ὡς ἐν κατόπτρῳ, συγκεχυμένως καὶ ὅχι «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον», ἀλλ' ὅτι ἐπίσης καὶ αὐτοὶ οἱ ἅγιοι δὲν εἶναι ἐλεύ-

θεροὶ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον», ἀλλὰ εἶναι ἐλεύθεροὶ «συγκεχυμένως ὡς ἐν κατόπτρῳ» ἀτελῶς. Αὕτη ἡ ἀτέλεια εἶναι συμφυὴς εἰς τὰ ἐγκόσμια, εἰς τὴν σαρκικὴν ζωὴν. Ἀλλὰ οὔτε διὰ τῆς περιφρονήσεως ἢ διὰ θραύσεως τοῦ κατόπτρου θὰ κατορθώσῃ νὰ ἴδῃ τις καλύτερον. Τὸ μανιχαϊκὸν μῖσος «τῆς ὕλης», τῆς παρορμήσεως «τῆς σαρκὸς» κάμνει νὰ λησμονῇται ὅτι ἡ ὕλη εἶναι εὐκαιρία τελειοποιήσεως καὶ ἀπελευθερώσεως· διότι μόνον ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῆς δουλείας τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος προκαλεῖ τὴν προοδευτικὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς προσωπικότητος. Ἡ συνείδησις (ὑπὸ τὰς δύο ἐννοίας τῆς λέξεως) ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν πρόσκαιρον ὑπαρξιν μέσα εἰς τὴν σύγκρουσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν, ἐπομένως μέσα εἰς τὴν διπολικότητα καὶ τὴν ἔντασιν. Οὐσιαστικῶς οἱ ὑπεροπτικοὶ λόγοι ἐπὶ μιᾶς ἐλευθερίας δυναμένης πλήρως νὰ πραγματοποιηθῇ μὲ τὰ μέσα τοῦ «ἐγώ» μας, ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ναρκισσισμοῦ καὶ τοῦ ἐπιθετικοῦ ὑπερεγώ.

Διότι ἡ ἐπιθετικότης εἶναι τὸ ἀντίτιμον τῆς διπολικότητος. Ὁ S. Freud ἐνόμισε ὅτι ὤφειλε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἔννοιαν μιᾶς «παρορμήσεως τοῦ θανάτου», πρωτογόνου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ libido θὰ ὑπετάσσετο εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν. Ἡ ἀπαισιόδοξος αὐτῇ θεωρία ὅχι μόνον εἶναι παράλογος ἀπὸ βιολογικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ δυνατὴ ἄνευ μιᾶς μεγαλειώδους φιλοσοφικῆς πλάνης. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀδιέξοδον εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ἐν μεγαλοφυνῆς πνεῦμα αἰχμάλωτον μιᾶς φορμαλιστικῆς καὶ νομιναλιστικῆς λογικῆς, ἀνέικανον νὰ συλλάβῃ μίαν «γνῶσιν», ἡ ὁποία μόνη θὰ ἐξήγει τὰς ἀναλογίας, τὰς παραβολάς, τὰ σύμβολα τῆς διπολικότητος τῆς γνώσεώς μας. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀντιλαμβανόμεθα τὴν διπολικότητα χωρὶς νὰ συλλάβωμεν σχέδιον τοῦ κόσμου ἀποβλέπον εἰς τὸ νὰ υπερβῶμεν τὴν σχετικότητα, ὁ θάνατος δὲν δύναται νὰ εἶναι πλέον «σύμβολον τῆς γεννήσεως», ἀλλ' ἀντιθέτως, ὅπως διὰ τὸν Freud, «ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ὁ θάνατος». Τότε τὸ πνεῦμα δὲν βλέπει πλέον εἰμὴ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν τῆς διπολικότητος· ἡ καταστροφή, ἡ πλάνη, τὸ μῖσος θρι-

αμβεύουν εἰς βάρος τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀληθείας· διότι αἱ τελευταῖαι αὗται, σχετικαὶ καὶ δίπολοι δὲν ὁρῶνται εἰμὴ «ἐν κατόπτρῳ». «Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἑλληνιστῶν δὲ μωρίαν».

Ἀκόμῃ καὶ ἐπὶ τοῦ λίαν κατωτέρου πεδίου τῶν ψυχαναλυτικῶν γνώσεων εἶναι ἐν τούτοις φανερόν ὅτι ἡ προσωπικὴ ἐξέλιξις σημαίνει, ἐν τινι μέτρῳ, παρακμὴν, περιορισμόν, θάνατον. Ἐκαστον νέον στάδιον τῆς ἐξελίξεως σημαίνει τὸν θάνατον τοῦ προηγουμένου σταδίου· δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ φαντασθῇ κανεὶς τὴν προσήλωσιν καὶ τὴν νεύρωσιν ἄνευ αὐτοῦ τοῦ νόμου. Ἐκαστον σύμπλεγμα σημαίνει παρακμὴν μιᾶς ἀρχετύπου λειτουργίας· ἕκαστον σύμβολον σημαίνει σκοτισμόν τῆς γνώσεως—ἐκάστη λειτουργία σημαίνει φθορὰν μιᾶς λειτουργίας.

Ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἓνα ὑπαρξικὸν παραλογισμόν καὶ ἓνα νευρωσικὸν μηδενισμόν ὁ περιορισμὸς εἰς τὴν μανιχαϊκὴν αὐτὴν διαπίστωσιν. Διότι ἕκαστον στάδιον ἀποτελεῖ ἐπίσης πρόοδον, ἕκαστον σύμπλεγμα εἶναι μία προσπάθεια λύσεως, ἕκαστον σύμβολον εἶναι μία προσέγγις πρὸς τὴν γνῶσιν, κάθε λειτουργία εἶναι μία πραγματοποίησις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιτυχῆς τῆς ἀρχετύπου ὑφῆς.

Η ΝΕΥΡΩΣΙΣ, ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Τὰ προηγούμενα ἐπιτρέπουν νὰ γίνῃ κατανοητὸν ὅτι ἡ νεύρωσις δὲν εἶναι μόνον μία βιολογικὴ ἐπεξεργασία, ἀλλ' ἐπίσης ἐν θρησκευτικὸν δράμα· καί, κατὰ συνέπειαν, ὅτι ἡ ψυχοθεραπεία δὲν εἶναι μόνον μία θεραπεία ψυχολογικὴ (μολονότι εἶναι τοιαύτη ἀναγκαῖος), ἀλλ' ἐπίσης—εἴτε τὸ θέλει τις εἴτε ὄχι, εἴτε τὸ παραδέχεται ἢ ὄχι—ἓνα θρησκευτικὸν processus.

Ἡ προσήλωσις καὶ ἡ νευρωτικὴ «ἐπαναγωγὴ» εἶναι αἱ παγίδες εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος, δηλαδὴ τῆς προσωπικῆς γνώσεως καὶ ἀγάπης.

Ἀλλὰ ἐπομένως πρέπει σχετικῶς νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ πέσωμεν εἰς μίαν μανιχαϊκὴν στάσιν· τὸ κακὸν καὶ ἡ πλάνη δὲν εἶναι ἀπόλυτοι ἀξίαι ἀκόμῃ καὶ εἰς τὴν νεύρωσιν. Πᾶσα προσήλωσις, πᾶσα ἐπανα-

γωγὴ εἶναι μία προσπάθεια λύσεως· τὸ «ἐγὼ» ἀκόμῃ ὀλίγον σταθεροποιημένον ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐγωϊστικῆς libido διὰ νὰ εἶναι καλύτερον εἰς θέσιν ν' ἀναπτυχθῇ. Ἐὰν ἡ νεύρωσις δὲν παρουσίαζε οὐδεμίαν θετικὴν πλευράν, ἔστω καὶ ἰδίως εἰς ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν της, θὰ ἦτο περιττὸν καὶ ἀδύνατον νὰ θέλωμεν νὰ τὴν ἐπιρεάσωμεν. Ὡς ἐκ τούτου δὲν πρέπει ποτε νὰ μὴ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν θετικὴν πλευράν ἐκάστου νευρωτικοῦ συμπτώματος. Ὡς ψυχολόγος, καὶ λόγῳ τῆς βαθέως ἀπαισιοδόξου στάσεώς του, ὁ S. Freud ἐπέμεινε ἰδιαιτέρως ἐπὶ τῶν ἀρνητικῶν πλευρῶν τῆς προσηλώσεως καὶ ἐπαναγωγῆς· ἐδέησε μάλιστα νὰ ἐφεύρῃ τὴν ἐννοίαν μιᾶς οὐσιώδους ναρκισσιστικῆς libido δυνάμει· αὐτῆς ταύτης τῆς νομιναλιστικῆς ἀντιλήψεως. Πλὴν ὅμως ἡ διπολικότης πάσης ἐξελίξεως ἐπιτρέπει ὁρθῶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ libido εἶναι ἀπλῶς ἡ ἐκδήλωσις ἐνὸς γενικοῦ νόμου τῆς ἀναπτύξεως· ναρκισσιστικὴν ἔχουσα τὴν προέλευσιν ἔχει τὰς νὰ μετασχηματίζεται εἰς ἀλτροῦστικὸν ἔρωτα καὶ νὰ γίνεταί οὕτως ὡς ἐν πτωχὸν σύμβολον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον, ἐπὶ ἐνὸς ἄλλου πεδίου τῆς «σπειροειδοῦς» ἀναπτύξεως ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἐπίσης ἡ ἀντανάγκασις ἐνὸς ἀνωτέρου πεδίου εἶναι ὁρατὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς νεύρωσεως.

Εἶναι παράλογον π.χ. δι' ἐν θρησκευτικὸν πνεῦμα νὰ βλέπῃ, εἰς τὴν ἐρωτικὴν γλῶσσαν τῶν μυστικῶν, τὴν ἀπόδειξιν ἐκείνου, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πείρα δὲν εἶναι παρὰ μία ὑπερυψία τῆς σεξουαλικῆς ἐπιθυμίας. Ἀλλὰ δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐκεῖ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι εἰς διάφορα πεδία τοῦ ὄντος αἱ ἀναλογίαι ὑφίστανται καὶ ὅτι ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν σύμβολα, σημαίνουν μίαν συνάντησιν μεταξὺ τῆς ὁργανώσεως καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ὑποκειμένου ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου μιᾶς υπερβατικῆς πραγματικότητος. Θὰ ἦτο λοιπὸν περισσότερον ἀκριβὲς νὰ εἴπωμεν ἀντιστρόφως ὅτι ἀκόμῃ καὶ μία σεξουαλικὴ ἐπιθυμία, εἶναι σύμβολον τόσον τῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος ὅσον καὶ τῆς κλήσεώς της ἐπὶ ἐνὸς διαφοροῦ πεδίου.

Ὁ κανὼν αὐτὸς ἔχει ἀξίαν ἐπίσης διὰ

τὰ σύμβολα τῆς νευρώσεως: εἶναι σύμβολα τῆς διαταραχθεῖσης ἀναπτύξεως, ἀλλ' ἐπίσης μιᾶς ἀνωτέρας κλήσεως. Ἀλλαχοῦ ἐπέμεινα πολὺ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ψυχοθεραπείαν τὴν θετικὴν ἀποψιν, τῆς κλήσεως παντὸς νευρωτικοῦ «μηχανισμοῦ» καὶ συμπτώματος. Ἀς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ δώσωμεν ἐδῶ ἀπλῶς βραχέα παραδείγματα.

Ἡ νευρώσις καθορίζεται διὰ μιᾶς προσήλωσεως. Αὕτη δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἄλλην ἔννοιαν, ὅπως εἶδομεν, εἰμὴ τὴν ὑπερβολὴν μιᾶς μεταβατικῆς στάσεως, φόβου ἐνώπιον τοῦ ἐπομένου σταδίου· καθιστᾷ ἀπόλυτον μίαν σχετικὴν καὶ μεταβατικὴν ἀξίαν· εἶναι, τὸ εἶπομεν, μία «ὑπαρξικὴ αἰρεσις», ἀλλὰ μία αἰρεσις εἶναι πάντοτε τὸ σημεῖον μιᾶς τάσεως πρὸς τὸ ἀπόλυτον.

Ὁ νευρωτικὸς παιδισμὸς, ὁ ὁποῖος προκύπτει ἀπὸ τὴν προσήλωσιν, εἶναι βεβαίως ἐν ἐλάττωμα τῆς ἀναπτύξεως, μία φυγὴ, μία ζωτικὴ παρεμπόδις, ἀλλὰ εἶναι μία ἀτυχῆς δοκιμὴ ἢ πραγματοποιήσις αὐτοῦ τοῦ κόσμου τῆς θρησκευτικῆς γνώσεως, ὅπως εἶναι ἡ παιδικὴ ἡλικία· εἶναι μία γελοιογραφία τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἀλλ' ἐπίσης ἐν πτωχὸν σύμβολον τῆς κλήσεως, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ «νὰ γίνῃ ὅπως τὸ παιδίον».

Ὁ νευρωτικὸς φόβος σημαίνει ὅτι ἡ προσωπικότης δοκιμάζει νὰ διαφυλάξῃ ἐν στάδιον ὅπου ἀναζητεῖ τὴν εὐτυχίαν· ἀπὸ αὐτὸ προέρχεται ὁ νευρωτικὸς ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ ἀδυναμία. Ἀλλ' ἡ εὐτυχία αὕτη, ἀναζητουμένη εἰς τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ ναρκισσιτικὸν στάδιον, εἶναι μία ἀτελὴς εἰκὼν τῆς μακαριότητος, ἡ ὁποία μᾶς εἶναι ὑποσχισμένη ὅταν τὸ «ἐγώ» μᾶς δὲν θὰ ἀποτελῇ πλέον ἐμπόδιον εἰς μίαν προσωπικὴν πλήρη ἔνωσιν. Ναρκισσισμὸς καὶ πλήρης ἐνότης εἶναι ὡς δύο ἄκρα μιᾶς κλίμακος, τὰ ὁποῖα ὁ νευρωτικὸς δὲν τολμᾷ νὰ διαβῇ.

Αἰχμάλωτος ὁ νευρωτικὸς ἐνὸς σταδίου ἰσχυρῶς ναρκισσιστικοῦ ἀγκιστρώνεται εἰς ἐν ἄκαμπτον ὑπερεγώ, τοῦ ὁποίου εἶδομεν τὴν ναρκισσιστικὴν προέλευσιν. Ἀπωθεῖ πάν ὅ,τι ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἰδεώδη εἰκόνα (καὶ ψευδῇ) τοῦ ἐγὼ του· δὲν εἶναι οὔτε μετριόφρων, οὔτε ταπεινός· εἶναι αὐ-

τὸ τὸ ὁποῖον ἀπεκαλέσαμεν «τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἀγγέλου»· διότι ὁ νευρωτικὸς ἀρνεῖται νὰ παραδεχθῇ ἑαυτὸν ὁποῖος εἶναι πραγματικῶς, μὲ τὰς πλευράς του τὰς ὑπὲρ τὸ δέον ἀνθρωπίνους. Αὕτη ἡ φορμαλιστικὴ καὶ τυφλὴ ἠθικὴ εἶναι καὶ αὕτη ἐπίσης, μία γελοιογραφία, ἀλλὰ ὡς πᾶσα γελοιογραφία ἔχει ἐν πρότυπον τὸ ὁποῖον ἐδῶ εἶναι αὕτη ἡ τελειότης.

«Γίνεσθε τέλειοι ὅπως ὁ Πατὴρ μου τέλειός ἐστι». Ἡ ἐπιθυμία τῆς τελειοποιήσεως ἡνωμένη ἐδῶ μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἐγώ, ὁδηγεῖ εἰς μίαν φοβερὰν ἀνυπομονησίαν καὶ εἰς φοβερὰς αὐταπάτας.

Αὕτη ἡ νευρωτικὴ τάσις πρὸς τελειοποίησιν ἔχει μίαν ἀντίστροφον ὄψιν: προερχομένη ἀπὸ τὴν ἀπόθησιν, προβάλλει τὴν ἁγωνίαν προκύπτουσαν ἀπὸ ἀπωθημένας παρορμήσεις ἐπὶ μιᾶς σκιᾷ τὴν ὁποίαν διώκει μὲ τὴν μανιχαϊκὴν τῆς ἐπιθετικότητά· εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καλοῦμεν «τὸ σύμπλεγμα τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου». Τὸ ἐπιθετικὸν ὑπερεγώ θέλει νὰ καταστρέψῃ τὸν «ἀποδιοπομπαῖον τράγον» ἐξ οὗ ἡ φοβερὰ νευρωτικὴ ἐπιθετικότης. Ἀλλὰ ὁ «ἀποδιοπομπαῖος τράγος» (ὁ ὁποῖος ἐξ ἄλλου εἶναι ἐν μέρει ὁ ἴδιος ὁ νευρωτικὸς ὁ ὁποῖος τιμωρεῖ ἑαυτὸν) εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος. Μόνος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παίρνει ἐπάνω του ὅλας τὰς ἁμαρτίας καὶ ὅλας τὰς ὀδύνας, δύναται νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν προσωπικότητα ἀπὸ τὸν φαῦλον κύκλον τῆς. Τὸ ἀρχέτυπον τοῦ Σωτῆρος εἶναι λίαν ζωντανὸν εἰς πᾶσαν νευρωσικὴν ψυχὴν· καὶ εἶναι παραλογισμὸς θετικιστικὸς νὰ θέλῃ τις νὰ ἐξηγήσῃ τὸν «μῦθον» ἐνὸς προσωπικοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς νευρωτικῆς ἐπιθυμίας, ἀντὶ νὰ βλέπῃ εἰς τὸν τελευταῖον αὐτὸν ἐπίσης ἐν σύμβολον.

Προσήλωσις καὶ δίψα τοῦ ἀπολύτου· παιδισμὸς καὶ δίψα νὰ εἶναι παιδί· ἐγωϊστικὴ ἀναζητήσις τῆς εὐτυχίας καὶ δίψα τῆς εὐδαιμονίας· τάσις πρὸς τελειοποίησιν (σύμπλεγμα τοῦ ἀγγέλου) καὶ δίψα τῆς ἀληθινῆς τελειότητος· ἐπιθετικότης (σύμπλεγμα τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου) καὶ δίψα τοῦ Λυτρωτοῦ· πανταχοῦ εἰς τὴν νευρώσιν βλέπομεν αὐτὸ τοῦτο τὸ παράδοξον ἀκόμη τῆς διπολικότητος. Καὶ θὰ ἡδυνάμεθα νὰ συνεχίσωμεν χωρὶς τέλος διότι αἱ ἀν-

θρώπιναι συγκρούσεις ανευρίσκονται άπασαι εις την νευρώσιν. Ούτω τὸ «Οιδιπόδειον σύμπλεγμα» δὲν εἶναι ἄνευ ἀναλογίας μετὰ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνώνεται τις μετὰ μίαν «καθολικότητα», ἡ ὁποία εἶναι «ἡ νύμφη τοῦ Χριστοῦ»· αἱ ιεροτελεστίαί τῆς νευρώσεως μετὰ τὰς ψυχαναγκαστικὰς τῆς ἐκδηλώσεως ἔχουν μαγικὸν χαρακτῆρα, ἐπομένως κατωτέρως ἱερὸν, ποῦ τὰς καθιστᾷ μίαν γελιογραφίαν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας· ἡ ὑπερτάτη ἀνάγκη τῆς ἀγάπης εἰς τὴν ὑστερίαν δὲν δύναται νὰ ικανοποιηθῇ εἰμὴ διὰ τῆς προσωπικῆς καὶ ἀπείρου ἀγάπης, ἡ ὁποία δύναται νὰ μεταφέρῃ τὸ ἀνθρώπινον ὃν ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ παρὰδοξον τῆς διπολικότητος εἶναι τὸ μόνον ἀληθὲς παρὰδοξον διότι εἶναι συμφύεζ μετὰ τὸ σύμβολον, δηλαδὴ μετὰ αὐτὸν τοῦτον τὸν τρόπον τῆς γνώσεώς μας. Διότι τὸ σύμβολον εἶναι ἡ ἐστία ὅπου συναντῶνται ἡ πρόσκαιρος ὑπαρξίς μας καὶ ἡ ὑπερβατικότης, ἡ ὁποία μᾶς ὁδηγεῖ πέραν ἡμῶν.

Μία περσοναλιστικὴ ψυχανάλυσις ὀφείλει νὰ δύναται νὰ κατανοήσῃ αὐτὸ τὸ παρὰδοξον· ὀφείλει ν' ἀναζητῇ τὴν ἔννοιαν τοῦ συμβόλου· ἰδίως τοῦ συμβόλου ἑνὸς θρησκευτικοῦ δράματος, ὅπως ἡ νευρώσις μᾶς τὸ προβάλλει, μέσα εἰς ἕνα κατωτέρον κύκλον τῆς «σπειροειδοῦς» ἀναπτύξεως. Νομίζω, ὅτι εἶναι ἀνωφελεὲς νὰ προσθέσω ὅτι τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον τῆς ὠφελιμιστικῆς ἀπόψεως, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ὅτι «ἡ θρησκεία εἶναι λίαν ὠφέλιμος ἀπὸ ἀπόψεως ψυχικῆς ὑγιεινῆς». Ἀλλοίμονον! Τὸ ὅτι «θρησκευτικὰ» πνεύματα φθάνουν εἰς αὐτὸν τὸν πραγματισμὸν ἀποδεικνύει πόσον σκληρῶς στερεοῦνται τῆς ζωντανῆς σχέσεως μετὰ τὸ μυστήριον. Ἐξ ἄλλου ἡ ψυχανάλυτικὴ πρᾶξις μᾶς ἀπέδειξε ἄρκετὰ ὅτι μία ὠφελιμιστικὴ θρησκεία δὲν εἶναι παρὰ μία ὑγιεινὴ ἔστερημένη τῆς σχέσεως μετὰ τὸ μυστήριον δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο εἰμὴ νὰ ἐνισχύῃ τὸν νευρωτικὸν μηχανισμόν τῆς ἀπολυτοποιήσεως τοῦ σχετικοῦ.

ΤΕΛΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΙΣ

Αἱ σημειώσεις τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγου ἐσημείωσα δὲν ἔχουν ἔννοιαν δι' ἕνα ἀναγνώστην, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ὅτι ἡ θρη-

σκευτικὴ πείρα εἶναι ἕνας τρόπος γνώσεως τελειότερος τῶν ἄλλων. (Εἶναι ἐν τούτοις δυνατόν νὰ μὴ ἔχῃ παρατηρηθῇ ἄρκετὰ ὅτι ἐξέλεξα τὰ παραδείγματά μου ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν πρᾶξιν τῆς ψυχανάλυσεως). Ἡ μελέτη μου προϋποθέτει ἐπομένως τὸ δῶρον τῆς πίστεως καὶ δὲν δύναται νὰ δεσμεύσῃ εἰμὴ τὸν συγγραφέα τῆς. Αἱ σημειώσεις αὗται κατὰ συνέπειαν ὀφείλουν νὰ φαίνωνται ὡς παράλογοι εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πείρα εἶναι ἐν ἁπλοῦν φαινομενικὸν ἀντικείμενον, χωρισμένον ἐξ ἄλλου δι' ἑνὸς στεγανοῦ διαμερίσματος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ μάθωμεν «ἐπιστημονικῶς» διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον.

Μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι σκέπτονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπάρχουν πνεύματα «θετικιστικὰ» καὶ πνεύματα «θρησκευτικὰ». Εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἡ ἀντίληψις τῶν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ τῆς γνώσεως εἶναι φοβερά ἐπιπολαία ἢ προτιμότερον δεισιδαίμων—ἡ δεισιδαιμονία τῶν «φαινομένων».

Πλειστάκις ἐχρησιμοποίησα εἰς τὰ γράφομένα μου τὴν λέξιν «γνώσις»· ἐπ' αὐτοῦ θὰ μοῦ προβληθοῦν ἀντιρροήσεις. Ἡ λέξις αὕτη, προσφιλεῖς εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, δὲν σημαίνει «γνωστικισμός». Ἡ «γνώσις» χρησιμοποιοῖ προφανῶς τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι διὰ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅπως εἶναι παραδεκτὴ καὶ ἐρμηνεύεται διὰ τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας· εἶναι μία σκέψις ἡ ὁποία πιστεύει. Ὁ «γνωστικισμός» εἶναι σύστημα τὸ ὁποῖον οὐσιαστικῶς τοποθετεῖται ὑπεράνω τῆς πίστεως, ἐπομένως ὑπεράνω τῆς Ἀποκαλύψεως.

Θὰ ἐπεθύμουν ἐν τούτοις ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν μαζὺ μου εἰς τὴν δυνατότητα καὶ εἰς τὴν νομιμότητα μιᾶς σκέψεως πιστευούσης, μιᾶς γνώσεως συνεργαζομένης μετὰ τὴν πίστιν, κατανοήσουν ἐπίσης ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κανεὶς σοφός, σοβαρὸς καὶ θετικός, καὶ νὰ παραδέχεται ἐπίσης τρόπους γνώσεως πλέον εὐρύτερους, πλέον παγκοσμίους καὶ ὅτι ἡ γνώσις δὲν ἔχει μίαν κά-

ποῖαν ἀξίαν, σχετικὴν ἐξ ἄλλου, παρὰ μόνον ἕαν ἀποκτήσῃ τις αὐτὴν ἐλέγχων ἐπιμελῶς ὅλας τὰς ὑποθέσεις διὰ νὰ μὴ ἀποδεχθῇ προσωρινῶς ἀπὸ αὐτὰς εἰμὴ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι προσαρμόζονται μὲ ἀρκετὴν ἐνότητα πρὸς τὴν θεώρησιν τοῦ κόσμου, νας, αἱ ὁποῖαι προσαρμόζονται μὲ ἀρκετὴν Τὰ σύμβολα δὲν εἶναι εἰμὴ «μονάδες» καὶ ἀντανακλάσεις μιᾶς πραγματικότητος ἢ ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ εἶναι μία. (Καὶ ἐλπίζω νὰ ἔγιναι κατανοητὸς ὅτι αὕτη ἡ ὁδὸς τῆς γνώσεως παρακολουθουμένη ὑπὸ τοῦ ψυχοθεραπευτοῦ, θὰ ὤφειλε νὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὴν διάκρισιν καὶ τὴν κατανόησιν καὶ ποτὲ εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν κρίσιν τῶν ἀρρώστων του).

Μὲ ἀφετηρίαν τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα—ὡς ἀπὸ τὸ κάτοπτρον ὅπου βλέπομεν συγκεχυμένως—δύναται τις θεβαίως νὰ φθάσῃ βραδέως καὶ μετὰ κόπου εἰς τὴν ὑποψίαν μιᾶς προσωπικῆς τάξεως ὑπερβατικῆς. Ἀλλὰ μόνον ἡ πίστις δύναται νὰ μᾶς προσεγγίσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπερβατικὴν τάξιν, ποτὲ ὅμως ἡ λογικὴ ἢ ἡ ἠθικὴ τελειοποιήσις. Διότι ἡ προσέγγις εἰς αὐτὴν τὴν τάξιν δὲν εἶναι οὔτε λογικὴ οὔτε ἠθικὴ, δὲν δύναται νὰ γίνῃ εἰμὴ διὰ μιᾶς ν ε α ς γ ε ν ν ή σ ε ω ς. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀκόμη ἕνας λόγος διὰ ν' ἀπορ-

ρίψωμεν τὸν «γνωστικισμόν» εἴτε προέρχεται ἀπὸ τὰς ἀρχαίας αἱρέσεις ἢ ἀπὸ τὸν Πλωτῖνον ἢ ἀπὸ τὴν θεοσοφίαν ἢ ἀπὸ τὸν ψυχολογισμόν τοῦ C. G. Jung· ὁ γνωστικισμὸς καταβιβάζει τὴν ὑπερβατικὴν τάξιν εἰς ἕν σύστημα μυθολογικόν. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ συστήματα ἐλλείπει ἐπομένως καὶ ἀναγκαίως ἡ πίστις εἰς ἕν ὑπερβατικὸν μυστήριον.

Αὐτὸ τὸ Μυστήριον δὲν ἐξηγεῖται εἰς τὴν ψυχολογίαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Θεὸς τῶν φιλοσόφων δὲν εἶναι ὁ αἰώνιος Πατήρ. Ὁ Λόγος τοῦ Πλωτίνου δὲν εἶναι ὁ Ἐνσαρκωμένος Λόγος· τὸ πνεῦμα περὶ τοῦ ὁποῖου ὁμιλεῖ τόσον ὠρισμένη ψυχολογία τῆς μόδας, δὲν εἶναι τὸ Παράκλητον Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἀποσταλὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ Του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Του.

Καὶ ἐν τούτοις ἡ φύσις φέρει ἐν ἑαυτῇ τὰς τελευταίας ἀντανακλάσεις τοῦ Μυστηρίου αὐτοῦ καὶ στενάζει ἐν ἀναμονῇ τοῦ τελευταίου της σκοποῦ, ὁ ὁποῖος ἐπίσης εἶναι μία ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀρχὴν της.

Igor A. Caruso

Διευθυντὴς τοῦ Κύκλου τῆς Ψυχολογίας
τοῦ βάθους ἐν Βιέννῃ.

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ JAEGER

Τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν τῶν «Ἀκτίων» εἶχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὰ δύο τελευταῖα ἄρθρα τοῦ κ. Π. Μελίτη νὰ παρακολουθήσῃ μίαν συστηματικὴν τοποθέτησιν τοῦ αἰωνίου ἀνθρωπιστικοῦ αἰτήματος μέσα εἰς τὸν προχριστιανικὸν καὶ τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Καὶ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἔχει ἐπιτελέσει ὁ μέγας φιλόλογος τῆς ἐποχῆς μας Werner Jaeger. Ἰδιαιτέρως σημαντικὰ εἶναι ὅσα ὁ Jaeger γράφει εἰς τὸ κλασικὸν ἔργον του *Humanism and Theology* (Milwaukee 1943), τὸ ὁποῖον περιέχει σχετικὰς διαλέξεις του*).

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1943 ἡ Ἀριστοτέλειος Ἑταιρεία τοῦ Marquette University τῆς Ἀμερικῆς ἐκάλεσε τὸν διάσημον καθηγητὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὰς Aquinas Lectures αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται κατ' ἔτος εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου. Φυσικὰ ὁ μέγας φιλόλογος καὶ ἡγέτης τοῦ συγχρόνου οὐμανισμοῦ δὲν ἡσχολήθη μὲ «τεχνικὰς λεπτομερείας» τῆς φιλοσοφίας τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλὰ μὲ τὸ γενικώτερον ἱστορικὸν πρόβλημα τῆς θεοκεντρικῆς ἐνατενίσεως τοῦ κόσμου κατὰ τὸν Θωμᾶν καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν μορφωτικὸν ἰδεῶδες καὶ τὴν κλασικὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ θεμέλιον κάθε ἀνθρωπισμοῦ.

Ὅπως καθένας γνωρίζει, παρατηρεῖ ὁ Jaeger, οἱ λεγόμενοι ἀνθρωπισταὶ τῆς Ἀναγεννήσεως, οἱ ὁποῖοι ἐπεθύμουν νὰ ξαναζωντανεύσουν καὶ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, τὸν ὁποῖον ἐθαύμαζον, ἐπίστευον ὅτι ὁ Μεσαίων ἦτο ὅ,τι ἀκριβῶς ἡ λέξις λέγει—καὶ ἡ λέξις εἶναι ἰδικὸν τῶν ἐφευρημα—δηλαδὴ μία βαρβαρικὴ περίοδος δια-

κόπτουσα τὴν σταθερὰν ἀνάπτυξιν τοῦ κλασικοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ συνέπειαν προσεπάθησαν νὰ λησμονήσουν τοὺς ἀμέσως προηγουμένους αἰῶνας καὶ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς, διὰ τὴν ἐπανανακάλυψιν τῶν ὁποίων ἐργάσθησαν τόσον πολὺ, ἀλλὰ καὶ τόσον μονομερῶς, ὅπως εἶδαμεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον τοῦ Π. Μελίτη. Εἶναι δὲ ἐπίσης φυσικὸν ὅτι ἐκεῖνοι ἐν τῷ βαθεῖ θαυμασμῷ τῶν πρὸς τὸ κλασικὸν κάλλος ἠσθάνθησαν μίαν νέαν παρόρμησιν νὰ πραγματοποιήσουν αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες εἰς τὸ περιβάλλον τῶν καὶ εἰς τὸ προσωπικὸν τῶν ὅσους. Ἀλλ' ἡ ἀντίθεσις τῶν πρὸς τὸν Μεσαίωνα ἐπροχώρησε ἀκόμη μακρότερα. Ἄν καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἦσαν διόλου ἀντίθετοι πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἦσαν πάντως «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» καὶ εἶχαν μίαν νέαν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως... Ἦθελαν νὰ δώσουν εἰς τὴν χριστιανικὴν παιδείαν μίαν νέαν κλασικὴν μορφήν. Καὶ σήμερον ἀκόμη μερικοὶ φιλόλογοι θεωροῦν ὅτι αὕτη ἡ στάσις τῶν ἀνθρωπιστῶν τῆς Ἀναγεννήσεως ἔναντι τῆς μεσαιωνικῆς φιλοσοφίας εἶναι ἄρθρον πίστεως κάθε ἀληθινοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Εἰς τὴν νεωτέραν ὁμως ἱστορικὴν ἔρευναν, συνεχίζει ὁ Jaeger, ἀνεπτύξαμεν ἓνα αἰσθημα ἱστορικῆς συνεχείας διὰφορον ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ ἀνθρωπισταὶ τοῦ 15ου αἰῶνος θεώρουν ἀληθὲς καὶ αὐτόδηλον. Θὰ ἠπόρουν ἐκεῖνοι ἐὰν ἔβλεπον πόσον «μεσαιωνικοὶ» φαίνονται εἰς ἡμᾶς, ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις, καὶ πόσον μοντέρνος μᾶς φαίνεται ὁ Μεσαίων. Τὴν ἐποχὴν ποὺ ἔκτισε τοὺς καθεδρικοὺς ναοὺς καὶ ἐδημιούργησε τοὺς θησαυροὺς τῆς μεσαιωνικῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς δὲν τὸν βλέπομεν πλέον σήμερον ὡς μίαν περίοδον βαρβαρισμοῦ, ἡ δὲ ἀρχιτεκτονικὴ ποὺ ἐπύργωσε τὸ οἰκοδόμημα τῆς μεσαιωνικῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι ὀλιγώ-

(*) Βλ. Π. Μελίτη «Ἀκτίνες» 1954, σελ. 338, ὑποσ. 2.

τερον ἐπιβλητική ἀπὸ τοὺς λιθίνους καθεδρικούς ναοὺς τῆς ἰδίας ἐποχῆς.

Δι' ἓνα φιλόλογον, ὅπως ἐγώ, συνεχίζει ὁ Jaeger, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησα καὶ ἐχάραξα τὰ πολιτιστικὰ ἰδανικά τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ πάντοτε προσεπάθησα νὰ ἴδω τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ὡς ἓνα τμῆμα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, τὸ εἰδικὸν πρόβλημα πού τίθεται εἶναι: κατὰ πόσον ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐστράφησαν οἱ φιλόσοφοι τοῦ Μεσαίωνα μετὰ τὸν σφοδρὸν ἐνθουσιασμόν, εἶναι κάτι πού εὐρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγκατεστάθησαν οἱ μεταγενέστεροι πρέσβεις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ἀνήκει ὁργανικῶς εἰς τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

★

Εἰσερχόμενος οὕτω εἰς τὸ κύριον θέμα του ὁ Jaeger τονίζει ἐν πρώτοις ὅτι ὁ ὁροσ θεολογία δὲν εἶναι μεσαιωνικὸς οὔτε χριστιανικὸς, ἀλλὰ κλασικὸς ἑλληνικὸς, καὶ σημαίνει τὴν λογικὴν προσέγγισιν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνο πού οἱ χριστιανοὶ φιλόσοφοι ὠνόμαζον «πρώτην φιλοσοφίαν» μετὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ «φυσικὴν» θεολογίαν ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν ὑπερφυσικὴν. Ἡ πρώτη φιλοσοφία ἢ μεταφυσική, τοῦ Ἀριστοτέλους ἰδίως, ἔδωσε τὴν ἀποφασιστικὴν ὥθην εἰς τὴν θεολογικὴν θεώρησιν τοῦ Ἀλβέρτου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου. Οἱ μεσαιωνικοὶ αὐτοὶ φιλόσοφοι εἶδαν εἰς τὸ σύστημα τοῦ Σταγειρίτου ἓνα μεγάλο ἐπίτευγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἑναρμονίζεται ἡ πίστις καὶ ὁ λόγος. Αὕτη ἡ ἁρμονία εἶναι ἓνα ἑλληνικὸν ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ ἐφῆρμοςαν εἰς τὰ χριστιανικὰ πλαίσια. Καὶ τὸ βλέπομεν αὐτὸ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ κλασικοῦ πνεύματος κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα.

Ἐὰν ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, λέγουν οἱ σχολαστικοί, περιλαμβάνη ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς τὸν πόθον τοῦ εἰδέναι, αὐτὸς ὁ πόθος ἐνεφυτεύθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ. Κατὰ τὴν γνώμην των τὸ παράδειγμα τῆς Ἀριστοτελείου μεταφυσικῆς ἔδειξε ὅτι ἡ ἔμφυτος ἰκανότης πρὸς γνῶσιν καὶ ὁ πόθος πρὸς αὐτήν,

χρησιμοποιούμενα κατὰ τὸν ὀρθὸν τρόπον, διὰ μεθοδικῆς ἀσκήσεως τοῦ νοῦ, ὀδηγοῦν τελικῶς εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ὡς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς πραγματικότητος καὶ τελειότητος. Τοῦτο ἐξηγεῖ διατί ὁ Θεὸς ἐπλασε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μετὰ τὸν πόθον τῆς γνώσεως, διότι ἡ ἀληθὴς γνῶσις ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς Αὐτόν. Ἐπομένως δὲν εἶναι δεῖγμα ἀνωτέρας εὐσεβείας νὰ περιφρονῇ κανεὶς μίαν ἰκανότητα, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸ ὑψιστον καθῆκον του, τῆς ἀγωγῆς του, καὶ διὰ τὴν ἀληθὴ ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ του.

★

Εἰς τὴν συνέχειαν ἐρχόμενος νὰ ὁμιλήσῃ ὁ Jaeger περὶ τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἀναγεννήσεως τῶν σχολαστικῶν, παρατηρεῖ εὐστόχως, ὅτι ἡ ἀναγέννησις τῶν κλασικῶν σπουδῶν τοῦ 15ου-16ου αἰῶνος, δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἔχουν σημειωθῇ, ὅπως ἡ ἐπὶ Κικέρωνος καὶ Αὐγούστου εἰς τὴν Ρώμην, ἡ πλήρης ἀναβίωσις τῆς κλασικῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ.Χ. εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολὴν καὶ ἡ ἀντίστοιχος ρωμαϊκὴ τοιαύτη ἐπὶ Αὐγουστίνου. Ὑπάρχουν ἀκόμη ἄνθρωποι, παρατηρεῖ ὁ Jaeger, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀναγνωρίζουν ὅτι ἐκεῖνο πού ἔγινε τότε καὶ εἰς τὰ δύο μέρη τῆς ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς δημιουργικωτέρους πολιτισμούς, τοὺς ὁποῖους εἶδε ποτὲ ἡ ἱστορία. Ἡ σύνθεσις χριστιανικῆς θρησκείας καὶ κλασικῆς ἑλληνορωμαϊκῆς παιδείας, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη, ἀπέβη κλασικὴ διὰ τοὺς ἐπακολουθήσαντας μέσους χρόνους καὶ δι' ἀναριθμήτα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων μέχρι σήμερον. Ἐξ ἄλλου, μετὰ τοὺς βαρβαρικοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Μεσαίωνα, τὴν μακρὰν καὶ πολυκύμαντον περίοδον τῶν μεταναστεύσεων καὶ κατακτήσεων, ἔχομεν τὴν ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἀναβίωσιν τῆς ἀρχαίας λατινικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Δύσιν καί, συγχρόνως καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτήν, τὴν ἑλληνικὴν ἀναγέννησιν τῆς 9ης ἑκατονταετηρίδος, τὴν περίοδον τῶν περιφῆμων βυζαντινῶν θεολόγων καὶ ἀνθρωπιστῶν Φωτίου καὶ Ἀρέθα εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑκ-

κλησίαν. Χωρὶς αὐτὰς τὰς δύο ἀναγεννήσεις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν τονίζει ὁ Jaeger, δὲν θὰ εἶχαν διατηρηθῇ δι' ἡμᾶς ἀρχαῖοι κλασικοί. Αὐταὶ ἐκράτησαν ἀναμμένην τὴν δαῖδα, καὶ τὰ ἀντίγραφα τὰ ὁποῖα μᾶς ἄφησαν εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ ἀρχαιότερα μαρτύρια τῶν κλασικῶν συγγραφέων.

Ἡ ρυθμικὴ αὐτὴ κίνησις τῆς πνευματικῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης φθάνει εἰς νέαν ἀκμὴν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου. Ἡ ἀνακάλυψις ἀγνώστων ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εἶναι τὸ μόνον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν ἀναγέννησιν αὐτήν. Συνωδεύθη ἀπὸ ἀνακαλύψεις καὶ ἄλλων φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐλληνικῶν κειμένων. Καὶ ὅλα αὐτὰ δὲν ἐφθασαν εἰς τὴν Δύσιν μόνον διὰ τῶν Ἀράβων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐλληνικῶν μοναστηρίων τῆς κάτω Ἰταλίας, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀκροπόλεις τῆς κλασικῆς ἐλληνικῆς παραδόσεως, πολὺ πρὶν οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἔλθουν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Πόλεως. Μεταξὺ τῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα παρουσιάσθησαν τότε ἐκ τοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν Δύσιν, ἦσαν τὰ γεωγραφικὰ καὶ ἀστρονομικὰ τοῦ Πτολεμαίου, τὰ ἱατρικὰ τοῦ Γαληνοῦ καὶ Ἱπποκράτους, τὸ περὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Νεμεσίου, τὰ Μαθηματικὰ τοῦ Εὐκλείδου καὶ ἄλλα. Διὰ πρώτην φορὰν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἤρχισε τότε νὰ συμμετέχῃ ἐνεργῶς εἰς τὴν διεθνῇ πνευματικὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἦναι εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἦτο μία γενικὴ ἀναβίωσις τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστημονικῆς παραδόσεως μὲ κέντρον τὸν Ἀριστοτέλη. Τότε, διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐτονίσθη ἡ σημασία τοῦ ὁρθοῦ λόγου. Καὶ αὕτη ἡ ὁρθολογιστικὴ ἀφύπνισις, ἡ ὁποία προηγήθη τῆς τοῦ 15-16ου αἰῶνος, ἦτο ἀπὸ τινων ἀπόψεων ἰσχυροτέρα καὶ περισσότερον ἐνιαία εἰς τὰς συνεπειὰς τῆς ἐπὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς μεγάλης θεολογικῆς περιόδου καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια διὰ μίαν περαιτέρω ὁρθολογικὴν ἀνάπτυξιν, θρησκευτικὴν καὶ θύραθεν.

Ἄλλο γνῶρισμα τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ IB'-II' αἰῶνος εἶναι ἡ στροφὴ ἀπὸ τὰ κείμενα εἰς τοὺς συγγραφεῖς, ἔνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα χαρακτηριστικά

κάθε γνησίας κλασικῆς ἀναγεννήσεως. Μία ἀληθινὴ ἀνθρωπιστικὴ συνείδησις ἐγλυκοχάραξε μὲ αὐτὴν εἰς ἐκεῖνο πού ὀνομάζομεν ἱστορικότητα τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος. Αἱ ὑψηλότεραι ἀξίαι τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ παρουσιάσθησαν εἰς τοὺς σοφοὺς ἐκείνους ὡς ὑπέροχα δῶρα μιᾶς ἱστορικῆς παραδόσεως ἀπείρου πνευματικοῦ πλοῦτου καὶ βάθους. Ἔργον τῶν ἦτο ὄχι νὰ μάθουν τὴν δογματικὴν σοφίαν τῶν παλαιῶν κειμένων, ἀλλὰ νὰ φθάσουν εἰς μίαν γνησίαν κατανόησιν τῶν πράγματι μεγάλων διδασκάλων τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ παλαίσουν μὲ αὐτοὺς ὅπως ὁ Ἰακώβ μὲ τὸν ἄγγελον Κυρίου. Ὁ τελικὸς σκοπὸς αὐτῆς τῆς βαθείας μελέτης τῆς κλασικῆς παραδόσεως τῆς φιλοσοφίας ἦτο κατὰ συνέπειαν ὄχι νὰ γνωρίσουν τί ἐσκέφθησαν ἄλλοι, ἀλλὰ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀλήθειαν.

Ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτος ἔκαμε πολὺν περισσότερον διὰ τὴν σοβαρὰν μελέτην καὶ ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ ἔργον καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων, ἀπὸ ὅσα οἱ λόγιοι τῆς Ἀναγεννήσεως. Καὶ μὲ τοὺς μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ἐὰν τὸν συγκρίνωμεν, δὲν θὰ εὐρωμεν εἰς αὐτοὺς τόσην λεπτομερῆ, ἀντικειμενικὴν καὶ δημιουργικὴν κριτικὴν καὶ κατανόησιν. Ἦτο ὄντως μία γνησίᾳ ἀναγέννησις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τονίζει καὶ πάλιν ὁ σοφὸς καθηγητής. Καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ κατανοήσωμεν τὴν κορυφὴν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως, τὸν Δάντην, χωρὶς νὰ θέσωμεν ὡς βάθρον τὴν φιλοσοφίαν Ἀκινάτου—Ἀριστοτέλους.

★

Μετὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἀναδρομὴν ἔρχεται νὰ ἐξετάσῃ ὁ Jaeger τὴν θέσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ ἔναντι τοῦ θεολογικοῦ προβλήματος. Ὁ ἀληθὴς ἀνθρωπισμός, παρατηρεῖ, δὲν εἶναι ἀγνωστικισμὸς ἀπὸ μεταφυσικῆς ἀπόψεως, δὲν περιορίζει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐμπειρίας, δὲν στηρίζεται εἰς τὸ ἀνθρωποκεντρικὸν δόγμα τῶν ἀρχαίων σοφιστῶν. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἀκολουθοῦντες τὸν Σωκράτη, θέτουν τὴν βεβαιότητα τοῦ Θεοῦ ὡς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως. Προσεγγίζουν δὲ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ λό-

γ ο υ καὶ αὐτὴν τὴν νοητικὴν προσπάθειαν ὀνομάζουσιν *θεολογίαν*. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔθεσε τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ὡς κέντρον πάσης φιλοσοφικῆς σκέψεως, εἶναι ὁ Πλάτων. Διὰ τοῦτο δικαίως ὠνομάσθη πατὴρ τῆς Θεολογίας ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνον καὶ μέγας θεολόγος ἀπὸ τὸν Meister Eckhart. Καὶ γενικώτερα οἱ Ἕλληνες, οἱ θεμελιωταὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, προσέφεραν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτὴν τὴν νέαν μορφήν τῆς διὰ τοῦ λόγου προσεγγίσεως τοῦ ὑπερανθρωπίνου κόσμου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Jaeger κάμνει μίαν ἀξιοπρόσεκτον ὑποσημείωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναιρεῖ τὴν κρατοῦσαν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα ἐσφαλμένην ἰδέαν, ὅτι ἡ θεολογία εἶναι ἕνα ἀνατολικὸν φυτόν καὶ ὅτι ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ἦτο «τελείως ἀδογματική». Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, τονίζει, ὑπῆρξεν ἡ μεγαλύτερα δημιουργία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὸν θρησκευτικὸν τομέα. Καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος θέτει τὸ θεῖον ὡς κέντρον τῶν πάντων, δὲν εἶναι ἕνα μεμονωμένον φαινόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ ἕνας κρίκος εἰς τὴν ἄλυσιν τῆς οργανικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Προηγῆθησαν ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Ἡσίοδος, οἱ πατέρες τῆς ἑλληνικῆς θεολογίας, ἀπ' ἐνὸς καὶ οἱ προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι ἀπ' ἐτέρου. Ἀλλὰ τὸ καταστάλαγμα εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ Σωκράτους-Πλάτωνος, ποῦ δίδει ἀπάντησιν εἰς τοὺς σοφιστάς, ὅπως μᾶς τὴν ἐπαρουσίασε καὶ ὁ Π. Μελίτης: Πάντων χρημάτων μέτρον Θεός. Τὸ νόημα τοιοντοτρόπως τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ ἐκφράζεται εἰς τὴν «Πολιτείαν» μετὰ τὴν λέξιν *μεταστροφή* (στροφή τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς πλάνης εἰς τὸ ὄντως ὄν), τὴν ὁποίαν ἐπῆραν καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κόσμος ἐπομένως τοῦ Πλάτωνος εἶναι ταυτοχρόνως ἀνθρωποκεντρικὸς καὶ θεοκεντρικὸς. Ἡ θεολογία τῶν ἀρχαίων ἦτο προσωρισμένη ἐξ ἀρχῆς νὰ ξεπεράσῃ τὸν ἀνθρωπισμόν, ἀλλὰ συγχρόνως ἦτο τὸ πραγματικὸν πλήρωμά του. Ἡ δὲ ἐφαρμογὴ τῆς πλατωνικῆς «παιδείας» εἰς τὸν ἰδανικὸν κόσμον τῆς «Πολιτείας» ὁμοιάζει κατὰ τὸν Jaeger μᾶλλον με

τὴν Ἐκκλησίαν παρὰ μὲ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἄστυ. Θεμελιούται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦ ἀπολύτου μέτρου τῶν πάντων.

Εὐρισκόμεθα οὕτω, καταλήγει ὁ μέγας φιλόλογος, εἰς τὰς ρίζας τῶν πολιτιστικῶν ἰδανικῶν τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Ἐμελετήσαμεν τὸ πρόβλημα τῆς θεολογίας ἀπὸ τῆς ἀνθρωπιστικῆς σκοπιᾶς ὡς ἕνα βασικὸν στοιχεῖον τοῦ κλασικοῦ ἀνθρωπισμοῦ· ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θεολογίας εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξετασθῇ ἐδῶ, διότι ἀποτελεῖ ἄλλο μεγάλο θέμα. Πάντως ἡ ριζικὴ ἀλληλεξάρτησις θεολογίας καὶ παιδείας διετηρήθη εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους. Θὰ ἦτο σφάλμα νὰ νομίζωμεν ὅτι ἐχώρισαν ποτὲ ἀπ' ἀλλήλων καὶ ὅτι, ὅταν ἡ θεολογία ἐξεχριστιανίσθη, ἡ παιδεία ἐσταμάτησεν. Ἡ ἱστορία τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας ἡμπορεῖ νὰ γραφῇ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, δηλαδή ὡς ἱστορία τῆς βαθμιαίας πραγματώσεως τῆς ἰδέας ἐνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ὑφ' ὅλας τὰς οὐσιώδεις ἐπὶ τοῦ.

Περαίνοντες τὴν σύντομον αὐτὴν ἀνάλυσιν, ἡ ὁποία ἐλπίζομεν νὰ βοηθήσῃ κάπως εἰς τὴν καλύτεραν ἐμπέδωσιν τῶν προσφάτων ἄρθρων γραμμῆς τῶν «Ἀκτίνων», πρέπει νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὰ βασικά συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα μὲ παρρησίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλον τὸ ἐπιστημονικὸν του κύρος, καταλήγει ὁ κορυφαῖος φιλόλογος τῆς ἐποχῆς μας. Πρῶτον, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα δὲν εἶναι κάτι ξένον ἢ ἀλλότριον πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἀνθρωπισμόν, ἀλλὰ τοὐναντίον ὀργανικὸν αὐτοῦ στοιχεῖον. Αὐτὸ μᾶς τὸ φανερῶνουν αὐτοὶ οὗτοι οἱ θεμελιωταὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Δεύτερον. Ἡ ἰταλικὴ ἀναγέννησις τοῦ 15οῦ-16οῦ αἰῶνος δὲν ἔχει τὸ μονοπώλιον τῆς μελέτης τῶν κλασικῶν κειμένων. Προηγῆθησαν αἱ περισσότερον ὀλοκληρωμέναι ἀνθρωπιστικαὶ ἀναγεννήσεις τοῦ Δ', Θ' καὶ ΙΒ'-ΙΓ' αἰῶνος, αἱ ὁποῖαι χωρὶς νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν μετὰ τὸν Χριστιανισμόν, μᾶς ἐχάρισαν μίαν περισσότερον θαυμαστὴν σύνθεσιν τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ἰδανικοῦ.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ

Εἰς τὰ δύο προηγούμενα ἄρθρα μου διὰ τὰς «Ἀκτῖνας» παρουσίασα ὠρισμένα προβλήματα τὰ ὅποια ὡς Ἑγγλὸς Γυμνασιάρχης θεωρῶ βασικά διὰ τὴν θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων σήμερον. Ἐτόνισα ἐπίσης τὴν σημασίαν τοῦ ραδιοφώνου ὡς μέσου προκαλοῦντος τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν τῶν μεγάλων τάξεων τοῦ Γυμνασίου διὰ τὰ αἰώνια ζητήματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον προτίθεται νὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημα βαθύτερον. Θ' ἀναφέρω συντόμως περὶ τῆς γραμμῆς τῆς ἀκολουθουμένης ὑπὸ τῆς Βρετανικῆς Ραδιοφωνικῆς Ἑταιρείας (γνωστῆς μὲ τὰ ἀρχικά B. B. C.) ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνομαι. Ἐπίσης θ' ἀναφέρω ποῖα ὑπῆρξε γενικῶς ἡ πείρα μου εἰς τὰ δύο Γυμνάσια, εἰς δύο διάφορα μέρη τῆς χώρας, ὅπου ὑπηρετήσα ὡς Γυμνασιάρχης, ὡς καὶ μερικὰ συμπεράσματα ἐπὶ τῶν ἀκολουθουμένων εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ προγραμμάτων.

Ἐν πρώτοις, ὅμως, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γνωρίσουν οἱ Ἕλληνες ἀναγνώσταί μου τὴν ἐκπαιδευτικὴν δρᾶσιν τοῦ B. B. C. διὰ μαθητὰς διαφόρων ἡλικιῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι παρέχεται βοήθεια διὰ τὸ παιδί εἰς ὅλας τὰς φάσεις τῆς ἀναπτύξεώς του. Τοιοῦτοτρόπως ὑπάρχει εἰδικὸν πρόγραμμα διὰ παιδιὰ κάτω τῶν πέντε ἐτῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀκοῦτε μὲ τὴν μητέρα» (Παρακολουθοῦν καὶ ἐγὼ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ μὲ τὴν μικρὴν μου κόρη ὅταν ἦτο εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν). Διὰ τὰ παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τὸ B.B.C. διαθέτει πρόγραμμα μὲ μεγάλαν ποικίλιαν θεμάτων ὅπως π.χ. ρυθμὸς καὶ κίνησις, Ἀγγλικὴ ποίησις, ἱστορία, γεωγραφία καὶ ἐπιστήμη, ἰδίως δὲ βιολογία.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου εὐρίσκουν ἐπίσης πολλὰ ἐνδιαφέροντα θέματα εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ ραδιοφώνου. Ἐκτὸς ἐνὸς εἰδικοῦ προγράμματος «Ἀκολουθία διὰ τὰ σχολεῖα», τὸ ὁποῖον σκοπὸν ἔχει νὰ βοηθή-

σῃ εἰς τὴν ὁμαδικὴν λατρείαν, ποὺ ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράγοντα τῆς ἀγγλικῆς σχολικῆς ζωῆς, ὑπάρχουν ὁμιλίαι ἐπὶ ἐπικαίρων θεμάτων καὶ διδασκαλία ξένων γλωσσῶν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι κάποτε ἡσθάνθην μεγάλην χαρὰν ὅταν εἶδα τὸν ἐνθουσιασμὸν μὲ τὸν ὁποῖον μία ὁμάς κάπως καθυστερημένων μαθητῶν παρηκολούθει μίαν ραδιοφωνικὴν σκηνὴν ἐπὶ ἱστορικοῦ θέματος.

Ἐν τούτοις δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀξιοποιηθοῦν τὰ προγράμματα τοῦ B. B. C. προκειμένου περὶ παιδιῶν 16-18 ἐτῶν. Πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ λεχθῇ ὅτι τὰ θέματα μεγάλῃς σπουδαιότητος καὶ ἐνδιαφέροντος τὰ χειρίζονται συχνὰ ἐκφωνηταὶ ὑψηλῆς περιωπῆς. Ἐν τούτοις καὶ τότε ἀκόμη παρατηρεῖται τάσις μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν νὰ παραπονοῦνται ὅτι τὸ πρόγραμμα δὲν ἀνταποκρίνεται ἀμέσως εἰς τὰς ἀνάγκας των διὰ τὰς ἐξετάσεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς σχολικῆς των σταδιοδρομίας εἶναι τὸ κύριον θέμα ποὺ τοὺς ἀπασχολεῖ. Δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀρνηθῇ κανεὶς ὅτι αἱ ἐκπομπαὶ αὐταὶ παρέχουν εἰς τὸν παρακολουθοῦντα διδάσκαλον μεγάλην διανοητικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάψυξιν. Εἶναι ἐν τούτοις ἀμφίβολον ἐὰν ὁ μέσος ὅρος τῶν τελειοφοίτων τοῦ γυμνασίου, καθ' ὅσον γνωρίζω ἐκ πείρας, ἀντιλαμβάνονται τὴν ὠφέλειαν.

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1948 ἤρchiσε μία σειρά ἐκπομπῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Θρησκεία καὶ Φιλοσοφία». Εἶμαι τακτικὸς ἀκροατῆς τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν καὶ ἐζήτησα νὰ ἐπωφεληθῶ τῆς εὐκαιρίας ποὺ προσφέρουν εἰς τοὺς γυμνασιάρχας. Ἄν καὶ κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχα ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν θὰ ἦτο κυρίως ἀπολογητικῆς φύσεως, ἐν τούτοις τώρα, μετὰ πάροδον ἑξ ἐτῶν, βλέπω ὅτι εἰς τὰς ὁμιλίαις αὐτάς τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐκτίθενται κατὰ τρόπον συστηματικὸν καὶ ἐπιστημονικόν. Διακρίνει κα-

νείς μίαν ἀκατάπαντον ἐπιθυμίαν διὰ τὰ παραδεχθῶν οἱ νέοι τὸν Χριστιανισμόν ὡς λογικὴν πίστιν καὶ ὡς θρησκείαν, ἡ ὁποία παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον διὰ τὸν σημερινὸν κόσμον. Ὁ σκοπὸς τῆς σειρᾶς αὐτῆς εἶναι πρᾶγματι θετικὸς. Διὰ τὸν νέον ποῦ θεωρεῖ τὸν φιλόσοφον ὡς σκεπτικιστὴν καὶ εἰκονοκλάστην αἱ ὁμιλίας αὐταὶ δὲν ἔχουν ἴσως μεγάλην ἀξίαν⁽¹⁾.

Ἄνδρες καὶ γυναῖκες πανεθνικῆς φήμης ἦλθον εἰς τὸ μικρόφωνον διὰ τὰ ὁμιλήσουν εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν γυμνασίων ἐπὶ θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν θεμάτων. Πολυμαθεῖς θεολόγοι καὶ καθηγηταὶ καθὼς καὶ λογοτέχναι ἔλαβαν ἐπίσης μέρος. Εἰς μίαν σειρὰν ὁμιλιῶν, ἡ ὁποία μόλις ἐτερματίσθη, τὸ θέμα ἦτο: «Ἡ θέσις τῆς ἐπιστήμης ἐνώπιον τῆς Χριστιανικῆς σκέψεως» καὶ μόλις πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων ὁ γνωστὸς φιλέλλην Rex Warner ὁμίλησεν ἐπὶ τοῦ θέματος «οἱ μῦθοι καὶ ἡ σημασία τῶν διὰ τὴν θρησκείαν».

Τοὺς τελευταίους μῆνας ἐδόθη μεγάλη προσοχὴ εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς θεωρίας ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἐπιστήμη εἰς τὸν τομέα τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ ἡ θρησκεία εἰς τὸν τομέα τοῦ ὑπερφυσικοῦ ἐθεωρήθησαν ὡς δύο ἐξ ἰσοῦ ἀληθεῖς μέθοδοι πρὸς ἐρμηνείαν τῶν γεγονότων, καὶ ἐπεδιώχθη ἡ συσχέτισις τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὰς πεποιθήσεις τῆς θρησκείας⁽²⁾.

Νομίζω ὅτι, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν σχολείων, αἱ ἐκπομπαὶ αὐταὶ εὐρίσκουν μεγαλύτεραν ἀπήχησιν. Ἰσως τοῦτο ὀφείλεται εἰς βελτίωσιν τῆς ποιότητος τῶν σχετικῶν ὁμιλιῶν, ἴσως ὅχι. Πάντως ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰ δυσκολία μερικὰ δὲ ἐξ αὐτῶν μοῦ φαίνονται ἀνυπερέβλητοι. Ἰσως οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτίνων» ἐνδιαφέρονται ἰδιαίτερος νὰ τὰς μάθουν.

Κατὰ τὴν γνώμην μου τρία εἶναι τὰ

(1) Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐν τούτοις, ὅτι αἱ τελευταῖαι ὁμιλίας ἀνεφέρθησαν εἰς φιλοσόφους καὶ ἐπιστήμονας ὡς ὁ Κοπέρνικος, ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Δαρβίνος.

(2) Αἱ φράσεις ἀναφέρονται αὐτολεξεῖ ἐκ τῶν σχετικῶν δημοσιευμάτων τοῦ Β. Β. C.

κυριώτερα ἐμπόδια διὰ τὴν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν ἐκτίμησιν τῶν προγραμμάτων αὐτῶν: α) ἡ εὐρὴς διαδεδομένη ἀδιαφορία τῶν σημερινῶν Βρεττανῶν νέων διὰ τὸ αὐστηρῶς θεολογικὸν περιεχόμενον τῆς θρησκείας· β) ἡ παρατηρουμένη ἔλλειψις διανοητικῆς ὠριμότητος εἰς τοὺς σημερινούς μαθητὰς τῶν γυμνασίων ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μαθητὰς περασμένων γενεῶν· γ) ἡ ἀποκλειστικὴ ἀπασχόλησις τῶν σημερινῶν μαθητῶν μὲ τὸ θέμα τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων διὰ τὰς ἀνωτάτας σχολὰς. Εἰς αὐτὰς τὰς δυσκολίας ἡμπορῶ νὰ προσθέσω καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἀντελήφθη προσωπικῶς, δηλαδὴ ὅτι ὠρισμένα θέματα, καίτοι εἶναι κατάλληλα διὰ τὰς ἐκπομπὰς αὐτάς, ἀναπτύσσονται κατὰ τρόπον λίαν ἀκαδημαϊκόν. Ἐνθυμοῦμαι μίαν περὶπτωσιν ὅπου ἔνας διακεκριμένος συγγραφεὺς ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ μικροφώνου διὰ τὰ ὁμιλήσει περὶ τῆς Θείας Κωμωδίας τοῦ Δάντου. Εὐρίσκω ἐπίσης δικαιολογημένα τὰ παράπονα ὠρισμένων μαθητῶν ὅτι πρέπει νὰ δίδωνται περισσότεραι εὐκαιρίαι διὰ σύγχρονα θέματα. Δὲν ἐξέρχεται ἴσως τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας τοῦ παρόντος ἄρθρου ἡ πρότασις ὅπως, μεταξὺ τῶν πρὸς συζήτησιν θεμάτων, περιληφθοῦν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι Χριστιανικὴ κίνησις. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει εἰδικὴ μνεῖα πρέπει νὰ γίνῃ διὰ τὰ προβλήματα ποῦ δημιουργοῦνται διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ἐφ' ὅσον ἡ Κύπρος παραμένει ὑπὸ Βρετανικὴν κατοχὴν.

Ὁ ρόλος τοῦ διδασκάλου κατὰ τὸ διάστημα τῶν ραδιοφωνικῶν αὐτῶν μαθημάτων εἶναι κάπως λεπτὸς. Εἶναι καθήκον συνάμα δὲ καὶ προνόμιον, νὰ διευθύνῃ τὴν τάξιν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην. Χωρὶς αὐτόν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ προσοχὴ τῶν μαθητῶν εἰς τὸν ἀόρατον ὁμιλητὴν θὰ χαλαρωθῇ. (Ἐν τούτοις πολλάκις ἀφίνω τοὺς μαθητὰς μου ἐπίτηδες μόνους κατὰ τὴν διάρκειαν μέρους τουλάχιστον τῆς εἰκοσαλέπτου ραδιοφωνικῆς ὁμιλίας). Ὁ διδάσκαλος πρέπει ν' ἀποφεύγῃ νὰ παρεμβάλλῃ τὸ πρόσωπόν του μεταξὺ τοῦ ὁμιλητοῦ καὶ τῶν νεαρῶν ἀκροατῶν. Ἐὰν ἡμπορῇ καλὸν εἶναι νὰ κρατῇ σημειώσεις ὅπως οἱ μαθηταὶ του.

Παρετήρησα μεγάλην ὠφέλειαν ἐκ τῆς παρουσίας ἐπισκεπτῶν οἱ ὁποῖοι κάθηνται καὶ ἀκούουν μαζὺ μὲ τοὺς μαθητάς. Μεταξὺ τῶν ἐπισκεπτῶν αὐτῶν ὑπῆρξαν ἐπιθεωρηταὶ ἐκπαιδευσεως ἐξ Ἀγγλίας, Μαλαϊκῆς καὶ Γιουγκοσλαβίας, οἱ ὁποῖοι ἐσημείωσαν τὰς ἀντιδράσεις τῶν μαθητῶν μου εἰς τὰς ἐκπομπὰς αὐτάς. Ἐπίσης μᾶς ἐπεσκέφθησαν καὶ εἰς παρατηρητὴς τοῦ B. B. C. Ρωμαιοκαθολικοὶ ἱερεῖς ἐκ Καναδᾶ ὡς καὶ Γερμανοί, Τοῦρκοι καὶ Νιγηροὶ διδάσκαλοι. Ἐξήτησα πάντοτε νὰ μάθω τὴν ἐντύπωσιν πὺν προξενεῖ εἰς πεπειραμένους ἐκπαιδευτικούς τὸ ἀπὸ ραδιοφώνου μάθημα, ὡς μάθημα. Ἡ γενικὴ γνώμη ὑπῆρξε πάντοτε εὐνοϊκὴ ἰδιαίτερος λόγῳ τῆς ἐλευθερίας τῆς συζητήσεως. Ὁ ἐκ Γιουγκοσλαβίας ἐπισκέπτης μας, ὁ ὁποῖος ἦτο Ρωμαιοκαθολικός, μᾶς ἐβεβαίωσε ὅτι ἐθεώρει χρησίμους τὰς ἐκπομπὰς αὐτάς καὶ ὅτι τοῦ ἔκαμαν μεγάλην ἐντύπωσιν τὰ κριτικὰ σχόλια τῶν ἀκροατῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲ ἐλυπεῖτο διότι τοιοῦτον πρᾶγμα δὲν ἔμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰς τὴν χώραν του.

Ὁ ἰδικός μου ρόλος εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς ἔμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ «ἐκμαιευτικός». Νομίζω ὅτι καμμία ἀποψὶς δὲν πρέπει ν' ἀποκλείεται ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἀνεπιθύμητος. Ἡ πείρα μὲ ἐδίδαξεν ὅτι ὅταν ἕνας ἀγνωστικιστὴς ἢ σκεπτικιστὴς ἀρχίξῃ νὰ διαφημίξῃ τὰς ἀπόψεις του, εὐρίσκει τὴν ἀπάντησιν (ἐνίοτε ἀποστομωτικὴν) ὅχι ἀπὸ τὸν διδάσκαλον ἀλλὰ ἀπὸ κάποιον ἀκροατὴν τῆς ὁμάδος, ὁ ὁποῖος εἶναι πεπεισμένος ὅτι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐκεῖνο πὺν παραδέχεται ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τελείως λογικόν.

Νομίζω ὅτι ὁ διδάσκαλος ἔμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν ὁμιλητὴν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ὁμιλίας (διὰ τοῦτο τὸ νὰ κρατῇ κανεὶς σημειώσεις εἶναι χρησιμώτατον), διὰ τῆς ὑπογραμμίσσεως τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀσθενῶν τῆς σημείων, διὰ τῶν ἰδικῶν του ἐρωτήσεων καὶ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐρωτημάτων τῶν φυλλαδίων τοῦ B. B. C. Μεταξὺ τῶν ἐρωτημάτων αὐτῶν ἀνεφέρθησαν τελευταίως καὶ τὰ ἑξῆς: «Ποία κατὰ τὴν ἀντίληψίν σας εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου;» (Ἐδοκίμασα κάθε ἀκροατὴν τῆς ὁμάδος εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐ-

τὴν, ἐνώπιον ἐπισκεπτῶν, καὶ κάθε παιδί συνέβαλε μὲ τὸν ἰδικόν του ὀρισμὸν). «Ποία εἶναι ἡ ἔννοια τῆς προοδευτικῆς ἀποκαλύψεως;» «Νομίζετε ὅτι ὁ μῦθος ἔμπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἔκφρασιν ὀρισμένων ἀληθειῶν;» «Ἐπάρχει εἶδος γνώσεως πολὺ ἐπικινδύνου διὰ νὰ τὴν γνωρίζῃ ὁ ἄνθρωπος;»

Εἶναι περιττὸν νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφορῶν ἐιδικῶν θεμάτων πέραν τῶν ἤδη καθωρισμένων χρονικῶν ὁρίων⁽³⁾. Ἡ προτεινομένη ὑπὸ τοῦ B.B.C. βιβλιογραφία εἶναι πάντοτε ἐκλεκτή⁽⁴⁾, ἀλλὰ εἶναι ἀμφίβολον ἂν οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μελέτης διὰ τὰς ἐξετάσεις, ἔμπορουσαν νὰ εὗρουν ποτὲ τὸν καιρὸν διὰ νὰ μελετήσουν σοβαρῶς τὰ ἐν λόγω βιβλία. Ἐκεῖνο πὺν ἔμπορεῖ νὰ γίνῃ εἶναι νὰ ἐνθαυρύνωνται οἱ μαθηταὶ νὰ συζητοῦν τὰ ζητήματα αὐτὰ μεταξὺ τῶν ὅταν ἔχουν καιρὸν. Ὁ διδάσκαλος ἔμπορεῖ ἐπίσης νὰ τονίσῃ τὸ μέγεθος τοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζει τὸ B. B. C. ἐν τῇ προσπάθειᾳ ὅπως δώσῃ λύσιν εἰς τὰς ἀπορίας τῶν ἀοράτων ἀκροατῶν μὲ τόσον ποικίλας ἀρχὰς καὶ κατευθύνσεις. Ὁ συνετὸς διδάσκαλος δὲν ἔμπορεῖ νὰ λησμονήσῃ ποτὲ τὴν συγκινησιακὴν καὶ διανοητικὴν ἀναταραχὴν τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. «Sturm und Drang» (θύελλα καὶ ὄρμη) εἶναι ὁ βασικὸς τόνος τῆς πορείας τοῦ νέου εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνοι πὺν θὰ τὸν διδάξουν καὶ θὰ τὸν ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἀναζήτησιν αὐτὴν πρέπει νὰ ἔχουν ὑπομονήν.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι αἱ ἐκπομπὰς περὶ τῶν ὁποίων ἀνέφερα παρέσχον ἀφθόνους εὐκαιρίας διὰ τὴν ἀφύπνισιν καὶ εἰς βάθος καλλιέργειαν τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἐκφράζω τὰ πρὸς τὸ B. B. C. συγχαρητήριά μου διὰ τὴν ἐν γένει ἐπιτυχίαν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐκπαιδευτικῆς πρωτοπορίας.

R. E. Witt

(3) Εἰς τὸ Γυμνάσιον ὅπου σήμερον ὑπηρετῶ διατίθενται συνολικῶς 50 λεπτὰ τῆς ὥρας.

(4) Ἔργα τῶν Jeans, Eddington καὶ Whitehead.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ (*)

Ἐάν ἀποφασίζατε νὰ ρωτήσετε εἴκοσι-τριαῖν ἀνθρώπους, ποικίλης μορφώσεως καὶ ἡλικίας, «τί χρειάζεται, κατὰ τὴ γνώμη σας, ἕνας ἄνθρωπος γιὰ νὰ ζήσει εὐτυχισμένος», εἶναι βέβαιο πὺς οἱ ἀπαντήσεις τους θὰ σᾶς βοηθοῦσαν νὰ διαπιστώσετε πολὺ ἐνδιαφέροντα πράγματα. Ἐν πρώτοις θ' ἀνακαλύπτατε ὅτι πολλοί—ἔστω καὶ μορφωμένοι—εἶναι ἀπροετοίμαστοι γιὰ μιὰ πλήρη καὶ ἐπεύθυνη ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα⁽¹⁾. «Δὲν ἐκάθισα ποτέ, μόνος μου, νὰ σκεφθῶ σοβαρὰ αὐτὸ τὸ ζήτημα» θὰ σᾶς πῇ κάποιος. «Οὐτε καὶ κανεὶς ἄλλος (πνευματικὸς ὁδηγὸς) μὲ ὠθήσεῃ ἢ μὲ βοηθήσεῃ νὰ τὸ συλλογισθῶ. Μολοντοῦτο, ἡ εὐτυχία μου, βέβαια, μ' ἐνδιαφέρει. Πάντως, ἀπὸ τὴν πεῖρα τῆς ζωῆς ἔχω σχηματίσει τὴν ἐντύπωση ὅτι, γιὰ νὰ εὐτυχίσῃ κανεὶς σήμερα, χρειάζεται κυρίως θάρρος, ἐξυπνάδα (καλύτερα: καπατωσύνη), καὶ γνωριμίες μὲ σημαίνοντα πρόσωπα, ἰδίως πολιτικά. Ὅλ' αὐτὰ φέρουν λεπτὰ, τὰ λεπτὰ φέρουν τὰ διάφορα κονφὸρ, καὶ τὰ κονφὸρ φέρουν... τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν «εὐτυχία» στὸ σπίτι!» Ἀλλος—ἢ ἄλλη—θὰ σᾶς πῇ ὅτι «βράση» τῆς εὐτυχίας εἶναι τὸ χορῆμα γιὰτὶ μ' αὐτὸ ὅλα τ' ἀγοράζει κανεὶς, ἀκόμα καὶ τὸ σεβασμὸ τῶν συνανθρώπων του, ἀκόμα καὶ τὴ συγγνώμη ἐκείνων πού ἔχει ἀδικήσει. (Τὸ θλιβερό εἶναι ὅτι οἱ ἀπαντήσεις αὐτές, μολονότι μονομερεῖς, περιέχουν ἀρκετὴ δόση ἀληθείας)⁽²⁾. Ἄλλος τοποθετεῖ τὴν εὐτυ-

χία σ' ἕνα μικρό, ὑγιεινὸ σπιτάκι, σ' ἕνα μέτριο μισθὸ καὶ σὲ μιὰ μικρὴ, ἀγαπημένη οἰκογένεια. Ὅλοι ὅμως, παρὰ τὶς ἄλλες διαφορὰς τους, θὰ σᾶς πῶν ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς εὐτυχίας εἶναι πολὺ δύσκολο πρᾶγμα στὴ σημερινὴ ἐποχὴ, ὅπου καὶ τὰ πιὸ ἀπλὰ πράγματα, (ὅπως τὸ περπάτημα στοὺς δρόμους μιᾶς μεγαλόπολεως) ἀπαιτοῦν... εἰδικὴ ἐκπαίδευση.

Καὶ ὅμως. Ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἄποψη, σήμερ' ἀκριβῶς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι, γιὰ ὅλους, πιὸ εὐκολὴ ἡ πραγματοποίηση τῆς εὐτυχίας. Γιατί σήμερα, κάθε ἀσχολία μας, (ἡ κατασκευὴ ἐνὸς δρόμου, ἡ διαφήμιση μιᾶς ἀσπιρίνης, τὸ «αὐθόρμητο» (!) κέφι σ' ἕνα κέντρο διασκέδασεως), ὁργανώνεται τόσον ὀρθολογιστικά, ἐπιστημονικά, ψυχολογημένα, ὥστε νὰ μᾶς προσφέρει μέσα στὸν μικρότερο δυνατό χρόνο τὴν μεγαλύτερη ἀπόδοσιν. Γιατί λοιπὸν δὲν ἡμπορέσαμε νὰ ὁργανώσουμε καὶ τὴ ζωὴ μας, (ἀτομικὴ, οἰκογενειακὴ, κοινωνικὴ), τόσο ἐπιστημονικά ὥστε νὰ εἶναι ἀποδοτικὴ καὶ εὐχάριστη; Διότι, ἀπλούστατα, ἡ ἐποχὴ μας ἔχει τὸ προνόμιον νὰ εἶναι ὄχι μόνον ἡ πιὸ «ἐπιστημονικοποιημένη» ἀλλὰ καὶ ἡ πιὸ ἀσυνάρτητη καὶ ἀντιφατικὴ. Ἔτσι, π.χ., ἐνῶ ἔχουμε τόσον ἐπιστημονικὰ μελετήσει καὶ ὁργανώσει τὴν πρακτικὴν, τεχνικὴν, ὑλικὴν πλευρὰ τῆς ζωῆς, ἔχουμε ἀφήσει τελείως ἀδιοργανώτες ἄλλες οὐσιαστικὰς πλευρὰς τῆς, καὶ ἰδιαιτέρως τὴν ψυχικὴν καὶ ζωὴν. Ἀς προσέξουμε αὐτὴ τὴ φράσιν. Εἶπα ὅτι ἀδιοργανώτης ἔχει μείνει ἡ ψυχικὴ μας ζωὴ. Ὅχι ὅμως καὶ ἀνερευνήτης. Ἰσα-ἴσα μάλιστα, ἡ Ἐπιστήμη τοῦ 20οῦ αἰῶνος μὲ τὸν Freud, Adler, Jung, Pfister, καὶ μὲ ὅσους ἄλλους σήμερα καλλιεργοῦν τὴν ψυχολογίαν τοῦ βάρους, ἐξερευνήσαν τεράστιες ἐκτάσεις τῆς ἀνθρωπίνης ζούγκλας καὶ ἀνεκάλυψαν πολὺ τιμα

(*) Τὸ ἄρθρον αὐτὸ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ μιὰ ἐκτεταμένη μελέτη μὲ τίτλον «Ἡ Εὐτυχισμένη Οἰκογένεια». (Ψυχολογία τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων).

(1). Φυσικά, υπάρχουν καὶ ἄνθρωποι—λίγοι πάντως—πού κάποιος «ἀγαθὸς ὁμίλιος» μὲ ἔργα πνευματικῶν μορφῶν μεγάλων, ἢ μὲ ἀνθρώπους ἀληθινὰ πολιτισμένους, τοὺς ἔχουν ὁδηγήσει σὲ ὀρθὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς Εὐτυχίας.

(2) Βλ. καὶ A. Carrel: *Réflexions sur la conduite de la vie.* (Plon 1950) σ. 125-126.

καθὼς καὶ A. Carrel: *L'homme, cet inconnu* κεφ. IV, σ. 181.

μυστικά τοῦ ὑπεδάφους τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Τὰ δὲ πρακτικὰ συμπεράσματα στὰ ὁποῖα κατέληξαν, σχετικὰ μὲ τὴν παθολογία, θεραπευτικὴ, ὑγιεινὴ καὶ ἀγωγὴ τῆς ψυχῆς εἶναι εὐεργετικώτατα γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἐν τούτοις, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι τ' ἀγνοοῦν. Στὸ σχολεῖο τὰ παιδιά μας «προετοιμάζονται γιὰ τὴ ζωὴ». Κι' ἐνῶ μιλοῦνται στὶς προόδους τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν (πυρηνικὴ φυσικὴ, ἀεριοθούμενα ἀεροπλάνα, ραντάρ...) δὲν μαθαίνουν τίποτα γιὰ τῆς ψυχολογίας τίς προόδους, μολοντοῦ αὐτὲς ἀκριβῶς θὰ τοὺς προετοίμαζαν γιὰ μιὰ ζωὴ ἡρεμώτερη, μὲ λιγώτερα «νεῦρα», φοβίες καὶ συγκρούσεις, μὲ περισσότερη καλωσύνη καὶ κατανόηση τοῦ πλησίον, καὶ συνεπῶς μὲ περισσότερη ὑγεία, σωματικὴ καὶ πνευματικὴ. Πολὺ περισσότερο ἄγνωστη μένει ἡ σύγχρονη ψυχολογία στὸ πολὺ κοινὸ πού δὲν ἐφοίτησε σὲ σχολεῖα Μέσης παιδείας, ἀλλὰ πού ξέρεי ἐν τούτοις νὰ χειρίζεται τίς ἐφαρμογὰς τῆς νεώτερης τεχνικῆς (ἡλεκτρικὰ πλυντήρια, ψυγεία, μοτοσυκλέτες, κ.λ.π.).

Συνέπεις τοῦ ὅτι οἱ κατακτήσεις τῆς ψυχολογίας μένουν ἄγνωστες στὸν πολὺ κόσμον εἶναι: 1) Τὸ ὅτι σήμερον τοὺς περισσότερους φαίνεται δύσκολη ἡ πραγματοποίηση τῆς εὐτυχίας. 2) Τὸ ὅτι εἶναι δύσκολη πραγματικὰ, ἀφοῦ λείπουν οἱ γνώσεις οἱ ἀπαραίτητες γιὰ τὴν οἰκοδομήσῃ τῆς. 3) Τὸ ὅτι οἱ περισσότεροι ἔχουν συγκεχυμένη, ἀνολοκλήρωτη καὶ λανθασμένη παράσταση γιὰ τοὺς ὁρους πού ἐξασφαλίζουν τὴν εὐτυχία. Καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς πῶ οὐσιαστικὸς ὁρους, πού διαφεύγει τὴν ἀντίληψή τους, εἶναι ἡ ὁργάνωσις μιᾶς γαλήνιας καὶ γεμάτης ἀγάπης οἰκογενειακῆς ζωῆς, πού ἀποτελεῖ τὴν προπαίδεια καὶ τὴν εἰσαγωγὴν στὴν ὁργάνωσις τῆς συνολικῆς εὐτυχίας τοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Ὅσεσδήποτε καὶ ὅποιεσδήποτε «ἐπιτυχίες» κι' ἂν ἔχη κανεὶς, δὲν μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτὸ του ἀληθινὰ εὐτυχισμένο, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ του ἀναταράζεται ἀπὸ πάθη, ἐφ' ὅσον αἰσθάνεται πῶς εἶναι—κατὰ κάποιον τρόπο—ἀδικημένος, παραμερισμένος ἢ ἐνοχος, καὶ ὥστε ἀντὶ τούτου ἀπὸ τὸν κα-

μὸ νὰ ἀποκατασταθῇ ἐνώπιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς συνειδήσεώς του. Δυστυχῶς, γύρω μας, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι εἶναι τέτοιοι. Ἀντικειμενικὰ «εὐτυχεῖς» ἄνθρωποι, πού ἐν τούτοις «σκᾶνε ἀπὸ τὴ στενοχώρια τους!» Καὶ καταφεύγουν σὲ δολοπλοκίες, σὲ δικαστικὸς ἀγῶνες, γίνονται νευρικοί, ἐμπαθεῖς, δημιουργώντας ἔτσι μέσα τους ἑδαιφὸς κατάλληλο γιὰ καρκίνους, καρδιοπάθειες καὶ γιὰ ὅτι ἄλλο φθείρει τὴν ὑγεία⁽³⁾. Καὶ γιὰτί ὅλ' αὐτὰ; Γιατί ὁ πεθερὸς κάποιου ἔδωσε στὴν ἀδελφὴ τῆς γυναικάς του διπλάσια προίκα ἀπ' ὅσην σ' αὐτόν, μὲν πού ὁ νέος γαμπρὸς εἶναι φτωχότερος ἀπ' αὐτόν. Ἄλλος ἢ ἄλλη ὑποφέρουν γιὰτί κάποιος συνάδελφός τους στὴ δουλειά, ζοῦν πολυτελέστερα ἀπ' αὐτούς. Ἄλλη παθαίνει ἐπικίνδυνη ὑπέρταση γιὰτί ὁ γίός της δείχνει μεγάλη ἀγάπη στὴ γυναῖκα του! Πολλὰ παιδιά ἐπαναστατοῦν βιαιότατα κατὰ τῆς δικτατορίας τῶν γονέων τους πού δὲν τοὺς ἀφίνουν «νὰ ζήσουν τὴ ζωὴ τους». Καὶ ὅλοι αὐτοὶ οἱ—πραγματικὰ ἢ φανταστικὰ—ἀδικημένοι, εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ἄνθρωποι μὲ καλὴ ὑγεία, καλὸ εἰσόδημα, καλὸ σπίτι, δηλαδὴ ἄνθρωποι πού κανονικὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι εὐτυχεῖς. Γιατί λοιπὸν δὲν εἶναι; Γιατί ἡ οἰκογενειακὴ τους ζωὴ, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἦταν βρέφη ὡς τὸν καιρὸ πού ἔγιναν κι' αὐτοὶ πατέρες, ὅχι μόνο δὲν ἐμπόδισε, ἀλλὰ τίς περισσότερες φορὲς ἡ ἴδια βία ἢ ἡ σέ νὰ ἀναπτυχθοῦν μέσα τους διὰφορες ψυχικὲς ἀνωμαλίες⁽⁴⁾, πού τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τους εἶναι ὅτι κάνουν τὸν ἄνθρωπο νὰ ὑποτάσσεται σὲ δυνάμεις ἀντιλογικὰς καὶ νὰ βλέπῃ «ἐχθρότητες» καὶ «ἀδικίες» ἀκόμη καὶ σὲ ἐκδηλώσεις πού τὸν ὠφελοῦν, ἐνῶ ταυτοχρόνως ὁ ἴδιος παρασύρεται—ἀσυναίσθητα—σὲ πράξεις ἀδίκες καὶ ἀνῆθικες μὲ τὴν ψευδαίσθησιν ὅτι ἐκτελεῖ «αὐτὸ πού ἐ-

(3) Βλ. Carrel ἐνθ' ἂν.

(4) Ψυχικὲς ἀνωμαλίες λέγοντας ἐννοοῦμε ὅλες ἐκεῖνες τίς περιπτώσεις πού ἡ ψυχὴ ἀνάλογη καὶ τὰ παρακλάδια τῆς τίς ὀνομάζουν «συναίσθημα κατωτερότητας» «σύμπλεγμα κατωτερότητας» «τάσιν ἐπιβολῆς» «ἀνδρική διαμαρτυρία» (Adler), «συναίσθημα ἐνοχίας» (Freud) κλπ.

πιβάλλει ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ δίκαιον»⁽⁵⁾. Ἐτσι ἀρχίζει ἕνας φαῦλος κύκλος, μέσα στὴν οἰκογενειακὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ, ὅπου ὁ ἐνσυνειδητός καὶ ὑποσυνειδητός ἐγωϊσμός γεννᾷ ἐνσυνειδητὴ καὶ ὑποσυνειδητὴ ψυχρότητα καὶ ἐχθρότητα, καὶ αὐτὴ πάλι μετὰ τὴ σειρὰ τῆς τονώνει τὸν ἐγωϊσμό, ὁ ὁποῖος ἐπιτείνει τὴν ψυχρότητα κ.ο.κ. Στὰ βάθη τῆς ψυχῆς τότε ἀναζωογονεῖται μιὰ τεράστια δύναμη (τὸ Ὑποσυνειδητό), ποὺ κανονικὰ στὸν ἀληθινὰ πολιτισμένο ἄνθρωπο πρέπει νὰ ἔχῃ πολὺ περιορισμένη ἐπίδραση. Ἡ δύναμη αὐτὴ, μετὰ μεγαλοφυῆ τεχνάσματα ἐξαπατᾷ καὶ παραμερίζει τὴ Λογικὴ μας καί, σὰν ὑπνωτισμένους πλέον, μᾶς σύρει ὅπου θέλει, ἐνὶ ταυτόχρονα μᾶς δίνει τὴν αὐταπάτη ὅτι ἐμεῖς μόνοι μας, ἐλεύθεροι, αὐτεξούσιοι, πορευόμαστε στὸ στραβὸ δρόμο ποὺ μᾶς ἀνοίγει. Ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ κυριαρχούντος πιά Ὑποσυνειδητοῦ ὁ ἄνθρωπος σχηματίζει ἐσφαλμένες «πεποιθήσεις» γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν ἠθικὴ, τὴ γυναικα, τὸ γάμο, τὴν κοινωνία, τὰ παιδιά, τὴ θρησκεία, τὸ χρῆμα, κ.λ.π. Δηλαδὴ σχηματίζει μιὰ σφαλερὴ γενικὰ βιοθεωρία. (Ἐὰν θέλαμε νὰ μιλήσουμε ἀπλοϊκότερα, θὰ λέγαμε: σκοτίζεται ὁ νοῦς του, καὶ τὰ περισσότερα ζητήματα δὲν μπορεῖ νὰ τὰ διακρίνῃ ὅπως πράγματι εἶναι).

Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἔπειτα ἀπ' ὅσα εἶπαμε, πιστεύουμε ὅτι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος πρὸς τὴν εὐτυχία εἶναι ἡ ὁργάνωσις τῆς οἰκογενειακῆς γαλήνης καὶ ὁμονοίας, ποὺ εἶναι τὸ φυτώριο ὅπου καλλιεργεῖται καὶ ὁ χαρακτὴρας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ βιοθεωρία του. Ἡ οἰκογενειακὴ γαλήνη καὶ ἀγάπη θὰ θεμελιωθῇ στὴ «γνώση τοῦ ἀνθρώπου», σ' αὐτὸ ποὺ ὁ Adler ὀνομάζει ἀ ν θ ρ ω π ο γ ν ω σ ί α⁽⁶⁾ καὶ ὁ Carrel—δίνοντας πλατύτερο καὶ σπουδαιότερο περιεχόμενο στὸν ὅρο—La science de l' homme⁽⁷⁾. Ἐὰν ὁ

ἄνθρωπος, ποὺ σήμερον σὰν γιὸς ἢ μαθητὴς καὶ αὖριο σὰν σύζυγος, πατέρας, ἀδελφός, ἀπογοιτεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους στοὺς ὁποῖους ἐχάρισε τὴν καρδιά του («τὸ αἷμα καὶ τὰ δάκρυά του»), ἐὰν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶ χ ε φ ω τ ι σ θ ῇ! Ἐὰν ἤξερε τὰ μυστικά τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς! Ἡ διόρθωσις τοῦ κακοῦ ποὺ μᾶς ἔκαναν θὰ ἐπιδιώκεται ὄχι μετὰ τὴν «τιμωρία» ἀλλὰ μετὰ τὴν ΑΓΑΠΗ ποὺ «λησμονεῖ» πρώτη τὴν ἀδικία, καὶ τρέχει—ἀπρόσκλητη—νὰ βοηθήσῃ χωρὶς νὰ περιμένη τὴν ἱκεσία(=τὴν ταπείνωσις) τοῦ ἄλλου. Καὶ τότε—μονάχα τότε—ἐδραιώνεται στὴν ψυχὴ μιὰ βαθύτατη γαλήνη καὶ στὸ πρόσωπό μας ἡ ἀκτινοβολία ἐνὸς ἀβίαστου, ἀπροσποίητου καὶ μόνιμου χαμόγελου ποὺ εἶναι ἡ καλύτερη ἔκφρασις—καὶ π ρ ο ὕ π ὀ θ ε σ η—μῆς χαρούμενης καὶ παρατεταμένης νεότητος. Καὶ ὅταν ὑπάρχῃ αὐτὴ ἡ γαλήνη καὶ αὐτὸ τὸ χαμόγελο, ἀποκτᾷ γενεσιτικότητα καὶ νοστιμάδα τὸ κάθε τι: καὶ ἡ φιλία, καὶ ἡ διασκέδασις καὶ τὸ χρῆμα καὶ ἡ δόξα καὶ οἱ εὐχές, ποὺ ἀνταλλάσσουμε στὶς οἰκογενειακές μας γιορτές, καὶ ἡ ζωὴ μας ὁλόκληρη. Σ' αὐτὴ, λοιπόν, τὴν ψυχολογικὴ προετοιμασία μῆς εὐτυχισμένης οἰκογενειακῆς ζωῆς ἀξίζει ν' ἀφιερωθῇ ἕνα εἰδικὸ ἐκλαϊκευτικὸ βιβλίον.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ-ΦΑΛΗΡΙΩΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Ἐκτός ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ ἀνέφερα σὲ ὑποσημειώσεις εἶχα ὑπ' ὄψη μου καὶ τὰ ἑξῆς:

Live.

A. L. Pink: A realist Looks at Democracy.

A. Adler: 1) Ὁ νευρικός χαρακτήρ. 2) Ἀνθρωπογνωσία.

S. Freud: Introduction à la psychanalyse (ἔκδ. Payot, Paris 1947).

O. Schwarz: The Psychology of Sex.

J. Payot: Ἡ κατάκτησις τῆς Εὐτυχίας. (Μτφρ. Ἰακ. Βαχαβιδίου).

Καθὼς καὶ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς.

(5) Κλασσικὸ παράδειγμα ἀμοιβαίας καὶ ἀσυναίσθητης ἀδικίας εἶναι ἡ προαιώνια καὶ παγκόσμια ἐχθρότητα νύφης καὶ πεθερᾶς: μιὰ ἔχθρα ποὺ ἐκδηλώνεται ἐν ὀνόματι τῆς ἀ γ ἀ π η ς πρὸς ἕνα πρόσωπο, δηλαδὴ πρὸς τὸν υἱὸ καὶ σύζυγο!

(6) Βλ. A. Adler, Ἀνθρωπογνωσία. Μτφρ. Γ. Παλαιολόγου, ἔκδ. Β' 1948.

(7) Βλ. A. Carrel: L' homme cet inconnu, κεφ. II.

ΟΙ ΤΟΠΙΚΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΓΕΝΕΑ(*)

Είναι εις όλους γνωστόν ὅτι τὸ ἀξίωμα τῶν Δημοτικῶν καὶ Κοινοτικῶν Ἀρχόντων εἶναι τιμητικὸν καὶ ἀμοιβόν. Βεβαίως ἡ ἐργασία εἶναι τιμὴ καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας εἶναι δικαίωμα τοῦ ἐργαζομένου καὶ καθήκον τῆς Πολιτείας. Συνεπῶς ὁποῖος ἐργάζεται καὶ παράγει, κοπιᾷ καὶ προσφέρει εἰς τὸ σύνολον καὶ τὴν Πατρίδα, ἀξίζει καὶ ἀμοιβῆς καὶ τιμῆς. Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀμοιβῆς καὶ τιμῆς ἀξίζει ὁποῖος προσέρχεται ἐθελοντῆς καὶ προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας του. Καὶ ὑπηρετεῖ κανεὶς ὡς ἐθελοντῆς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν Πατρίδα εἴτε ἐν καιρῷ πολέμου, εἴτε ἐν καιρῷ εἰρήνης. Ἀσφαλῶς, ὅμως, καὶ ὁ ἐθελοντῆς ἐν καιρῷ εἰρήνης εἶναι ἐπίσης ἀξιος καὶ ἀξίζει ἰδιαίτερας τιμῆς, διότι προσφέρεται εἰς ἐποχὴν ὅπου οἱ ἄλλοι ἔχουν ἀποστρατευθῇ, ἔχουν ἀποβάλει τὸ ἔνδυμα τοῦ στρατιώτου καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἀτομικὰ καὶ οἰκογενειακὰ τῶν ζητήμα-
τα.

Ἡ ζωὴ, ὅμως, τῶν χωριῶν καὶ τῶν πόλεων συνεχίζεται, ἡ ζωὴ τοῦ ἔθνους προχωρεῖ μὲ σφρίγος καὶ δύναμιν, ἀλλὰ καὶ μὲ τόσας ἀνάγκας. Χρειάζονται καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης οἱ τιμημένοι ἐθελονταί, χωρὶς μισθόν, χωρὶς χρήματα, ποῦ θὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν, δι' ἔργα ὠφέλιμα καὶ παραγωγικά, δι' ἔργα πολιτισμοῦ καὶ εὐδαιμονίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὅταν συναντᾶται κανεὶς μὲ τοὺς ἐθελοντὰς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος, τοὺς ἀρίστους καὶ πρώτους πολίτας τῆς ἐποχῆς τοῦ ἡνδρὸς Ἡλείου, δὲν μπορεῖ νὰ σκεφθῇ ἐνωρίτερον τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος.

Δόξα, ὅμως, καὶ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι μόνον τὸ παρελθόν καὶ τὸ παρόν.

Θὰ ἐξακολουθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἡ Ἑλ-
λὰς νὰ φωτίζῃ καὶ νὰ δοξάζεται, νὰ τιμᾶται καὶ νὰ ἀκτινοβολῇ. Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πνεύματος θὰ εἶναι αἰώνια. Συνεπῶς ἡ πρόνοια μᾶς διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ μέλλοντος εἶναι πρωταρχικὸν καθήκον.

Ἡ δόξα ὅμως καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ μέλλοντος εἶναι ἡ νέα Γενεά, ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία! Αὕτῃ ἡ πεποίθησίς μου μὲ ὑπεχρέωσε νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ θέμα μου αὐτό, μὲ τὴν συμβολὴν σας διὰ τὴν καλυτέραν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας. Διότι, ἐλπίζω νὰ ἀναγνωρίζετε ἅπαντες ὅτι, χωρὶς προσοχὴν εἰς τὴν νεολαίαν μας, χωρὶς στοργὴν καὶ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὰ παιδιὰ μας, τὴν αὐριανὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἴδωμεν καλυτέρας ἡμέρας.

Ἀλλὰ δὲν πρόκειται μόνον περὶ αὐτοῦ. Χρειάζεται μία δικαίωσις τῶν νικηφόρων ἀγώνων τοῦ ἔθνους, τῶν τριῶν νικῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν τελευταίαν 10ετίαν ἐναντίον δύο αὐτοκρατοριῶν καὶ τοῦ Σλαβοκομμουνισμοῦ.

Ἀναμένεται μία ἀναγέννησις ἀνταξία τοῦ ὕψους τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων. Ὁ κόσμος περιμένει καὶ εἰς ἐποχὴν εἰρήνης νέαν ἀκτινοβολίαν τῆς Ἑλλάδος μὲ ἔργα πολιτισμοῦ. Καὶ ἐθνικὴ ἀναγέννησις καὶ πολιτισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἐὰν δὲν στραφῶμεν ὅλοι μας πρὸς τὰ νέα βλαστώματα τοῦ ἔθνους, εἰς τοὺς αὐριανούς πολίτας, εἰς τοὺς αὐριανούς στρατιώτας ποῦ θὰ κρατήσουν ψηλὰ τὴν Γαλανόλευκον.

Δὲν ἀρκοῦν τὰ Σχολεῖα, Δημοτικά, Γυμνάσια, διάφοροι Σχολαὶ καὶ τὰ Πανεπιστήμια. Δὲν ἀρκεῖ ἡ σχολικὴ ἀγωγή τῶν νέων μας. Χρειάζεται ἡ ἐπιμελημένη ἐξωσχολικὴ καὶ ἐξωοικογενειακὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν μας.

(*) Εἰς τὸ συνέδριον τῶν Δημάρχων καὶ Κοινοταρχῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων τὴν 12-9-54 ὁ Ἐπαρχος Κονίτσης κ. Κ. Ἀντωνόπουλος εἰσηγήθη τὸ δημοσιευόμενον θέμα.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ νέα Γενεά ἐ-
μεγάλωσε μέσα εἰς ἀτμόσφαιραν τρόμου
καὶ φόβου κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατο-
χῆς καὶ τοῦ συμμοριτοπολέμου. Εἶναι γνω-
στὴ ἡ κατάστασις τῆς διατροφῆς καὶ ἀνα-
πτύξεως τῶν παιδιῶν τῆς ὑπαίθρου καὶ ἰ-
δίως τῆς Ἡπείρου κατὰ τὰ τελευταῖα χρό-
νια. Πολλὰ παιδιά δὲν ἐτρέφοντο καλά,
ὑπεσιτίζοντο καὶ ὑπέφερον. Θλίψις καὶ με-
λαγχολία κατεῖχε πολλοὺς νέους μας. Ἡ
προπαγάνδα τοῦ κομμουνισμοῦ ἠθέλησε νὰ
χύσῃ δηλητήριον εἰς τὰς ἀγνὰς ψυχὰς των
καὶ νὰ φέρῃ σκότος καὶ σύγχυσιν εἰς τὸν
ἐθνικὸν ὁρίζοντα. Χάρις, βεβαίως, εἰς τὰς
θυσῖας τῶν Ἑλλήνων οἱ ἐχθροὶ ἔφυγαν
ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν γῆν καὶ οἱ ἐκπαιδευτι-
κοὶ μας, οἱ ἀγρυπνοὶ αὐτοὶ ἐθνοφύλακες,
φωτίζουν καὶ κατευθύνουν τὴν νέαν Γενε-
άν πρὸς τὴν μεγάλην λεωφόρον τῶν Ἑλ-
ληνοχριστιανικῶν ἀρχῶν καὶ παραδόσεων.

Δὲν ἀρκεῖ, ὅμως, ὁ κόπος καὶ ὁ μόχθος
τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας. Δὲν ἀρκοῦν τὰ
Σχολεῖα, δὲν ἀρκεῖ τὸ ἐπίσημον Κράτος
εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑπερτάτης αὐτῆς
ἀποστολῆς, τῆς στοργῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέ-
ροντος διὰ τὴν καλυτέραν ἀνάπτυξιν καὶ
ἀγωγὴν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας. Χρειά-
ζεται νὰ προστεθῇ ἀπαρατήτως καὶ τὸ
προσωπικὸν ἐνδιαφέρον σας. Εἶναι ἀναγ-
καίᾳ ἡ φροντίδα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ὑμῶν
τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ λαοῦ, τῶν ἀρίστων πολι-
τῶν, τῶν ἐθελοντῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς
Πατρίδος καὶ τοῦ λαοῦ.

Εἰς ἄλλα Κράτη ἡ μέριμνα διὰ τὸ παι-
δι εἶναι τὸ πρῶτον μέλημα Κράτους, Δή-
μων, Κοινοτήτων, πολιτῶν. Ὅλα παραμε-
ρίζουν ὅταν περνᾷ ἡ ἐλπίς τοῦ ἔθνους, ὁ
νέος βλαστὸς ποῦ θὰ κρατήσῃ ἱερὸς τοὺς
καρπούς τῆς γῆς καὶ τῆς σήμερον. Οἱ
πάντες προνοοῦν καὶ ἀπασχολοῦνται πῶς
τὸ παιδί θὰ τραφῇ καλύτερα, θὰ ἀναπτυ-
χθῇ καλύτερα μὲ χαρὰ καὶ τραγούδια, μὲ
ἀγάπη εἰς τὴν ἐργασίαν, μὲ πίστιν εἰς τὸν
Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς.

Δὲν εἶναι συνεπῶς δυνατόν εἰς τὴν χώ-
ραν μας νὰ ὑπάρξῃ ὀλιγώτερον ἐνδιαφέ-
ρον διὰ τὴν νέαν Γενεάν, τὴν ἐλπίδα τῆς
Πατρίδος. Ἐκτός ἀπὸ τὰ Σχολεῖα, ὑπάρ-
χουν εἰς τὴν ὑπαίθρου, μὲ ἀξιώλογα ἀποτε-
λέσματα, Οἰκοκυριακαὶ Σχολαί, «Σπίτια τοῦ

Παιδιοῦ», Σώματα Ἑλλήνων Προσκόπων
καὶ Ἑλληνίδων Ὁδηγῶν.

Ὑπάρχουν ἐπίσης μερικά ἀθλητικὰ σω-
ματεῖα καὶ γίνεται δύο ἢ τρεῖς φορὰς τὸν
χρόνον ἐπίδειξις τῆς ἀλκῆς, τῆς ρώμης καὶ
τῆς λεβεντιᾶς τῶν νέων μας. Λεῖπει, ὅ-
μως ἡ καθημερινὴ ἀπασχόλησις ὅλων τῶν
πολιτῶν, τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων διὰ
τὴν καλυτέραν σωματικὴν καὶ ἡθικὴν ἀγω-
γὴν τῆς νέας Γενεᾶς κατὰ τὴν ἐξωσχολι-
κὴν περίοδον.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸ Σχολεῖον καὶ ἔξω ἀπὸ
τὴν οἰκογένειαν σπανίως τὸ παιδί ἔχει
προστασίαν, στοργήν, παρακολούθησιν.
Λεῖπει ἡ ὀργανωμένη χαρὰ, ποῦ πρέπει νὰ
περιβάλλῃ τὴν ζωὴν τοῦ παιδιοῦ. Λεῖπει
ἀπὸ κάθε Δήμον καὶ Κοινότητα τὸ γυ-
μναστήριον ὅπου θὰ γυμνάζεται καὶ θὰ
χαίρεται τὴν ὑγίαν του καὶ τὸν καθαρὸν
ἀέρα. Λεῖπουν τὰ κέντρα παιδικῆς χαρᾶς,
μία μεγάλη αἴθουσα ὅπου θὰ ὑπάρχῃ καὶ
τὸ βιβλίον καὶ τὸ παιχνίδι καὶ τὸ ἐποπτικόν
μέσον διδασκαλίας καὶ τὸ ραδιόφωνον. Τὰ
παιδιά πρέπει νὰ φύγουν ἀπὸ τὰ καφενεῖα.
Πρέπει νὰ τοὺς δοθῇ μία μεγάλη αἴθουσα,
ὅπου θὰ μποροῦν νὰ συνέρχονται καὶ νὰ
χαίρωνται, νὰ ἀσχοῦν τὴν αὐτοαγωγὴν καὶ
τὴν αὐτοεξέτασιν. Ἐκεῖ θὰ ἀναπτύξουν
καλυτέρους δεσμούς μεταξὺ των, μέχρι τῆς
στρατεύσεώς των. Ἐκεῖ θὰ μελετήσουν κα-
λύτερα τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ
ἀκούουν ἀπὸ φωτισμένους ὁμιλητὰς μαθή-
ματα ποῦ θὰ φωτίζουν καὶ θὰ σώζουν.
Καὶ αὐτὴν τὴν αἴθουσαν ἤμπορεῖτε νὰ τὴν
δώσετε σεῖς, κύριοι Δημοτικοὶ καὶ Κοινο-
τικοὶ Ἀρχοντες.

Ἡ ἐνίσχυσίς σας πρὸς τὸ Σῶμα Ἑλλή-
νων Προσκόπων, τὸ Σῶμα Ἑλληνίδων Ὁ-
δηγῶν καὶ τὰ «Σπίτια τοῦ Παιδιοῦ» μπο-
ρεῖ νὰ δώσῃ καρποφόρα ἀποτελέσματα. Ἡ
συνεννόησίς σας μὲ τοὺς Διευθυντὰς τῶν
Δημοτικῶν Σχολείων καὶ Γυμνασίων διὰ
τὴν καλυτέραν ψυχαγωγίαν καὶ διάπλαισιν
τῶν νέων μας κατὰ τὴν ἐξωσχολικὴν περί-
οδον θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὀλοκληρωμένην πρό-
νοιαν καὶ ἀντίληψιν διὰ τὴν νεολαίαν μας.

Δὲν ὑπάρχουν μόνον οἱ δρόμοι καὶ αἱ
πλατεῖαι, αἱ γέφυραι καὶ τὰ Δημοτικά ἢ
Κοινοτικά καταστήματα, τὸ ὕδραγωγεῖον
καὶ αἱ δένδροστοιχίαι, τὰ ἀρδευτικά ἔρ-

γα καὶ ὁ ἠλεκτροφωτισμός, ὥς ἔργα τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων. Ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα ἀπαραίτητα καὶ σπουδαῖα.

Ἐπιβάλλεται, ὅμως, νὰ προστεθῇ ὡς πρῶτιστον ἔργον τῶν ὀργανισμῶν Τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως ἡ μέριμνα διὰ τὸ παιδί, διὰ τὴν νέαν Γενεάν.

Ὑπάρχουν Σχολεῖα χωρὶς ὑγιεινὰ οἰκήματα, χωρὶς ἐποπτικά μέσα διδασκαλίας, χωρὶς ἔδραν τοῦ διδασκάλου, χωρὶς βρύσην εἰς τὸ προαύλιον, χωρὶς ἀφοδευτήρια. Καὶ ὅμως, ὑπάρχουν Δήμοι καὶ Κοινότητες μὲ οἰκονομικὴν δυνατότητα ἱκανὴν νὰ ἐνισχύσουν τὰ Σχολεῖα αὐτά, ὅπου ἐκεῖ μέσα περνοῦν τὰ παιδιά μας δλόκληρα χρόνια τῆς πρώτης ζωῆς των.

Ὑπάρχουν μαθηταὶ ποὺ ἔχουν ἀνάγκην καθαριότητος καὶ χρειάζονται λίγο σαποῦνι, τὸ ὁποῖον μπορεῖ νὰ χορηγήσῃ ὁ Δήμος ἢ ἡ Κοινότης.

Ὑπάρχουν μαθηταὶ ἀριστοῦχοι, οἱ ὁποῖοι αὖριον, ἔαν ἐνισχυθοῦν νὰ συνεχίσουν τὰς σπουδὰς των, θὰ ἀποβοῦν χρήσιμοι καὶ εἰς τὸν Δῆμον ἢ τὴν Κοινότητα καὶ εἰς τὴν Πατρίδα. Δὲν εἶναι κατ' ἐξοχὴν κοινωφελές καὶ ἐθνικὸν ἔργον ἡ ἐνίσχυσις των ἀπὸ τοὺς Δήμους καὶ τὰς Κοινότητας;

Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ μαθηταὶ ἀδενοπαθεῖς, καχεκτικοί, ἀδύνατοι. Ἡ ἑλλειψὶς διατροφῆς τῶν παιδιῶν μας κατὰ τὴν τελευταίαν πολεμικὴν περίοδον ἐπέδρασε σοβαρῶς ἐπὶ τῆς ὑγείας των. Ἀπὸ τὰ παιδιά ὅμως αὐτὰ ἀναμένει ἡ κοινωνία αὖριον ὑγιεῖς πολίτας καὶ ἡ Πατρίς εὐρώστους φρουροὺς τῶν συνόρων.

Ὅταν, ὅμως, τὸ Κράτος ἔχῃ τόσα προβλήματα νὰ ἀντιμετωπίσῃ, ἔπειτα ἀπὸ τῶν καταστροφῶν τοῦ πολέμου καὶ τῶν τελευταίων θεομηνιῶν, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ στοργὴ τῶν Δημοτικῶν καὶ Κοινοτικῶν Ἀρχόντων ἔρχεται ὡς σωτηρία ἐπέμβασις εἰς ἓν μέγα ἐθνικὸν θέμα. Καὶ ἡ ὑγεία τῶν μαθητῶν καὶ ἡ καλυτέρα διατροφή καὶ ἀνάπτυξις τῶν νέων μας εἶναι τὸ μέγα ἐθνικὸν μεταπολεμικὸν πρόβλημα.

Ἐπεσκέφθημεν πολλὰ Σχολεῖα καὶ μᾶς ἐδόθη καιρὸς νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι πολλοὶ μαθηταὶ ἦσαν ἀδενοπαθεῖς, ἀδύνατοι, καὶ ἀνίκανοι νὰ παρακολουθήσουν τὰ μα-

θήματα, ὅπως μὲ ἐβεβαίωσαν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μας.

Ὑπάλληλοι τοῦ Κέντρου Προνοίας μας, ἱατροί, μὲ ἐβεβαίωσαν ἐπίσης περὶ τοῦ ὑποσιτισμοῦ, τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀτονίας τοῦ ὀργανισμοῦ πολλῶν μαθητῶν. Εἰς τὴν κρίσιμον ἡλικίαν πολλοὶ μαθηταὶ δὲν ἔχουν οὔτε γάλα, οὔτε ἄλλο φαγητόν ἐκτὸς ἀπὸ ψωμί καὶ κудόνα... Τὰ παιδιά μας, ὅμως, δὲν ἀνήκουν μόνον εἰς τοὺς γονεῖς των, ἀνήκουν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Πατρίδα. Καὶ ὅταν τὸ Κράτος ἀδυνατῇ νὰ ἔλθῃ ἀρωγόν, δὲν πρέπει νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τοῦ Κράτους ὁ Δῆμος ἢ ἡ Κοινότης;

Γράφει ἓνας Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου: «Τὸ γάλα εἶναι σπουδαῖα τροφὴ γιὰ ὅλους, πολὺ περισσότερο δέ, γιὰ τὰ παιδιά, γιατί δίνει στὸ σῶμα οὐσίεσ ἀπαραίτητες γιὰ νὰ μεγαλώωσι καὶ νὰ ἔχῃ καλὴ ὑγεία. Εἶναι ἀπὸ τῆς θρεπτικῆς τροφῆς, γιατί δίνει μεγάλη ποσότητα ἀσβεστίου, λεύκωμα καὶ βιταμῖνες. Ὅλοι χρειάζονται τὸ γάλα. Τὰ παιδιά, ὅμως, ἐπειδὴ μεγαλώνουν, τὰ χρειάζονται περισσότερο. Ἡ ὑγεία τῶν παιδιῶν εἶναι τὸ Μέλλον καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ Ἔθνους!...». Πόσον, πράγματι εὐτυχεῖς θὰ εἴμεθα ἂν ἠμπορούσαμε νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν συνταγὴν τοῦ κυρίου Καθηγητοῦ τῆς Ἱατρικῆς! Ὅταν μάλιστα ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὑπάρχουν μαθηταὶ οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸ Σεπτεμβρίου μέχρι τοῦ Μαΐου δὲν πίνουν οὔτε ἓνα ποτήρι γάλα!...

Βεβαίως, οἱ κομμουνισταί, ἰδίως ἀπὸ τὰς παραμεθορίους περιοχάς, μᾶς ἄρπαξαν ὅλα τὰ γαλακτοφόρα ζῶα καὶ τὰ μέτεφραν εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ ὁ συμμοριτοπόλεμος κατέστρεψε τὰ ὑπόλοιπα. Σιγὰ-σιγὰ ἀρχίζει ἡ κτηνοτροφία νὰ ἀναπτύσσεται, ἀλλὰ εἰς πολλὰς οἰκογενεάς δὲν ὑπάρχει τὸ γάλα καὶ τὰ παιδιά μας δὲν πίνουν γάλα. Μεγαλώνουν χωρὶς γάλα...

Δὲν νομίζετε ὅτι οἱ Δῆμοι καὶ αἱ Κοινότητες πρέπει νὰ ἐπεκτείνουν τὴν δρασίν των καὶ εἰς τὸ μέγα αὐτὸ ἐθνικὸν πρόβλημα; Δὲν νομίζετε ὅτι εἶναι σπουδαῖον ἔργον κοινῆς ὠφελείας ἡ ὑγιεινὴ ἀνάπτυξις τῶν νέων μας καὶ—τὸ ὀλιγώτερον—ἡ χορήγη-

σις ἑνὸς ποτηρίου γάλακτος κάθε πρωὶ διὰ τὰ παιδιά μας;

Μᾶς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ συστήσωμεν εἰς τὰς Κοινότητας τῆς Ἐπαρχίας Κονίτισης τὴν λειτουργίαν Μαθητικῶν Συσσιτίων με κοινοτικά χρήματα. Εἰς τὰς περισσότεράς Κοινότητας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐλειτούργησαν Μαθητικά Συσσίτια με πρωϊνὸν ρόφημα γάλα με ζάχαρι καὶ πληρὲς γεῦμα. Ὅπου δὲν ἀρκοῦσαν τὰ χρήματα καὶ διὰ γεῦμα, ἐχορηγεῖτο μόνον πρωϊνὸν ρόφημα με γάλα.

Δύναμαι νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς λειτουργίας τῶν Σχολικῶν Συσσιτίων ἦσαν ἐξαιρετικά ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Τὰ παιδιά ἔγιναν ζωηρότερα, ἐπῆραν χρῶμα ὑγείας, ἤρχισαν τραγούδια με περισσότερη εὐθυμία. Παρακολουθοῦν τὸ μάθημα με περισσότερον ἐνδιαφέρον καὶ προσοχήν. Διευθύνται τῶν Σχολείων καὶ ἱατροὶ με διεβεβαίωσαν περὶ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς. Ἡ χαρὰ δὲ τῶν παιδιῶν, ζωγραφισμένη εἰς τὰ πρόσωπά των, ἦτο μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν διδασκάλων καὶ τῶν γονέων των ποὺ ἐβλεπαν τὴν μεταβολήν.

Ὅπου δὲ ἐλειτούργησε καὶ πληρὲς γεῦμα ἠϋξήθη κατὰ πολὺ καὶ τὸ βάρος τῶν παιδιῶν. Με ὀλίγα χρήματα ἐκ τοῦ Δημοτικοῦ ἢ Κοινοτικοῦ Ταμείου, με ἐλάχιστα ἔξοδα παρασκευῆς, με τὴν δωρεὰν προσφορὰν τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς διανομῆς τοῦ συσσιτίου, ἐνισχύθη κατὰ πολὺ ἡ διατροφή καὶ ἡ ἀνάπτυξις πολλῶν μαθητῶν.

Θέτω ὑπ' ὄψιν σας ὅχι τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἀλλὰ τὴν ἐθνικὴν ἀνάγκην τῆς λειτουργίας Μαθητικῶν Συσσιτίων καὶ εἰς τοὺς Δήμους καὶ τὰς Κοινότητάς σας με Δημοτικά καὶ Κοινοτικά χρήματα. Θὰ εἶναι ἡ καλλίτερα ἐκδήλωσις τοῦ θερμοῦ ἐνδιαφέροντός σας διὰ τὴν νέαν γενεάν, ἡ ὁποία

περιμένει τὴν στοργὴν σας. Τὰ Σχολικά Συσσίτια πρέπει νὰ ἀποτελέσουν διαρκὴ θεσμόν εἰς τὴν χώραν μας. Μέχρις οὗτου τὸ ἐπίσημον Κράτος ἀποκτήσῃ τὴν οικονομικὴν δυνατότητα νὰ ὀργανώσῃ τὰ Σχολικά Συσσίτια εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, οἱ Δήμοι καὶ αἱ Κοινότητες δύνανται νὰ ἀρχίσουν ἔστω καὶ με τὰ ὀλίγα ἔσοδά των. Τὰ παιδιά μας περιμένουν.

Ἐλπίζομεν ὅτι συντόμως θὰ ὑπάρξῃ καθολικὴ ἀναγνώρισις εἰς τὴν ἐθνικὴν μας ζωὴν τῶν ὑψηλῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ προσφέρουν εἰς τὴν Πατρίδα οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μας. Δὲν θὰ ὑπάρξῃ δέ, μόνον ἰδιαιτέρα ἠθικὴ καὶ ὕλική αὐτῶν ἀμοιβὴ ἀπὸ τὸ Κράτος, ἀλλὰ ὅλος ὁ λαὸς θὰ ἀναγνωρίσῃ ὀλοφύχως τὰς μεγάλας τῶν ὑπηρεσίας διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῆς νέας γενεᾶς, συμφώνως με τὰς ἐθνικὰς καὶ χριστιανικὰς μας παραδόσεις.

Δυνάμεθα ὁμως ἀπὸ σήμερον νὰ ἀναμένωμεν ἀπὸ ὑμᾶς, ἀξίωτοι Κύριοι Δημοτικοὶ καὶ Κοινοτικοὶ ἄρχοντες, τὴν ἀμέριστον συμπαράστασιν σας, πρὸς τοὺς ἐκπαιδευτικούς μας εἰς τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν ἔργον των.

Ἡ ἐνίσχυσις καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σας διὰ τὰ Σχολεῖα ὅταν λειτουργοῦν, ἡ στοργὴ σας καὶ ἡ μέριμνά σας διὰ τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν κατὰ τὴν ἐξωσχολικὴν καὶ μετασχολικὴν ἐποχὴν, εἶναι ἡ μεγάλη ἐγγύησις ὅτι ἡ στροφή τῆς προσοχῆς ὀλοκλήρου τοῦ Ἑθνους κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὰ παιδιά μας θὰ γίνῃ πραγματικότης. Καὶ τότε ὅλα θὰ πᾶνε καλά.

Τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος θὰ εἶναι ἐπίσης ἐνδοξον καὶ τιμημένον, ὅπως τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρόν.

Ζήτω ἡ Ἑλληνικὴ Νεολαία!

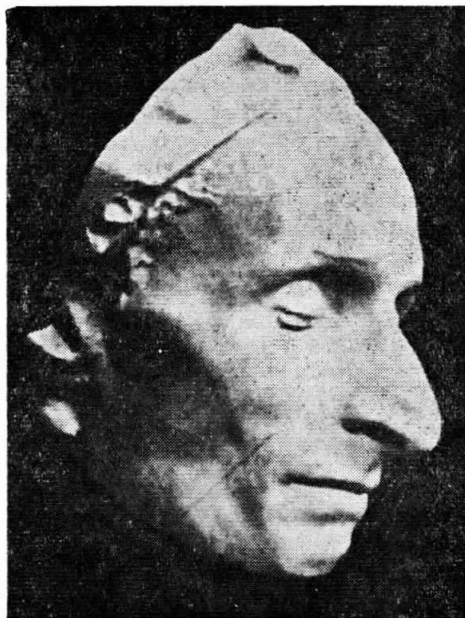
ΚΟΣΜΑΣ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπαρχος Κονίτισης

Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

ΑΘΛΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

(72) 3. Δυσαναλογία του ανθρώπου... "Ας εξετάσουμε, λοιπόν, ολόκληρη τη φύσι στην ύψηλή της και τέλεια μεγαλοπρέπεια" ας απομακρύνουμε τα βλέμματά μας από τα ταπεινά πράγματα

Μπλαίζ Πασκάλ

που μᾶς περικυκλώνουν. "Ας ερευνήσουμε αυτό το λαμπερό φῶς, που βάλθηκε σὰ μιὰ αἰώνια λάμπα για νὰ φωτίζη τὸ σύμπαν" ας πάρουμε τὴ γῆ σὰν ἓνα σημεῖο προστὰ στὴν ἀπέραντη περιφορὰ πὺν δι-αγράφει αὐτὸ τὸ ἄστρο⁽¹⁾, καὶ θὰ ξα-

φνιαστοῦμε πὺν αὐτὴ ἡ ἴδια ἀπέραντη πε-ριφορὰ δὲν εἶναι παρὰ ἓνα λεπτότατο στί-γμα ἀπέναντι σ' αὐτὴ πὺν ἀγκαλιάζουν τὰ ἄστρο πὺν κυλᾶνε στὸ στερέωμα.

"Ἄλλ' ἔαν τὰ βλέμματά μας σταματοῦν ἐκεῖ, ἡ φαντασία αἷς προχωρήσει πὺν πέρα αὐτὴ θὰ κουρασθῇ μᾶλλον νὰ φαντάζεται, παρὰ ἡ φύσις νὰ γεννᾷ. "Ὅλος αὐτὸς ὁ ὁρατὸς κόσμος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἀδιό-ρατο μόριο στὴν πλατεῖα ἀγκαλιὰ τῆς φύ-σης. Οὔτε κατὰ διάνοια μποροῦμε νὰ τὴν πλησιάσουμε. "Ἄδικα φουσκώνουμε τίς ἐπι-νοήσεις μας πέρα ἀπ' τοὺς νοητοὺς χώ-ρους· δὲ συλλαβαίνουμε παρὰ ἄτομα, ἀντὶ γιὰ τὴν πραγματικότητα. Εἶναι μιὰ ἀπέ-ραντη σφαῖρα, πὺν τὸ κέντρο τῆς βρίσκε-ται παντοῦ, ἡ περιμετρος πονθενά. Τέλος, τὸ ὅτι ἡ φαντασία μας χάνεται σ' αὐτὴ τὴ σκέψι, εἶναι τὸ πὺν μεγάλο αἰσθητὸ γνῶρι-σμα τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ.

Λοιπόν, ἀφοῦ ξαναγυρίσουμε στὸν ἑαυ-τό μας, αἷς εξετάσουμε τί εἴμαστε προστὰ σ' ὅ,τι ὑπάρχει· αἷς ὑποθέσουμε ὅτι εἴμα-στε χαμένοι σ' αὐτὴ τὴν ἐγκαταλελειμμένη γωνιὰ τῆς φύσης καί, ξεκινώντας ἀπ' αὐ-τὴ τὴ μικρὴ φυλακή, ὅπου ἔχουμε κατα-λύσει, ἐννοῶ τὸ Σύμπαν, αἷς μάθουμε νὰ δίνουμε τὴν πραγματικὴ τους ἀξία στὴ γῆ, στὰ βασίλεια, στὶς πόλεις καὶ στὸν ἱ-

καθαρίση. Ἐξ ἄλλου, οὔτε καὶ τὴ γνώμη τοῦ Κοπέρνικου ἀποδοκίμαζε. Κι' ὅμως εἶναι κρί-μα πὺν μιὰ κορυφὴ τῆς ἐπιστήμης θυσίασε ἔτσι τὴν ἐπιστήμη· πὺν, ἐνῶ εἶχε τόσο ἐξυ-ψώσει τὸν Ἀρχιμήδη, ἔδωσε τόση λίγη σημα-σία στὸν Κοπέρνικο καὶ στὸν Ἀρχιμήδη τὸν ἴδιο· πὺν, ἐνῶ κατηγοροῦσε τὸν Μονταίνιο γιὰ τὴν ἀδιόρθωτη ἀμφιβολία του πὺν προερχό-ταν ἀπὸ ἐπιπολαιότητα, δείχτηκε κι' ὁ ἴδιος ἐπιπόλαιος σὰν κι' ἐκείνον· πὺν, ἐνῶ εἶχε ἐμ-βαθύνει στὴ βαρύτητα τοῦ ἀέρος, πὺν ἀπό-δειξε μάλιστα, δὲν τόλμησε ἡ δὲν καταδέχτη-κε νὰ πάρη θέσι σὲ μιὰ ψηλότερη ἀκόμη ἀ-νακάλυψι.

(1) Πρόκειται γιὰ τὸν ἥλιο, πὺν ἐννοοῦσε καὶ μὲ τὴν παραπάνω περίφρασι. Ὁ Πασκάλ παραδέχεται, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι, ὅτι ὁ ἥλιος στρέφεται γύρω ἀπὸ τὴ γῆ. Εἶχε ἀμ-φιβολίες γι' αὐτό, ἀλλὰ δὲ θέλησε νὰ τίς ξε-

διο μας τὸν ἑαυτό. Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος μέσ' στὸ Ἄπειρο;

Ἀλλά, γιὰ νὰ τοῦ φανερώσω κι' ἓνα ἄλλο θαῦμα ἐξ ἰσού καταπληκτικό, ἃς ἐρευνήσῃ τὰ μικρότερα πράγματα πού ξέρει. Ἐνα σκουληκάκι⁽²⁾ ἃς τοῦ προσφέρει στὴ μικρότητα τοῦ σώματός του ἀσύγκριτα μικρότερα μέλη, κνῆμες μὲ κλειδώσεις, φλέβες σ' αὐτὲς τὶς κνῆμες, αἷμα σ' αὐτὲς τὶς φλέβες, πλάσμα κι' αἰμοσφαίρια σ' αὐτὸ τὸ αἷμα· κι' ἀκόμα, διαιρώντας αὐτὰ τὰ τελευταῖα πράγματα, ἃς ἐξαντλήσῃ τὶς δυνάμεις του σ' αὐτὲς τὶς σκέψεις καὶ τὸ τελευταῖο ἀντικείμενο, ὅπου μπορεῖ νὰ φτάσῃ, ἃς εἶναι τώρα αὐτὸ τοῦ θεματός μας· θὰ σκεφτῇ ἴσως ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ὑστατὴ μικρότητα τῆς φύσης. Θέλω νὰ τοῦ δείξω ἐκεῖ μέσα ἓνα νέο χάος. Θέλω νὰ τοῦ ζωγραφίσω ὅχι μόνο τὸ ὁρατὸ Σύμπαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄπειρο τῆς φύσης ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ συλλάβῃ μὲς στὸ περίφραγμα αὐτῆς τῆς μικρογραφίας τοῦ ἀτόμου. Νὰ δῇ ἐκεῖ μέσα ἓνα πλῆθος Συμπάντων, πού τὸ καθένα τους ἔχει τὸ στερέωμα του, τοὺς πλανῆτες του, τὴ γῆ του, στὴν ἴδια ἀναλογία μὲ τὸν ὁρατὸ κόσμον· σ' αὕτη τὴ γῆ, ζῶα καί, τέλος, σκουληκάκια, στὰ ὁποῖα θὰ ξαναβρῇ ὅ,τι ἔδωσαν τὰ πρῶτα· καὶ βρίσκοντας σ' ἄλλα πάλι τὸ ἴδιο πρᾶγμα χωρὶς τέλος καὶ χωρὶς ἀναπνέον, νὰ χαθῇ σ' αὐτὰ τὰ θαύματα, ἐξ ἰσού καταπληκτικά στὴ μικρότητά τους, ὅσο τ' ἄλλα γιὰ τὴν ἑκτασί τους· γιατί, ποῖος δὲν θὰ ἐκπλαγῇ γιὰ τὸ σῶμα μας, πού πρὶν λίγο δὲν ἦταν αἰσθητὸ στὸ Σύμπαν, ἀνεπαίσθητο τὸ ἴδιο στὴν ἀγκαλιά τοῦ Παντός, καὶ πού εἶναι τώρα ἓνας κολοσσός, ἓνας κόσμος ἢ μᾶλλον ἓνα Πᾶν ἀπέναντι στὸ Μηδέν, ὅπου δὲ μπορούμε νὰ φτάσουμε;

Ὅποιος δῇ ἔτσι τὸν ἑαυτό του, θὰ τρομάξῃ, καί, νομίζοντας ὅτι συγκρατεῖται μὲς στὴ μᾶζα πού τοῦ ἔδωσε ἡ φύσις, ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς δυὸ ἀδύσους τοῦ Ἄπειρου καὶ τοῦ Μηδέν, θὰ τρέμῃ βλέποντας

αὐτὰ τὰ θαύματα· καὶ πιστεύω ὅτι ὅσο ἡ περιέργειά του θὰ γίνεται ἐκπληξίς, θὰ εἶναι περισσότερο διατεθειμένος νὰ τὰ θαυμάζῃ ἐν σιωπῇ, παρὰ νὰ τὰ ἐρευνᾷ μὲ ἀλαζονεία.

Γιατί, τέλος πάντων, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος μὲς στὴ φύσι; Ἐνα μὴδὲν ἀπέναντι στὸ Ἄπειρο, ἓνα πᾶν ἀπέναντι στὸ Μηδέν, ἓνα μέσο ἀνάμεσα στὸ Τίποτα καὶ στὸ Πᾶν. Ἀπειρώς μακρὰ ἀπὸ τὴν κατανόησι τῶν ἄκρων, τὸ τέλος τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἀρχὴ τους εἶναι γι' αὐτὸν ἀκατανίκητα κρυμμένα μέσα σ' ἓνα ἀδιαπέραστο μυστήριο, ὄντας ἐξ ἰσού ἀνίκανος νὰ δῇ τὸ Μηδέν, ἀπ' ὅπου βγήκε, καὶ τὸ Ἄπειρο ὅπου ἀφανίζεται.

Τί θὰ κάνῃ, λοιπόν, ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ διακρίνῃ μιὰ κάποια εἰκόνα τοῦ Μέσου τῶν πραγμάτων, ὄντας μέσα σὲ μιὰ αἰώνια ἀπὸγνωσι νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀρχὴ τους ἢ τὸ τέλος τους; Ὅλα τὰ πράγματα βγῆκαν ἀπὸ τὸ Μηδέν καὶ ὁδηγοῦνται μέχρι τὸ Ἄπειρο. Ποιὸς θ' ἀκολουθήσῃ αὐτὲς τὶς τρομακτικὲς πορεῖες; Ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τῶν θαυμάτων τὰ καταλαβαίνει. Κάθε ἄλλος δὲν τὸ μπορεῖ.

Χωρὶς νὰ ἔχουν ἐξετάσει αὐτὰ τὰ Ἄπειρα, οἱ ἄνθρωποι ἀποτόλμησαν νὰ καταπιαστοῦν μὲ τὴν ἔρευνα τῆς φύσης, λὲς καὶ εἶχαν καμμιὰ ἀναλογία μ' αὕτη. Εἶναι πολὺ παράξενο τὸ ὅτι θέλησαν νὰ μάθουν τὴν ἀρχὴ τῶν πραγμάτων, κι' ἀπὸ κεῖ νὰ φτάσουν μέχρι τὴν κατανόησι τῶν πάντων, μὲ μιὰ ἀλαζονεία τὸ ἴδιο ἄπειρη ὅσο καὶ τὸ ἀντικείμενό τους. Γιατί δὲν χωράει ἀμφιβολία ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνῃ ἓνα τέτοιο σχέδιο χωρὶς ἀλαζονεία ἢ χωρὶς ἱκανότητα ἄπειρη, σὰν τὴ φύσι.

Ὅταν μορφωθῇ κανεὶς, καταλαβαίνει ὅτι στὴ φύσι, ἔχοντας χαράξῃ τὴν εἰκόνα της καὶ τοῦ Δημιουργοῦ της σ' ὅλα τὰ πράγματα, σχεδὸν ὅλα ὀφείλονται στὸ διπλό της ἄπειρο. Ἔτσι βλέπουμε, ὅτι ὅλες οἱ ἐπιστῆμες εἶναι ἄπειρες στὴν ἑκτασι τῶν ἐρευνῶν τους: διότι, ποῖος ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ γεωμετρία, λόγου χάρι, ἔχει μιὰ ἀπειρία ἀπειρῶν ἀναλογιῶν νὰ παρουσιάσῃ; Εἶναι τὸ ἴδιο ἄπειρες στὸ πλῆθος καὶ τὴ μικρότητα τῶν ἀρχῶν τους· γιατί, ποῖος δὲ βλέπει ὅτι αὐτὰ πού μᾶς προτείνουν γιὰ τε-

(2) Τὸ γαλλικὸ κείμενο ἔχει τὴ λέξι *ciron* πού θὰ πῇ: ἄκαρι. Τὸ ἄκαρι εἶναι ἓνα μικροσκοπικὸ ἔντομο πού στὸ 17ο αἰῶνα ἦταν τὸ σύμβολο τοῦ μικρότερου πράγματος στὸν κόσμο.

λευταῖα δὲν στηρίζονται μόνα τους, ἀλλ' ὅ-
τι στηρίζονται πάνω σ' ἄλλα πού, ἔχοντας
ἄλλα γιὰ στήριγμα, δὲν εἶναι ποτὲ τὰ τε-
λευταῖα; Ἀλλὰ κάνουμε γι' αὐτὰ πού στη-
λογική μας φαίνονται τελευταῖα, ὅπως κά-
νουμε καὶ γιὰ τὰ ὑλικά πράγματα, ὅπου κα-
λοῦμε ἓνα σημεῖο ἀδιαίρετο, πέρα ἀπ'
τὸ ὁποῖο οἱ αἰσθήσεις μας δὲν διακρίνουν
πιά τίποτα, μολονότι διαιρετὸν ἀπείρως καὶ
φύσει.

Ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο ἄπειρα τῶν ἐπιστη-
μῶν, τοῦ μεγαλείου εἶναι πολὺ περισσότε-
ρο αἰσθητό, καὶ γιὰ τοῦτο συνέβη σὲ με-
ρικοὺς ἀνθρώπους νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ξεύ-
ρουν τὰ πάντα. «Θὰ μιλήσω, γιὰ ὅλα»⁽³⁾,
ἔλεγε ὁ Δημόκριτος.

Ἀλλ' ἡ ἄπειρα εἰς μικρότητα εἶναι πο-
λὺ λιγώτερο ὁρατὴ. Οἱ φιλόσοφοι προσπά-
θησαν μᾶλλον νὰ φτάσουν ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖ
ἀκριβῶς ἀπέτυχαν ὅλοι. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖ-
νο πού ἔδωσε ἀφορμὴ στοὺς τόσο συνηθι-
σμένους τίτλους, Οἱ ἀρχές τῶν
πραγμάτων, Οἱ ἀρχές τῆς φι-
λοσοφίας⁽⁴⁾, καὶ στοὺς παρόμοιους, τὸ
ἴδιο πομπώδεις, μὰ τὴν ἀλήθεια, μολονό-
τι λιγώτερο φαινομενικά, μ' αὐτὸ τὸν ἄλ-
λο, πὺλ χτυπάει στὰ μάτια, De omni sci-
bili⁽⁵⁾.

Νομίζουμε ὅτι εἴμαστε ἀπὸ φύσιν πολὺ
πιο ἱκανοὶ νὰ φτάσουμε στὸ κέντρο τῶν
πραγμάτων παρὰ ν' ἀκολουθήσουμε τὴν

περιφορὰ τους. Ἡ ὁρατὴ ἔκτασι τοῦ κό-
σμου μᾶς ξεπερνάει ἀναντίρρητα· ἀλλ' ἐ-
πειδὴ ἡμεῖς ξεπερνᾶμε τὰ μικρὰ πράγμα-
τα, νομίζουμε ὅτι εἴμαστε πιο ἱκανοὶ νὰ τὰ
κατακτήσουμε, καὶ ὅμως δὲ χρειάζεται λι-
γώτερη ἱκανότητα γιὰ νὰ φτάσουμε μέχρι
τὸ Μηδὲν ὅσο καὶ μέχρι τὸ Πάν· πρέπει
νᾶναι ἄπειρη καὶ γιὰ τὸ ἓνα καὶ γιὰ τὸ
ἄλλο· καὶ μάλιστα πιστεύω, ὅτι ὅποιοι θὰ
ἐννοιῶθε τίς τελευταῖες ἀρχές τῶν πραγμά-
των, θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ γνωρίση τὸ
Ἄπειρο. Τὸ ἓνα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἄλλο,
καὶ τὸ ἓνα ὁδηγεῖ στὸ ἄλλο. Αὐτὰ τὰ ἄ-
κρα συγγενεύουν καὶ ἐνώνονται ἐν Θεῷ
καὶ ἐν Θεῷ μόνον.

Ἄς γνωρίσουμε λοιπὸν τὴν ἀξία μας·
εἴμαστε κάτι, καὶ δὲν εἴμαστε τὸ Πάν· ἡ
ὑπαρξὶς πού ἔχουμε μᾶς κρύβει τὴ γνωρι-
μία τῶν πρώτων αἰτίων, πού γεννιοῦνται
ἀπὸ τὸ Μηδέν· καὶ ἡ λίγη ὑπαρξὶς πού ἔ-
χουμε μᾶς σκεπάζει τὴ θεὰ τοῦ Ἄπειρου.

Ὁ νοῦς μας ἔχει στὴν τάξι τῶν νοητῶν
πραγμάτων τὴν ἴδια θέσι πού ἔχει τὸ σῶ-
μα μας στὴν ἔκτασι τῆς φύσης.

Εἴμαστε περιορισμένοι σὲ κάθε πρᾶγμα,
κι' αὐτὴ ἡ κατάστασις, πού κρατᾶει τὸ Μέ-
σο ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἄκρα, βρῖσκεται σὲ ὁ-
λες μας τίς δυνάμεις. Οἱ αἰσθήσεις μας
δὲ διακρίνουν τίποτα τὸ ἄκρο: ὑπερβολι-
κὸς θόρυβος μᾶς ξεκουφαίνει· ὑπερβολικὸ
φῶς μᾶς στραβώνει· ὑπερβολικὴ ἀπόστα-
σι καὶ ὑπερβολικὴ ἐγγύτητα ἐμποδίζουν τὴν
ὄρασι· ὑπερβολικὴ διάρκεια καὶ ὑπερβολι-
κὴ συντομία λόγου τὸν κάνουν ἀσαφῆ· ὑ-
περβολικὴ ἀλήθεια μᾶς εἶναι ἀκατανόητη
(ξέρω ἀνθρώπους πού δὲ μπορούν νὰ κα-
ταλάβουν ὅτι ὅποιοι ἀπὸ τὸ μηδὲν βγάλε
τέσσερα μένει μηδέν⁽⁶⁾)· οἱ πρώτες αἰτίες
ἔχουν ὑπερβολικὴ σαφήνεια γιὰ μᾶς· ὑπερ-
βολικὴ τέρψις μᾶς ἐνοχλεῖ· ὑπερβολικὲς συν-
ηχήσεις στὴ μουσικὴ μᾶς δυσχεστεύουν· τέ-
λος, ὑπερβολικά εὐεργετήματα ἐξοργίζουν·
θέλουμε νάχουμε νὰ ξεπληρώσουμε μὲ τὸ
παραπάνω τὸ χρέος μας: Beneficia eo
usque laeta sunt dum videntur exsolvi
posse; ubi multum antevenere, pro

(3) Φαίνεται ὅτι ὁ Π. δανεῖζει στὸ Δημό-
κριτο λόγια πού δὲν εἶπε. Τὸ ἐλληνικὸ κεί-
μενο ἔχει ἔτσι: «Λέγω τάδε περὶ τῶν συμπάν-
των», καὶ δὲ σημαίνει: Θὰ μιλήσω γιὰ ὅλα.
Σημαίνει: Αὐτὰ ἔχω νὰ πῶ γιὰ τὸ σύμπαν.
Τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ διαφορετικόν.

(4) Ὁ Καρτέσιος δημοσίευσε στὰ 1644
τίς «Ἀρχές τῆς φιλοσοφίας».

(5) Πιο σωστά, ὁ Π. ἔπρεπε νὰ γράφει:
De omni re scibili· κι' ἀκόμα, ἀν θέλαμε
ν' ἀναφέρουμε συμπληρωμένη, ἀπὸ μεταγενέ-
στερο χωρατατζή, τὴν ἱσακωστή φράσι: De
omni re scibili, et quibusdam allis—Γιὰ
ὅλα τὰ πράγματα πού μπορούμε νὰ ξέρουμε,
κι' ἀκόμα γι' ἄλλα πολλά. Τὸ πρῶτο σκέλος
αὐτῆς τῆς ἱσακωστῆς φράσης, πούγινε καὶ
παροιμία, εἶναι ὁ τίτλος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἰ-
ταλὸς ἐπιστήμονας Pic de la Mirandole, ἀνά-
γειλε μιά ἀπὸ τίς ἐννιάκοσις «θέσεις» πού
σκόπευε νὰ ὑποστηρίξη δημοσίᾳ στὴ Ρώμη τὸ
1486, σὲ ἡλικία 23 χρονῶν· ἄλλωστε ἡ συζή-
τησις ἀπαγορεύτηκε ἀπὸ τὸν Πάπα.

(6) Τὸ μηδὲν ἐδῶ σημαίνει τὸ Μηδέν μὲ
Μ κεφαλαῖο, καὶ ὅχι τὸ μαθηματικὸ ὄρο, ὅλ-
λοιῶς θὰ εἴχαμε ἀρνητικὸ ἀριθμὸ: 0—4=4.

gratia odium redditur⁽⁷⁾. Δέν αισθανόμαστε ούτε την υπερβολική ζέση, ούτε το υπερβολικό κρύο. Οί υπερβολικές ιδιότητες μᾶς είναι ἐνάντιες, καὶ ὄχι αἰσθητές· δέν τις αισθανόμαστε πιά, τις ὑποφέρουμε. Ὁ υπερβολικὴ νειότη καὶ υπερβολικὰ γερατειὰ ἐμποδίζουν τὸ νοῦ, ὑπερβολικὴ καὶ ὑπερβολικὰ λίγη μόρφωσις· τέλος, τὰ ὑπερβολικὰ πράγματα εἶναι γιὰ μᾶς σὰ νὰ μὴν ὑπῆρχαν καθόλου, καὶ μεῖς δὲν ὑπάρχομε καθόλου ἀπέναντί τους: μᾶς διαφεύγουν, ἢ ἐμεῖς σ' ἐκεῖνα.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ μας κατάστασις. Καὶ τοῦτο εἶναι πού μᾶς κάνει ἀνίκανους νὰ γνωρίζουμε σίγουρα καὶ ν' ἀγνοοῦμε ἀπόλυτα. Πλέουμε σ' ἓνα ἀτέραντο Μέσο, πάντα ἀβέβαιοι καὶ ταλαντευόμενοι, σπρωγμένοι ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη πρὸς τὴν ἄλλη. Ἐνα κάποιο τέρμα, ὅπου σκεφτόμασταν νὰ ἀράξουμε καὶ νὰ στεριώσουμε, κλονίζεται καὶ μᾶς ἐγκαταλείπει, καί, ἂν τ' ἀκολουθήσουμε, ξεφεύγει ἀπὸ τὴν κατοχὴ μας, μᾶς ξεγλυστρά καὶ φεύγει μὲ μιὰ αἰώνια φυγὴ. Τίποτα δὲ σταματᾷ γιὰ μᾶς. Αὐτὴ εἶναι ἡ φυσικὴ μας κατάσταση, καὶ ἐν τούτοις ἡ πιὸ ἀντίθετη στὴ φυσικὴ μας διάθεσι, διότι φλεγόμαστε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ βροῦμε ἓνα σταθερὸ μέρος, καὶ μιὰ μόνιμη τελευταία βάσι, γιὰ νὰ χτίσουμε ἕναν πύργο⁽⁸⁾ πού νὰ ὑψώνεται μέχρι τὸ Ἄπειρον· ἀλλὰ ὅλα μας τὰ θεμέλια τρίζουν καὶ ἡ γῆ ἀνοίγεται μέχρι τις ἀβύσσους.

Ἄς μὴ ζητᾶμε, λοιπόν, καθόλου βεβαιότητα καὶ σταθερότητα. Τὸ λογικὸ μας ἀπογοητεύεται πάντα ἀπὸ τὴν ἀστάθεια τῶν εἰκόνων· τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ στεριώσῃ τὸ Περιορισμένο ἀνάμεσα στὰ δυὸ Ἄπειρα, πού τὸ περικλείουν καὶ τὸ ἀποφεύγουν.

Ὅταν τὸ καταλάβουμε καλὰ αὐτό, νομίζω ὅτι θὰ κάτσουμε ἥσυχυ, καθέννας στὴ θέσι ὅπου τὸν ἔβαλε ἡ φύσις. Ἐφ' ὅσον αὐτὸ τὸ Μέσο πού μᾶς ἔλαχε στὸ μερίδιό μας εἶναι πάντα σὲ ἀπόστασι ἀπὸ τὰ ἄκρα, τί σημασία ἔχει ἂν ἕνας ἄνθρωπος ξέρῃ λί-

γο καλύτερα τὰ πράγματα; Ἄν συμβαίνει αὐτό, τὸ παίρνει λίγο ἐπάνω του. Μήπως ὅμως δὲν εἶναι ἀπείρως μακρινὰ ἀπὸ τὸ τέρμα, καὶ ἡ διάρκειά τῆς ζωῆς μας δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ἀπείρως μακρινὰ ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα, μὲ τὸ νὰ διαρκῇ δέκα χρόνια παραπάνω;

Μπροστὰ σ' αὐτὰ τὰ Ἄπειρα, ὅλα τὰ Περιορισμένα εἶναι ἴσα· καὶ δὲ βλέπω τὸ λόγο ν' ἀπασχολήσω τὴ φαντασία μου μὲ προτίμησι τοῦ μianοῦ ἢ τοῦ ἄλλου. Καὶ μονάχα ἡ σύγκρισι πού κάνουμε μεταξὺ μας στὸ Περιορισμένο μᾶς δυσκολεύει.

Ἄν ὁ ἄνθρωπος μελετοῦσε πρῶτα τὸν ἑαυτό του, θάβλεπε πόσο ἀνίκανος εἶναι νὰ προχωρήσῃ παραπέρα. Πῶς θάταν δυνατὸ ἓνα μέρος νὰ γνωρίσῃ τὸ πᾶν; —Κι' ὅμως θὰ φιλοδοξήσῃ ἴσως νὰ γνωρίσῃ τοῦλάχιστο τὰ μέρη μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει κάποια ἀναλογία. Ἀλλὰ τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἔχουν ὅλα μιὰ τέτοια σχέσι καὶ μιὰ τέτοια ἀλληλουχία τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, ὥστε νομίζω ἀδύνατο νὰ γνωρίσουμε τὸ ἓνα χωρὶς τὸ ἄλλο καὶ χωρὶς τὸ πᾶν.

Ὁ ἄνθρωπος, παραδείγματος χάρι, ἔχει σχέσι μ' ὅ,τι γνωρίζει. Ἐχει ἀνάγκη χώρου γιὰ νὰ τὸν χωρέσῃ, χρόνον γιὰ νὰ διαρκέσῃ, κίνησις γιὰ νὰ ζήσῃ, στοιχείων γιὰ νὰ τὸν συνθέσουν, ζέσησι καὶ τροφῶν γιὰ νὰ τροφῇ, ἀέρα γιὰ ν' ἀναπνεύσῃ· βλέπει τὸ φῶς, αἰσθάνεται τὰ σώματα· τέλος, ὅλα συνδέονται μ' αὐτόν. Πρέπει, λοιπόν, γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν ἄνθρωπο, νὰ μάθουμε πῶς συμβαίνει νὰ ἔχῃ ἀνάγκη ἀπὸ ἀέρα γιὰ νὰ ὑπάρχῃ· καὶ γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν ἀέρα, νὰ μάθουμε ἀπὸ πού πῆρε αὐτὴ τὴν σχέσι μὲ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου κλπ. Ἡ φλόγα δὲ διατηρεῖται καθόλου χωρὶς ἀέρα· λοιπόν, γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸ ἓνα, πρέπει νὰ γνωρίσουμε τὸ ἄλλο.

Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ὅλα τὰ πράγματα εἶναι ἀποτελεσματὰ κι' αἰτία, βοηθοῦνται καὶ βοηθοῦν, καὶ ὅλα συνδέονται μ' ἓνα φυσικὸ καὶ ἀνεπαίσθητο δεσμὸ πού δίνει τὰ πιὸ μακρινὰ καὶ τὰ πιὸ διαφορετικὰ, θεωρῶ ἀδύνατο νὰ γνωρίσω τὰ μέρη, χωρὶς νὰ γνωρίσω τὸ πᾶν, καὶ τὸ πᾶν χωρὶς νὰ γνωρίσω ξεχωριστὰ τὰ μέρη.

Κι' ἐκεῖνο πού συμπληρώνει τὴν ἀδυναμία μας νὰ γνωρίσουμε τὰ πράγματα εἶ-

(7) «Τὰ εὐεργητήματα εἶναι εὐχάριστα ὅσο βλέπει κανεὶς ὅτι μπορεῖ νὰ τὰ ξεπληρώσῃ· ὅταν ξεπερνοῦν τις δυνατότητές μας, ἡ εὐγνωμοσύνη παραχωρεῖ τὴ θέσι της στὸ μίσος». (Τάκιτος, Χρονικά, Δ', 18).

(8) Ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸν πύργο τῆς Βαβέλ.

ναί ὅτι εἶναι ἀπλᾶ καθ' ἑαυτά, ἐνῶ ἡμεῖς εἴμαστε σύνθετοι ἀπὸ δυὸ ἀντίθετες φύσεις καὶ διαφορετικοῦ εἶδους, ψυχῆς καὶ σώματος. Γιατί εἶναι ἀδύνατο τὸ μέρος ποὺ σκέφτεται μέσα μας νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ πνευματικό· κι' ἂν κανεῖς ἰσχυρίζοτανε ὅτι εἴμαστε ἀπλῶς σαρκικοί, τοῦτο θὰ μᾶς ἀπέκλειε περισσότερο ἀπὸ τὴν κατανόησι τῶν πραγμάτων, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ πῶς ἀκατανόητο ἀπὸ τὸ νὰ λέμε ὅτι ἡ ὕλη ἔχει τὸ γνῶθι σαυτόν· δὲν μᾶς εἶναι δυνατό νὰ γνωρίζουμε πῶς θὰ μπορούσε νὰ γνωρίζῃ τὸν ἑαυτό της.

Κι' ἔτσι, ἂν εἴμαστε ἀπλῶς ὕλικοί, δὲ μπορούμε τίποτα ἀπολύτως νὰ γνωρίζουμε, κι' ἂν εἴμαστε σύνθετοι ἀπὸ πνεῦμα καὶ ὕλη, δὲ μπορούμε νὰ γνωρίσουμε τέλεια τὰ ἀπλᾶ πράγματα, πνευματικὰ ἢ σωματικὰ.

Γι' αὐτὸ συμβαίνει νὰ συγχέουν σχεδὸν ὅλοι οἱ φιλόσοφοι τὶς ιδιότητες τῶν πραγμάτων, καὶ μιᾶνε γιὰ τὰ σωματικὰ πράγματα πνευματικὰ, καὶ γιὰ τὰ πνευματικὰ σωματικὰ. Γιατί λένε μὲ θράσος, ὅτι τὰ σώματα τείνουν πρὸς τὰ κάτω, ὅτι ρέπουν πρὸς τὸ κέντρο τους, ὅτι ἀποφεύγουν τὴν καταστροφή τους, ὅτι φοβοῦνται τὸ κενό, ὅτι ἡ ὕλη ἔχει κλίσεις, συμπάθειες, ἀντιπάθειες, ποὺ εἶναι ὅλα τους πράγματα ἀνήκοντα μόνο στὰ πνεύματα. Καὶ μιλώντας γιὰ τὰ πνεύματα, τὰ θεωροῦν σὰν ἕνα χωρὸ καὶ τοὺς ἀποδίδουν τὴν κίνησι ἀπὸ μιὰ θέσι σὲ μιὰ ἄλλη, ποὺ εἶναι πράγματα ἀνήκοντα μόνο στὰ σώματα.

Ἀντὶ νὰ δεχθοῦμε ἀκέραιες τὶς ιδιότητες αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τὶς χρωματίζουμε μὲ τὰ προτερήματά μας, καὶ σφραγίζουμε μὲ τὴ σύνθετη ὑπαρξί μας ὅλα τὰ ἀπλᾶ πράγματα ποὺ ἐξετάζουμε.

Ποιὸς δὲν θὰ πίστευε, βλέποντάς μας νὰ συνθέτουμε ὅλα τὰ πράγματα μὲ πνεῦμα καὶ σῶμα, ὅτι αὐτὸ τὸ μείγμα θὰ μᾶς ἦταν πολὺ καταληπτό; Ἐν τούτοις, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα εἶναι ποὺ καταλαβαίνουμε τὸ λιγώτερο. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι καθ' ἑαυτὸς τὸ πῶς θαυμαστὸ πρᾶγμα τῆς φύσης, γιατί δὲ μπορεί νὰ ἐννοήσῃ τί εἶναι σῶμα, κι' ἀκόμη λιγώτερο τί εἶναι πνεῦμα, καὶ λιγώτερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πρᾶγμα πῶς ἕνα σῶμα μπορεί νὰ εἶναι ἐνωμένο μ' ἕνα πνεῦμα. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερη δυσκολία του, καὶ ὅμως εἶναι ἡ ἴδια του ἡ οὐσία: *Modus quo corporibus adhaerent spiritus comprehendi non potest, et hoc tamen homo est*⁽⁹⁾.

Τέλος, γιὰ νὰ συμπληρώσω τὴν ἀπόδειξι τῆς ἀδυναμίας μας, θὰ τελειώσω μ' αὐτὲς τὶς δυὸ σκέψεις...

ΠΑΣΚΑΛ

Μετάφραση καὶ σχόλια

ΒΑΣ. ΕΠΙΘΥΜΙΑΔΗ

(9) «Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὸ πνεῦμα εἶναι ἐνωμένο μὲ τὸ σῶμα δὲ μπορεί νὰ γίνῃ καταληπτὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, καὶ ὅμως αὐτὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος. (Ἁγίου Αὐγουστίνου, Ἡ Πολιτεία τοῦ Θεοῦ, ΚΑ', 10).

ΦΥΛΛΑ ΑΠΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

ΔΕΥΤΕΡΑ

.....Είναι φορές που περπατώ στο δρόμο και χάνω την αίσθηση της πραγματικότητας. Κοιτάω αψηχημένα τους ανθρώπους που τρέχουν γύρω μου βιαστικοί. Τρέχουν, τρέχουν στην πολυσύχναστη, μεγάλη πόλη του Βορρά και πηγαίνουν μ' ένα ύφος τόσο πολυάσχολο, σαν να ξέραν τί θέλουν. Κι' ίσως να ξέρουν. Ίσως να μην έχουν αυτή την πικρή γεύση του θανάτου στο στόμα.

Το ποτάμι χρυσίζει στο φως το μελί της δύσης κι' οι καστανιές είν' ανθισμένες. Τα παράθυρα, οι στέγες οι μυτερές δε φαίνονται νάχουν αλλάξει εδώ και καιρό. Κι' εγώ περπατώ, όλο περπατώ και παλεύω να βρω κάτι γνώριμο σε αυτή την πολιτεία, που όλο μακραίνει. Μακραίνει και μοιάζει με παλιά λιθογραφία, κρεμασμένη σε καφενείο μοναχικό.

Θάθελα νάξερα, τί περιμένουν οι άνθρωποι, όταν ξερχεται το βράδυ και σκεπάζει σιγά-σιγά τα κομψά γοτθικά καμπαναριά. Έχει περάσει μιά μέρα, γεμάτη μόχθο και φροντίδα, και τώρα πούναι η ώρα να κουβεντιάσεις με τον εαυτό σου, βλέπεις πώς δεν έχεις τίποτα να περιμένης έξω απ' το θάνατο.

Ζωγραφίζεις ή σκάβεις με σοβαρότητα κι' επιμονή, σαν τα παιδάκια που επιμένουν, πώς είναι άλογο το ξύλο που θαβιλλίκεψαν για να κατακτήσουν το περιβόλι του σπιτιού τους.

Αν δε φοβόσουν, θα τον έφερνες πιο γρήγορα το θάνατο που περιμένεις...

★

ΠΕΜΠΤΗ

...Σήμερα είχαμε ελεύθερο θέμα στο έργο-στήρι. Σκιτσάρεσα μιά ασημαντη μορφή. Ο καθηγητής θάλεγε στο τέλος, πώς ή γραμμή είναι καλή, ή τεχνική οίγουρη μιά πώς λείπει ή πνοή, ή ψυχή. Ωραία λόγια! Αφού μέσα μου έχουν πεθάνει οι πνοές και δεν έχω ψυχή για την ίδια μου τη ζωή, πώς να τη βάλω στις εικόνες μου;

Δούλενα αψηχημένα και κοιτάξα έξω. Ο ήλιος έλαμπε σήμερα, σά στην πατρίδα. Θυμήθηκα χωρίς να θέλω, το πλάσμα του άλλοτι-νου καιρού, πούερε να γελά. Που τούφτανε μιά καιρία στις βαθείες χαρακιές του άερα, μέσα στα φυλλώματα της έλιας, για να νοιώθω εύφροσύνη και δύναμη.

Η μητέρα τώλεγε πάντα πώς είμαι παρά-ξενο παιδί. Δεν μπορούσε να καταλάβη, πώς μ' έπιασε αυτή ή manía να μπογιατίζω χαρτιά. Τέτοια φλέβα δεν είχαν στην οικογένεια!

Εγώ λαχταρούσα να φτιάσω ζωγραφιές, για να κουβεντιάσω με τους ανθρώπους. Τότε πίστευα, πώς είχα πολλά να τους πω. Τώρα δεν

ξέρω σε τί θα ώφελοϋσε αυτό, κι' ύστερα δεν έχω τίποτα πιά να τους πω.

Όταν έμενα μόνη τα βράδυα στο σπίτι-είχαμε μεγάλο σπίτι-μ' άρεσε να ζωγραφίζω φανταστικές εικόνες και να γεμίζω μ' αυτές τους τοίχους. Έπιανα ψιλή κουβέντα μαζί τους κι' αποκοιμόμουν με την αίσθηση, πώς με κρατούσαν από το χέρι.

Ήταν καλή προστάσια ή φαντασία. Μόνο που έσπασε το χρωματιστό γυαλί της μιά μέρα, και τώρα δεν έχω ζωγραφιές με πολλά πρόσωπα, για να γεμίσω το άπειραντο σπίτι του κόσμου, που δεν έχει νόημα...

★

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

...Τα χωράφια της σίκαλης μοιάζουν με ξανθά, μεταξένια μαλλιά παιδιού. Αυγερά κι' ανοιχτοπράσινα σε καλούν να τ' άγγίξεις με την άκρη των χειρών, για να νοιώθεις τους χυμούς, που σφύζουν κάτω από τη φλούδα.

Πώς στερεύουν έτσι οι χυμοί στις ψυχές, που ξέμαθαν να περιμένουν!

Περνούσα σήμερα από το μεγάλο πάρκο και, μπροστά στο παρτέρι με τα γεράνια, νοστάλγησα να ξανακούσω τις μελωδίες τις παλιές.

Στ'ής γιαγιάς το σπίτι, στο νησί, είχαμε πολλά γεράνια, γλάστρες άμετρητες. Έβγαينا συχνά το μεσημέρι κρυφά, όταν όλοι μέσα κοιμούνταν, και τα κοιτάζα, θαμπωμένη από την άρμονία, που κεντούσαν τα φλογάτα τους σχήματα πάνω στο μαβί τελάρο της θάλασσας. Χρυσές πισιλάδες ο ήλιος, εκείνη ή ακίνητη ήσυχία του μεσογειακού μεσημεριού και τα τζιτζικία τ' ακούραστα. Τραγουδι μέσα μου και γύρω μου...

Νά μπορούσα να τα φτιάσω όλα αυτά μιά μεγάλη ζωγραφιά! Στρωνόνουν κατάχαμα κι' άνοιγα τα χαρτιά και τα χρώματα. Το αποτέλεσμα ήταν μιά λειψή αντίγραφη. Η χαρά όμως δεν έφευγε από την καρδιά μου, γιατί ήταν ή χαρά της προσμονής.

Θα μεγάλωνα, θα μάθαινα, θα πήγαινα στο έξωτετικό. Και τότε, ώ τότε, πόσα δε θάχα να ίσορήσω με τα χαρτιά και με τα χρώματα!

Η μητέρα δεν έφερε αντίρρηση, κι' εγώ νάμαι στο έξωτετικό. Κοντεύω να την μάθω την τέχνη. Πέρασα ώρες πολλές, μέσα σε σάλες άρχοντικές, μπροστά σε τοπία και μορφές-δενειρα άλλωτινων καιρών κι' ανθρώπων.

Μιά μέρα όμως δεν δούηκα τί ν' άπαντήσω στο ερώτημα «γιατί ζωγραφίζω». Από τότε ή προσμονή χάθηκε κι' ή σκέψη του τί θα κάνω, γυρίζοντας στην πατρίδα, με γεμίζει άποτροπιασμό...

★

ΣΑΒΒΑΤΟ ΠΡΩΓ

... Τί χαρά ν' άνοίγης το παράθυρο και να

δλέπης την πόλη, πού ξυπνάει! Την ώρα κείνη, μιὰ καθαρότητα πλανιέται άκόμα πάνω στά σπύτια και στούς δρόμους και στά δέντρα. 'Ο κόσμος μοιάζει σά μιὰ άγραφή σελίδα, όπου μπορείς νά γράψης ένα άριστούργημα ή μιὰ μουντζούρα. 'Η ζωή και τά προβλήματά της έρχονται δειλά-δειλά, νά κατοικήσουν τη γκριζα άτμόσφαιρα της μέρας, πού αρχίζει. Δειλά, γιατί είναι πικρό ν' άντικρύσης, τό θράδυ, μιάν άσκήκητη μουντζούρα πάνω στη λευκή, πρωινή σελίδα.

Καθώς άκουμπώ στο περβάκι κι' άκούω τούς πρώτους κρότους νά συνθέτουν τη γνώριμή τους άρμονία, άφίνω την έλπίδα νά μου μιλήσει. Την ώρα τούτη μπορείς άκόμα νά περιμένης κάτι. 'Ο ούρανός θάνα σήμερα ξάστερος κι' ό ήλιος θά λάμψη πάλι-θύμηση πατρίδας μακρυνης. Μπορεί κάτι νά τύχη, μπορεί νά φανή έπιτέλους τό άριστούργημα πάνω στη λευκή, πρωινή σελίδα.

*

ΚΤΡΙΑΚΗ

Χτές πήγα πάλι στη Μεγάλη Παναγία και κοίταξα τά τζάμια. Χρώματα, πού κάνουν τό σκουρό ούρανό νά γελά. Εικόνες, πού θυμίζουν τόν παλιό εκείνο καιρό, όταν άκόμα βαστούσαν τά παραμύθια της 'Ιουδαίας.

Νά φτιάνης από άχαρες πέτρες σπύτι σκαλιστό γιά τό Θεό σου! 'Ηταν καλή ή άπλή εκείνη εποχή! Κι' άς περνούσαν οι άνθρωποι τη ζωή τους πιστεύοντας σέ παραμύθια.

'Εμείς, τώρα, πού τά ψάξαμε όλα μέ τό μυαλό, δέν περιμένουμε πιά τίποτα και κανέναν.

'Εκείνοι έφτιαναν χρωματιστά παράθυρα και νεανικές Παναγίες, κι' έστηναν τ' αυτί τους προσεκτικά στις γωνιές, γιά ν' άκούσουν τόν κρότο των θημάτων, πού λαχταρούσαν. Μπορεί και νάχρόταν καμιά βραδυά 'Εκείνος, ποιός τ'έξερε;

Κ' ήταν ευτυχισμένοι, σάν τά παιδάκια πού άποκοιμούνται, μέ την έλπίδα νά όνειρευτούν τη γαλάζια νεράιδα τού παραμυθιού...

*

ΤΡΙΤΗ

... Σήμερα, πήρα ένα παράξενο γράμμα από την πατρίδα. Μιά παλιά, ξεχασμένη συμμάθητρία. Πού μέ θυμήθηκε;

'Η Αύγη... Τη φέρονω άκόμα μπροστά μου. Ψηλή, καστηνή, άκέραιη παρουσία. Πώς μου ήρθε αυτό τό έπίθετο στο νού; 'Ακέραιη! Ναί, είχε από τότε την ήρεμία της ένότητας. Μόνο πού έγώ, τώρα τό καταλαβαίνω.

Μιλάει πολύ απλά. 'Εμαθε, λέει, από μιὰ κοινή μας φίλη γιά μένα και γιά την εξέλιξη μου.

'Από πάντα της μ' άγαπούσε. Κ' έπειδή της άρέσουν πολύ οι ζωγραφιές, άν ήθελα νά της στείλω κανένα σχέδιο δικό μου... Θάταν ή καλύτερη άπάντηση στο γράμμα της.

Στριφογύριζα τό φάκελλο μέ τά κακοτυπωμένα γραμματόσημα στά χέρια μου, μη μπορώντας νά πιστέψω στο άναπάντεχο αυτό μήνυμα.

Είχε σκοτεινιάσει από ώρα, μέ δέν έννοιωσα την άνάγκη νά άνάψω φώς. Οι γωνιές της κάμαράς μου δέν φαίνονται κατοικημένες από άγνωστους φόβους. 'Ενα κορίτσι είχε έρθει νά μου κινή συντροφιά. 'Ενα κορίτσι ψηλό, μέ καστανές κοτσίδες. 'Ενα κορίτσι, πού τ' όνομά του θυμίζει την ώρα της καθαρότητας. Κι' όμως...

Νάσαι τάχα τό χρώμα και τό φώς τό έλληγικό πού δίνουν εκεί κάτω τόση αίσιοδοξία; 'Η Αύγη, τό γράμμα της, άφίνουν μιάν άίσθηση άττικού, ευωδιαστού δειλινού. Τέτοιες ώρες μπορείς νά μαζέψης έλπίδες από τις γύρω βουνοπλαγιές. 'Ελπίδες και τραγούδια καμπάνας.

Τό πρόβλημα είναι, πώς θά τις κρατήσης τις έλπίδες αυτές. 'Εδώ πάνω, πού έχει σύννεφα και κατάθλιψη πολλή, δέ φτάνουν τά τραγούδια της καμπάνας. Σπάζουν και σκορπίζονται μισοδρομίες.

Κι' ύστερα, γιατί νά γεμίσης τό άδειο μέ ψέματα;...

*

ΤΕΤΑΡΤΗ

... 'Η Αύγη άναρωτιέται, γιατί δέ μου φτάνει τό χάρισμα, πού έχω, νά μιλά στούς ανθρώπους μέ γραμμές. 'Εκείνη δέν έχει κανένα ταλέντο, κι' όμως είναι ευχαριστημένη, πού μπορεί και μιλάει όπως όλοι οι άλλοι: μέ τη γλώσσα. Ν' άλαφρώνης λιγάκι τόν πόνο τού γείτονα... Αυτό φτάνει νά γεμίση ζωές και ζωές.

Δέ μέ κατάλαβες, Αύγη. Τό χάρισμα τό ξέρω και τ' άγαπώ. Γιά νά γίνη όμως αυτό πού λές, πρέπει νάχω έλαφρώσει τη δική μου την καρδιά πρώτα. 'Η τουλάχιστον νά ξέρω, πού βγάξει ό πόνος.

"Όταν δέν έχω τίποτα νά δώσω στο διπλανό, τί όφελει πού μαθαίνω νά ταιριάζω χρώματα;

Κι' ό διπλανός, πού νάσαι αυτός ό διπλανός στον κόσμο; Πορευόμαστε μοναχοί, μοναχοί, κλεισμένοι ό καθένας στην έρημιά του. 'Η συμπτωματική συνάντηση σ' ένα δρόμο δέν είναι συντροφιά.

Συντροφιά θά πη, νάσαι πιασμένος από τό χέρι μέ τό διπλανό και νά κοιτάτε μαζί προς τό τέρμα. "Όλοι, όμως, στην πορεία μας, δένομε σφιχτά τά χέρια πίσω από την πλάτη και τραβάμε. "Όχι από κακία. 'Από δυσπιστία στην άξια της χειραψίας και της συντροφιάς. 'Από έλλειψη συνδετικού...

*

ΣΑΒΒΑΤΟ

... Τά γράμματα της Αύγης μου θυμίζουν τό ναό της Μεγάλης Παναγίας. 'Εχουν κι' αυτά μιάν όσημ παλιού καλού καιρού, μιὰ πνοή

παραμυθιού με σταύλους και μάγους και αγγέλους.

Φαίνεται το πιστεύει το παραμύθι ή Αγγή. Το πιστεύει έτσι όπως είναι, μ' όλα του τα διακοσμητικά...

*

ΣΑΒΒΑΤΟ ΒΡΑΔΥ

...Σήμερα μου τ'όραψε καθαρά. 'Η σωτηρία είναι στην προσμονή και στην αγάπη.

Να γίνης ολόκληρη μια μεγάλη, ακούραστη προσμονή. Δεν ξέρεις πότε θα βρεθής στο μονοπάτι της 'Εμμανουήλ. Πρέπει να σ' έχει προετοιμάσει ή προσδοκία, γιατί αλλιώς μπορεί να μην τον προφθάσης το Μεγάλο Διαβάτη. Κι' είναι κρίμα να χάσης το Δείπνο μιάς καί θα βρεθής στο μονοπάτι της 'Εμμανουήλ. 'Εκεί περιμένει ή πίστη και οι ζωγραφιές, που κουνεντιάζουν στους ανθρώπους.

'Η σωτηρία είναι στην αγάπη. Γιατί ή αγάπη πάει πρώτη και βρίσκει το διπλανό. Δεν περιμένει να έρθουν οι άλλοι σ' αυτή...

Ω, Αγγή μου, Αγγή! Ποιό τα ξέρεις όλα αυτά; 'Ως πότε να περιμένω; Και πώς να το βρω το μονοπάτι;

Μόνο σ' εκείνο το Δείπνο υπάρχει—λέει—το συνδεδειγμένο, που της ζητούσα στο γράμμα μου. Το συνδεδειγμένο Πρόσωπο...

*

ΔΕΥΤΕΡΑ ΜΕ ΣΗΜΕΡΙ

...Χτες στο δάσος οι σημύδες ήταν ακόμα ύγρες από τη βραδυνη βροχή. 'Ο ήλιος, δειλός, δεν είχε προφθάσει να τις στεγνώσει.

Σκέφτηκα να φτιάσω μιά ακουαρέλλα μ' αυτό το μουσκεμένο φως, πούνα τόσο σπάνιο στη μεσογειακή μας πατρίδα. Θάταν κι' αυτό ένα μήνυμα από φύση σε φύση, από άνθρωπο σε άνθρωπο...

Είναι περίεργο, πόσο συνδεδεμένα καμιά φορά οι άνθρωποι με τη φύση. Μπορεί να βλέπης μονάχα έναν ερημικό γυαλό ζωγραφισμένο στο χαρτί κι' όμως μέσα σου, να σφίγγεσαι από φόβο, μη φανή εκεί, στο γύρισμα της αμμουδιάς, καμιά μαυροφορεμένη νησιώτισσα, που πηγαίνει για τ' αγνάντεμα. Θάθελες να-σουν εκεί κοντά και να της σφίξης το χέρι, και να της πής πώς, δεν μπορεί, θα γυρίσει ο μοναχογυιός...

«Νάτο κι' όλας το συνδεδειγμένο»—άκουσα μέσα μου. Δεν μπόρεσα να ξεχωρίσω, αν ήταν ή φωνή της Αγγής ή καμιά άλλη φωνή. Δεν την έχω ξεκαθαρισμένη στ' αυτιά μου τη φωνή της Αγγής.

Στην άλλη γωνιά δυο κεφάλια μου τράβηξαν την προσοχή. Δυο παιδιά. Το ένα καλοντυμένο και καθαρό. Το άλλο λερωμένο, αφρόντιστο και πολύ αδύνατο.

Το πρώτο παιδί έριξε ένα βλέμμα βιαστικό προς τη νταντά του, που καθόταν, σ' ένα πάγκο εκεί κοντά, κι' ύστερα ξετύλιξε ένα πακέτο, που κρατούσε κι' έδωσε στο αλητάκι το περιεχόμενο: ένα τσουρέκι κι' ένα

μήλο. Το μικρό τ' άρπαξε στη στιγμή κι' άρχισε να τ' αδαγκώνει με βιασύνη.

Ένα σπουργίτι πέταξε, με θάρρος, κοντά τους και τσιμπούσε, με τέχνη, κάθε ψίχουλο που πέφτε. Το καλοντυμένο, καθαρό παιδί κοιτούσε, με μάτια σοβαρά και στοχαστικά, τη λαμπαρσία του φτωχού. 'Ολη του ή στάση κι' ή κλίση του κεφαλιού είχαν μιά τρυφερότητα μητρική, μιάν αλαφρόδα που σ' έκανε να νομίζης, πώς μπορεί και να μην πατούσε στη γη. 'Ισως ή ψυχή του να βρισκόταν κι' όλας στο Δείπνο.

Ταράχτηκα με την καινούργια έτοιμη σκέψη. Δεν θα μούβγαίνουν σε καλό αυτοί οι ρωμαντικοί συσχετισμοί!

Το παιδί δεν είχε συνείδηση της πράξης του. Τάχα, μεγαλώνοντας, θα εξακολουθούσε να τρέφει άνθρωπους και πουλιά, με την ίδια συγκινητική βεβαιότητα για την αξία της θυσίας του;

«Ναί, αν κρατήσει το συνδεδειγμένο»—άκουσθηκε πάλι μέσα μου ή φωνή.

Α! δεν μπορεί να εξακολουθήσει αυτό! Το βράδυ θα προσπαθήσω να θυμηθώ, πώς ακριβώς ήταν ή φωνή της Αγγής. Αυτό μούλειπε τώρα, ν' άρχισω να έχω και ψευδαισθήσεις...

*

ΤΡΙΤΗ ΑΡΓΑ ΤΟ ΒΡΑΔΥ

...Στο εργαστήριό έχω μια ψηλή, πολύ ψηλή, ξανθή σπουδαστριά. Με καλημερίζει συχνά με προθυμία, με πολλές φορές είναι τόσο άθρονα βυθισμένη στη δουλειά της, που ξεχνά την παρουσία της.

Στά έλεύθερα θέματα ζωγραφίζει, με ακατανόητη επιμονή, αλκοϊκές θρησκευτικές σκηνές. Πολλοί την ειρωνεύονται. 'Εκείνη δέ λέει τίποτα, μόνο χαμογελά. Είναι στιγμές που ή απάθεια της αυτή με νευριάζει. (Δεν είναι αλήθεια, αδυναμία να ονομαζώ απάθεια την ειρήνη;)

Σήμερα, καθώς φεύγαμε, το μάτι μου έπεσε τυχαία στο θαλάσσιο της. Μιά κάμαρα χωριάτικη, ένα τραπέζι, τρεις συνδαιτυμόνες. Είχε καταφέρει κι' είχε δώσει στην εικόνα τόσο φως, που χρειάστηκε να κοιτάξω καλύτερα για να καταλάβω, πώς ό 'Ένας απ' τους τρεις ήταν γνωστός. Το Δείπνο της Αγγής...

Ασυναίσθητα άπλωσα το χέρι μου στο μπράτσο της και της είπα:

—Θέλεις, να περπατήσουμε λίγο κι' ύστερα να πάμε στο σπίτι μου, να φάμε μαζί;

Εκπληξη, ευγνωμοσύνη και φως στα μάτια της, που μου είχαν ναί, χωρίς να χρειαστεί ν' άνοιξουν τα χείλη.

Της μίλησα πολύ για την Ελλάδα, για τα γεράνια και για τη γιαγιά. Κι' εκείνη θυμήθηκε μαζί μου τη μικρή της βορεινή πατρίδα, πούνα τώρα σκλαβωμένη. 'Ο πόλεμος τη βρήκε με τον πατέρα της σ' ένα ταξίδι στο εξωτερικό. Διάφορα έμπόδια και, κυρίως, μιά δύσκολη δική της αρώσσεια δεν τους άφησαν

νά γυρίσουν πίσω. Κι' εκεί πίσω είχαν μείνει μητέρα και δύο μικρότερες αδερφές. Είχαν νά μάθουν γι' αυτές, από τότε. Οί κατακτηται διαδέχτηκαν ό ένας τον άλλον με τόση βιασύνη, πού ό Έρυνθός Σταυρός δέν μπόρεσε νά κάνη τίποτε. Τούτοι μάλιστα οί δεύτεροι ήξεραν νά σωπαίνουν με τόση τέχνη...

Είναι άργά, θάπρεπε νάμαι τώρα στο χρεβάτι. Αύριο πρέπει νά ξυπνήσω πρωί. Όμως δέν μπορώ νά κοιμηθώ.

Ή σκέψη μου βρίσκεται από ώρα τώρα, μακριά, σε μιά χώρα μικρή, στο βορριά κοντά στη θάλασσα. Ίσως νάχη όμίχλη τώρα εκεί. Ίσως νά κάνη κύβο. Ίσως. Μά και ζέστη νά ναι, τό κύβο βασιλεύει στίς καρδιές, ή μοναξιά κι' ό φόβος.

Μπορεί μιά μητέρα, πρόωρα γερασμένη, νά γυρίζει αυτή τη στιγμή, άγρυπνη στο μαξιλάρι της, προσπαθώντας νά βεβαιώσει την καρδιά της, πώς δε χάθηκε τό παιδί της. Μπορεί δυό όρφανεμένες αδερφές νάχουν άποκοιμηθή, χωρίς νά ξέρουν πώς ή μεγάλη τους, ψηλή, ξανθή, γαλήνια ζωγραφίζει χαρούμενες Παναγίες σ' ένα ξακουστό εργαστήρι.

Και μπορεί ή ψηλή, ξανθή μεγάλη αδελφή νά βρjκε, γυρίζοντας στο σπίτι, τόν πατέρα της τσακισμένο από μιά καινούργια άποτυχημένη επίσκεψη στην Πρεσβεία, στόν Έρυνθό, στο... όπου άλλου ή ανθρώπινη άδυναμία έχει στήση γραφεία, καρδέιες, χαρτιά και ευγενικούς μά άνήμπορους υπαλλήλους.

Πώς δέν την είχα προσέξει νωρίτερα την ψηλή, ξανθή, ξενιτεμένη;

*

TETARTH

Την καινούργια, ξανθή μου φιλενάδα τη λένε Ρόζα. Κάνουμε συχνά παρέα και κουβεντιάσουμε για κείνη και για μένα, για τίς εικόνες και για τούς ανθρώπους.

Ό πατέρας της ύστερ' από άμέτρητες δυσκολίες, τώρα πιά έχει βρj μιά καλή δουλειά. Δέν δυστυχοῦν, όπως άλλοτε, αλλά με τη σχετική άνεση μπόρεσε ή Ρόζα νά αφήση νά μιλήσουν οί μυστικές φωνές της ψυχής της με τά χρώματα.

Άκόμα δέν μπορώ νά καταλάβω πώς κατορθώνει κα κρατάει μέσα της τόση γαλήνη. Είναι στιγμές, πού άγανακτώ. Αυτό πιά δέν είναι έγκαρτέρηση, αυτό είναι τύφλωση θεληματική.

Δέ μπορώ όμως νά ξεχάσω τό φως, πού έλαμψε στο πρόσωπό της, όταν μου διηγήθηκε πώς καταφέρνει, με τίς εικόνες της, νά κρατά τόν πατέρα της, βραδυές όλόκληρες, μακριά απ' τη φοβερή τους ιστορία.

Οί δικές μου οί πινελιές θά μπόρεσουν άραγε ποτέ ν' άγγίξουν τά κλεισμένα πορτοπαράθυρα της ανθρώπινης λύτης, για νά νά φουσηγή λίγο μέσα της ή αύρα τ' οφρανού;

«Αν μπής στο μονοπάτι για την Έμμαους». -Αύγή, γιατί μου τά γράφεις όλα αυτά και

με κάνεις ν' άκούω πράγματα, πού ψευτίζουν την άγωνία μου;

*

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Μίλησα στη Ρόζα για την Αύγή. Της διάβασα μάλιστα και κομμάτια από τά γράμματά της. Στα μάτια της άστραψε, όσο διάβαζα, μιά περιεργή λάμψη. Σά νά γνώριζε εκείνη την Αύγή πολύ πριν από μένα. Σά νάταν φίλες οί δυό τους, αϊώνες πριν μπώ εγώ άνάμεσα τους.

Όταν τό ξανασκέφτηκα, κατάλαβα τί έτρεχε. Οί δυό φίλες μου είχαν συναντηθή κάπου άλλου, σ' έναν άλλο χώρο, ψυχικό. Άγαπούσαν κι' οί δυό τους, μυστικά, τόν Όμοτράπεζο της Έμμαους.

Νά, λοιπόν, πού δέν ήταν τύφλωση ή γαλήνη της, νά, πού δέν ήταν ούτε έγκαρτέρηση. Ήταν πίστη.

Ή Ρόζα σιγά-σιγά διασθάνθηκε για μένα πολύ περισσότερα από όσα της είπα. Κι' είναι απλή και φυσική σ' αυτή της την κατανόηση...

Χθές τό βράδυ είχαμε άκουμπήσει σε μιά γέφυρα. Ήταν μιά ώρα τόσο ήσυχη, πού άθελά του κανείς ξεχνοῦσε τό θόρυβο της μεγάλης πολιτείας, ακόμα και τόν ήχο τού ποταμού από κάτω.

Χωρίς καθόλου νά μιλήση, ή Ρόζα άρχισε νά τραγουδάει έναν ύμνο. Έναν ύμνο από εκείνους, πού, παιδί ακόμα, είχε μάθει στη μακρινή της πατρίδα.

Έγώ δέν είπα τίποτα. Μά χωρίς νά τό θέλω σκέφτηκα πώς, άν υπήρχε ό τόπος πού πίστευε πώς την περιμένει μετά τό θάνατο, τούς ίδιους ύμνους θά έπρεπε νά τραγουδά κι' εκεί ή Ρόζα.

Τό τραγουδι μιλούσε για τη Βηθελέμ. Τό ίδιο άθόρυβα, ή Ρόζα γύρισε και με ρώτησε, άν μοιάζη ή Έλλάδα με την Παλαιστίνη. Κάτι σά ζήλεια και σάν πόνος κέντησε την καρδιά μου, όταν άκουσα τη νοσταλγία, πού έκλεινε ή ήσυχη φωνή της. Κι' όμως την Παλαιστίνη τη γνώριζε μονάχα από τά βιβλία...

Ός τότε, Θεέ μου, πρέπει νά περιμένω;

*

ΚΤΡΙΑΚΗ

«Κατάλαβες τώρα, ποιός είναι ό διπλανός;» μου ψιθύρισε χθές στο εργαστήρι ή φωνή. Κι' εγώ τινάχτηκα γεμάτη τρόμο, γιατί ξαφνικά, συλλογίστηκα τά χρόνια, πού άφρισα νά περάσουν, χωρίς ν' άπλώσω τό βλέμμα μου ως τό καβαλλέτο της Ρόζας.

Οί άνθρωποι στο δρόμο μου φαίνονταν τώρα αλλοιώτικοι. Κι' όταν ή Ρόζα μου μιλάει για τόν πατέρα της, για τό χαμένο σπινικό της και για τίς ώρες τού άβάσταχτου πόνου, μούρχεται δυνατή ή έπιθυμία, νά μπορούσα νά τούς παρηγορήσω. Νά μπορούσα νά ζωγραφίσω εικόνες και μ' αυτές νά τούς πω...

Ή Ρόζα, όμως, έλεγε πώς αυτό ήταν δική της δουλειά. Κάποτε θά έλευθερωνόταν ή χώρα της. Και τότε θάχαν πολλά νά κάνουν εκεί. Θάπρεπε νά ξαναμάθουν στους ανθρώπους νά

χαμογελούν και να ελπίζουν. Μά κι' αν ακόμα ο Θεός δεν άφινε να γίνη αυτό, όσο ζούσε ή Ρόζα, κι' έδω οι μακρινές ώρες της δουλειάς δε θά πήγαιναν χαμένες. Μέσα στον ελεύθερο άερα υπάρχουν πολλοί άνθρωποι, που δεν μπορούν ή δε θέλουν να χαμογελουν....

Έγω, πάντως, έπρεπε να γυρίσω στη δική μου πατρίδα. Και να ζωγραφίσω εκεί τα όσα ήθελα να πω. Γιατί, βέβαια, δεν είναι μονάχα ή σκλαβιά πικρή σ' έτουτό τον κόσμο.

Ω, χαρά για την Αύγή!

Μην ήταν όμως όλα αυτά μιά εύκολη συνηκολόγηση; Μην ήταν δειλία, αυτή ή καθημερινή μου υποχώρηση στις ιστορίες της Ίουδαίας και θεληματική αταπάλτη;

Πώς να βεβαιωθώ; Άξίζει ή προσμονή;

*

TETARTH

Χθές το βράδυ είχαμε πάει με τη Ρόζα σε μιά συναυλία. Στο πρόγραμμα ήταν και τα «Τραγούδια για τα πεθαμένα παιδιά» του Μάλερ. Η κοπέλλα, που τραγούδησε, είχε μιά πλούσια φωνή γεμάτη. Κι' οι θλιμμένες, άπλεις μελωδιές έφταναν ως μέσα βαθιά στην καρδιά.

Καθώς άκουγα, χωμένη στη βελούδινη πολυθρόνα, πέταξε το μυαλό μου προς τα λυπημένα, όρφανεμένα παιδιά του κόσμου. Ποιός ξέρει, πόσα, εκεί, στη μικρή θαλασσόδαρη πατρίδα της Ρόζας θά κοίταζαν με τα μεγάλα μάτια τους δλάνοιχα, χωρίς να καταλαβαίνουν, γιατί τους πήραν μιά νύχτα τον πατέρα ή γιατί έχει τόση έρημιά στους φοβισμένους δρόμους, όταν αρχίζει να βραδυάζει.

Παιδιά, που μεγαλώνουν χωρίς χαρά, με νοσταλγίες και με πόνους που κι' αυτούς δεν μπορούν να τους εκφράσουν... Μόνο τους νοιώθουν μέσα τους και σφίγγεται ή άθωα καρδιά τους κι' αισθάνονται έρημα, μονάχα, άδύναμα.

Με φόβο σκέφτηκα, πως το δικό τους θάνατο ίσως να μη βρισκόταν κανένας να τον τραγουδήσει.

Πώς να τα βοηθήσεις, αλήθεια, αυτά τα παιδιά; Οι ζωγραφιές δεν μπορούν να φτάσουν ως εκεί. Κι' ύστερα, οι περισσότερες ζωγραφιές είναι για τους μεγάλους....

Στο γυρισμό είπα τις σκέψεις μου στη Ρόζα. —«Τπάρχει ένας τρόπος», έκανε με την ήσυχη φωνή της. «Να προσευχηθής σε Κάποιον, που τ' αγαπάσει πολύ».

Απόμεινα σιωπηλή και παρακολουθούσα μηχανικά το ρυθμό των βημάτων μας, ώσπου φτάσαμε στην πόρτα μου.

Έκεινη, τώρα, θά κάνει συντροφιά στον πατέρα της κι' εγώ γράφω. Γράφω και δεν μπορώ να διώξω απ' το μυαλό μου μιά ήλιόλουστη εικόνα, που μοιάζει να δίνει απάντηση σε όλα: Ένας χωριάτικος δρόμος και τρείς όδοιπόροι. Το γνωστό όνομα γεμίζει το χώρο της κάμαράς μου κι' έναν ειρηνικό θόρυβο φερούγας: Έμμαους! Να μπορούσα, να βεβαιωθώ, πως δεν είναι όλα τούτα ύποβολή....

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΒΡΑΔΥ

Απόψε ήρθε και με βοήξε ο Σύντροφος της πορείας προς Έμμαους. Ήταν ένα ήσυχο, συνηθισμένο άπόγευμα. Καθόμουν μπροστά στο καθάλλέτο, με τα πινέλα στεγνά. Είχα αρχίσει ένα πορτραίτο της Ρόζας από μνήμης, μιά σήμερα δεν μπορούσα να τραβήξω ούτε πινελιά. Κάτι μούλειπε και τα μάτια της απόμειναν βουβά.

Ξαφνικά, άκουσα δίπλα μου ένα θρόισμα. Γύρισα ξαφνιασμένη. Δεν είχε μπη κανείς.

Κι' όμως ήταν εκεί. Τον ένοιωσα. Η θαλπωρή της παρουσίας Του γέμισε το δωμάτιο. Θυμήθηκα τις κεχλισμένες θύρες και την ειρήνη του άνοιξιάνικου δειλινού. Είχε φανερωθή τότε για τον Θωμά. Σήμερα ήρθε και για μένα. Δεν μπόρεσα να ιδώ το πρόσωπό Του. Μούφτασε όμως το χουσό φώς, που θάμπωσε τα μάτια μου και την καρδιά μου. Δεν είπε πολλά. Μόνο λίγες λέξεις.

—Έλα, θά ξεκουρασθής.

Τον πίστεψα. Άπλωσα τα χέρια, μιά δεν τόλμησα να ψηλαφήσω. Γονάτισα και κουβέντισα μαζί Του ώρα πολλή.

Του μίλησα για μένα, για την Αύγή και για τη Ρόζα. Του μίλησα για τη μικρή, σκλαβωμένη πατρίδα της φίλης μου, για τα λυπημένα παιδιά του κόσμου. Τον παρακάλεσα, να τα κρατάη πάντα σφιχτά απ' το χέρι, γιατί είναι μικρά και τα ποδαράκια τους κουράζονται εύκολα στους δύσκολους, σκοτεινούς δρόμους...

Του ζήτησα βοήθεια και για τις ζωγραφιές μου. Κατάλαβα, πως έτούτη ή χαρά θάμμενε για πάντα κοντά μου, γιατί ήταν ή χαρά της αλήθειας.

Σηκώθηκα και ξαναπήρα τα πινέλα.

Το πορτραίτο της Ρόζας τελείωσε σε λίγα λεπτά. Θυμήθηκα, με ξαφνιασμένη εϋθυμία, τη φωνή της Αύγης. Τα παλιότερα εκείνα άκούσματά μου, δεν ήταν λόγια δικά της. Ήταν ή ίδια μαλακή φωνή που μούχε κάνει κι' απόψε την πρόσκληση.

Έρριξα στο πανοφύρι μου και κατέβηκα στο δρόμο. Καθώς κοίταξα τα φωτεινά παιχνίδια στα νερά του ποταμού, θυμήθηκα τις ροδιές, πουχαμε στο περιβόλι της γιαγιάς.

Τί ύπομονητικά δένδρα! Άνθιζαν τελευταία, άργά την άνοιξη, άρχή, πές, του καλοκαιριού. Κι' όμως δεν κουράζονταν καθόλου να περιμένουν. Τα πορφυρά λουλούδια έρχονταν, μονάχα όταν ήταν ή ώρα.

Αν ή αγάπη δεν είχε ξαναξυπνήσει μέσα μου την ύπομονητική προσδοκία, πως θα έρχονταν απόψε τα πορφυρά λουλούδια της Έμμαους;

Και τα λουλούδια στίς ροδιές δε φτάνουν μοναχά τους. Έχουν μέσα τους την υπόσχεση του ζουμερού καρπού, που τόσο χαίρονται να τον δίνουν οι γιαγιάδες στα εγγόνια, πασπαλισμένο με ζάχαρη, τα χειμωνιάτικα βράδυα μπροστά στη φωτιά.

ΘΕΩΝΗ ΔΑΛΕΖΗ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΔΕΚΑΕΤΙΑ - ΜΑΘΗΜΑ

Δεκαετία συνεπληρώθη τὸν περασμένον μῆνα ἀπὸ τότε ὅπου, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944, τὰ στρατεύματα κατοχῆς τοῦ περιφήμου γερμανοϊταλικοῦ ἄξονος ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἦλθεν ἐπὶ τέλους ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐπὶ χρόνια μὲ τόσα καρδιοχτύπια ἐπεριμέναμεν.

Ἐνῶ ὅμως ἐπεριμέναμεν τὴν ἐλευθερίαν, δὲν ἐπεριμέναμεν, βέβαια, ὅτι ἡ δεκαετηρίς ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως θὰ συνήντα ἀντὶ ἑορτασμοῦ ἐνθουσιώδους τέτοιον παγετῶνα καλύπτοντα τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν. Οὐτε ἵχνος ἐνθουσιασμοῦ! Κάποια δοξολογία κατὰ παραγγελίαν, μερικὰ ἄρθρα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ συγκίνησις μηδέν. Ποῦ νὰ τὸ εἶχαμεν φαντασθῇ αὐτὸ ὅταν, κατὰ τὰ χρόνια τῆς κατοχῆς καὶ τοῦ λιμοῦ, μὲ ἀγωνίαν καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς μας ἐγυρίζαμε τὸ κουμπὶ τοῦ ραδιοφώνου μας εἰς τὸ «ἐδῶ Λονδῖνον» διὰ νὰ ἀκούσωμεν ἂν προχωροῦσαν ἢ δὲν προχωροῦσαν οἱ ἡμέτεροι πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσίν μας!

Καὶ ὅμως, ἔπρεπε νὰ τὸ εἶχαμε φαντασθῇ τὸ σημερινὸν κατάντημα! Ἐὰν ἐκοιτάζαμεν τὸν πνευματικὸν ἐφοδιασμὸν (δηλαδή, μὴ ἐφοδιασμὸν) τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως τῆς ἡγεσίας, θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένωμεν αὐτὰ πού ἐπηκολούθησαν. Ὅτι, δηλαδή, ὁ μὲν κατακτητὴς θὰ φύγῃ. Καὶ ἡ μόττα, τῆς ὁποίας τὰ ἀπαίσια κτυπήματα ἠκούαμεν μὲ φρίκην κάτω εἰς τὸ πεζοδρομιον καὶ αὐτὴ θὰ φύγῃ, ἐλαινὴ καὶ τρισαθλία. Ἀλλὰ θὰ μείνῃ τὸ ἐρώτημα: τί θὰ ἐπακολουθήσῃ ἄρᾳ γε; Καὶ νὰ τί ἐπηκολούθησε: μία δεκαετία ὑποδειγματικῶς ἄγονος! Ἐννοοῦμεν ἄγονος εἰς τὸ καλόν, διότι εἰς τὸ κακὸν ἦτο γονιμωτάτη. Δὲν ἀναφερόμεθα μόνον εἰς τὰ ἐγκληματικά γεγονότα ἀπὸ τῶν Δεκεμβριανῶν μέχρι τοῦ συμμοριτοπολέμου κλπ. Ἀναφερόμεθα καὶ εἰς τὴν παντὸς εἵδους

κακότητα καὶ μικρότητα ἡ ὁποία πανταχόθεν ἐξεδηλώθη ἀντὶ πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὸν τόπον μας. Ἀὐτὴ δὲν καὶ ἡ δεκαετία αὐτὴ ἀπετέλεσεν ἔκθεσιν ὅλων τῶν ἀδυναμιῶν μας, ὅλων μας τῶν κακῶν, ὅλης μας τῆς πνευματικῆς γυμνότητος, ὅλης τῆς κενότητος τῶν πνευματικῶν ταμείων τοῦ τόπου. Ἡ δεκαετία αὐτὴ ἔδειξε βεβαίως καὶ σημεῖα ἔνδοξα καὶ κατορθώματα ἡρωϊσμοῦ ἀπαραμίλλου, ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὁμῶς ὑπῆρξεν ἄδοξος, ἐνῶ ἡμποροῦσε νὰ εἶναι δοξασμένη ὡς δεκαετία τῆς πρώτης ἀνασυνγκροτήσεως.

Ποῖος ἔπαισε; Μὰ καὶ ποῖος δὲν ἔπαισε! Δὲν εἶναι θέμα μας, οὐδὲ τῆς στήλης, οὐδὲ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ ἐπιδιώξεις τὸ νὰ δακτυλοδεικτοῦμεν τοὺς ἐνόχους. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ βλέπωμεν τὴν ἀσθένειαν καὶ ὅσον ἡμποροῦμεν νὰ βοηθοῦμεν εἰς τὴν ἐξυγίανσιν. Ἡ πνευματικὴ μας ἀβιταμίνωσις καὶ ἡ φοβερὰ τοξίνωσις τοῦ ἔθνικοῦ μας οργανισμοῦ ἐξεδηλώθησαν κατὰ τὴν δεκαετίαν αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε καὶ ὑπῆρξαν εὐκαιρίαι, πολλαὶ εὐκαιρίαι, νὰ τεθοῦν τὰ θεμέλια τῆς ἀνορθώσεως ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὅλοι μας ὠνειρευόμεθα κατὰ τὴν κατοχὴν.

Ἡ δεκαετία ἐχάθη. Ἀλλ' ἐὰν γίνῃ μάθημα, τότε δὲν ἐχάθη. Ἀς γίνῃ, λοιπόν, τοῦλάχιστον μάθημα! Θὰ εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἡ διαλεκτικὴ τῆς αἰωνιότητος θὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐδῶ καὶ θὰ μετατρέψῃ τὸ κακὸν εἰς ἀγαθόν!

ΜΕ ΕΝΤΡΟΠΗΝ

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ: Δὲν ξέχουμεν ἐὰν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ πὺν λέγεται, ὅτι καταβάλλεται προσπάθεια, ἡ 28η Ὀκτωβρίου νὰ παύσῃ νὰ πανηγυρίζεται καὶ τρόπον τινὰ νὰ ξεχασθῇ.

Αὐτὸ θὰ εἶναι πράγματι μία λαμπρὰ ἰδέα! Νὰ λησμονηθῇ ἡ 28η Ὀκτωβρίου — ἄλλως τε ἐλησμονήθη ἤδη ἡ 21η Νοεμβρίου

1910, ἡ πρώτη ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἠκούσθη νίκη, ἡ πρώτη νίκη ἐναντίον τοῦ ἄξονος, ἡ κατάληψις τῆς Κορυτσᾶς. Ἔως τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἠκούσαμεν ὅτι κατελήφθη μία πόλις, ἐθεωρούσαμεν αὐτονόητον ὅτι ὁ ἄξων κατέλαβε τὴν πόλιν αὐτήν. Ἡ πρώτη φορὰ ὅπου εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἠκούσθη τὸ ἀντίθετον, ἦτο ὅταν κατελήφθη ἡ Κορυτσά! Καὶ ὅμως ποίος θυμᾶται τώρα τὴν ἐπέτειον αὐτήν; Νὰ λησμονηθῇ, λοιπόν, καὶ ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου. Θὰ πῆτε, διατὶ νὰ λησμονηθῇ; Μά, διότι ἡ λησμονιὰ εἶναι βολικώτερη ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν.

Ἄς λησμονηθοῦν, λοιπόν, ὅλα αὐτά. Μόνον θὰ ἦτο ἴσως προτιμότερον, ἐὰν ἐπεριμέναμεν νὰ πεθάνουν πρῶτα οἱ ἀνᾶπυροί μας τοῦ ἀλβανικοῦ ἔπους. Διότι, πῶς τὰ θέλετε, μὲ τὰ δεκανίκια τῶν, μὲ τὴν καθόλου ἀναπηρίαν τῶν, θὰ μᾶς ἐνοχλοῦν εἰς τὴν μακαρίαν λήθην καί, τί νὰ κάνωμεν, θὰ ἀναγκαζώμεθα νὰ ἐνθυμούμεθα αὐτὸ πού θέλομεν νὰ λησμονήσωμεν. Ἐπειτα εἶναι, βλέπετε, καὶ ἐκεῖνα τὰ ὄρφανὰ τοῦ πολέμου, — τί φοβερὸ πρᾶγμα, τί φοβερὰ ἐνόχλησις καὶ αὐτά! Καὶ ἡ χήρα ἐκείνη μὲ τὴν σύνταξιν τῶν τριακοσίων δραχμῶν τὴν ὁποίαν εἰσπράττει προπληκίζομένη ἐνίοτε εἰς τὰ γκισὲ ἀπὸ τοὺς διαφόρους κουρασμένους καὶ ἐκνευρισμένους καὶ αὐτοὺς ἀρμοδίους καὶ ἀναρμοδίους. Ἐπειτα εἶναι τὰ τόσα ἄλλα θύματα, οἱ τόσο ἥρωες, οἱ τόσο ἀνθρωποί, οἱ ὅποιοι ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐζωντάνευσαν τὸ «ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας» καὶ ὑψώθησαν εἰς μίαν πρωτοφανῆ διὰ τὴν γενεάν μας πνευματικὴν ἑξαρσιν... πού νὰ προφθάσουν οἱ καϋμένοι νὰ μάθουν τώρα ὅτι ὅλ' αὐτά, διὰ τὰ ὁποῖα ἔβαλαν κάτω τὴν ζωὴν τῶν, ἦσαν τίποτε καὶ πρέπει νὰ τὰ λησμονήσωμεν...

Ἀλλὰ πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ἔλθωμεν εἰς τὰ σοβαρά. Εἰς τὸ αἷμα τῶν ἡρώων μας ἄς προσθέσωμεν τὴν ἰδικήν μας ἐντροπήν, ὅταν ἀντιμετωπίζωμεν τοιαῦτα γεγονότα! Ὅχι νὰ λησμονηθῇ δὲν πρέπει, ἀλλὰ συνεχῶς καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ εἶναι ζωντανὸν εἰς ἡμᾶς τὸ θάυμα τῆς θείας προστασίας εἰς ἓνα λαὸν ὁ ὁποῖος ἐπανελάβε τὴν μονομαχίαν τοῦ

Δαυὶδ καὶ τοῦ Γολιάθ καὶ κατέπληξεν ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ μίαν ἀντίστασιν ἡ ὁποία ἔδειξε τί ἠμπορεῖ νὰ κάνῃ τὸ πνεῦμα, ὅταν ἀγωνίζεται δι' ἓνα ἀγῶνα δίκαιον — ὅσον ποτὲ ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ θὰ ὑπάρξῃ δίκαιος ἀγών!

ΘΑ ΜΑΣ ΑΦΥΠΝΙΣΗ

Κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου καὶ ἀρχὰς Ὀκτωβρίου συνῆλθεν, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Ρώμην τὸ ὁγδοον συνέδριον τῆς Παγκοσμίου Ἱατρικῆς Ἐνώσεως, καὶ εἰς τὸ συνέδριον αὐτὸ ὠμίλησεν ὁ Πάπας Πίος IB'. Ἡ ὁμιλία του ἔκαμεν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν διότι ἐνεφάνισε τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὁμιλοῦντα εἰς τοὺς ἐκπροσώπους μιᾶς ἐπιστήμης ἐξόχου κοινωνικῆς σπουδαιότητος, ὅπως ἡ ἱατρική, ὁμιλοῦντα διὰ νὰ θέσῃ μερικὰς γραμμὰς ἀφορώσας εἰς ἐκεῖνο πού θὰ ὠνομάζαμεν «χριστιανικὴν ἱατρικὴν ἠθικὴν».

Δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἐπὶ μέρους, οὐτε τοὺς ἠθικοὺς κανόνας τοὺς ὁποίους ὁ Πάπας Πίος ὁ IB' διαγραμματικῶς ἔθεσεν. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἄλλο, καὶ αὐτὸ εἶναι σπουδαιότερον: Ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὠμίλησεν ὡς μία μορφὴ ἡ ὁποία ἐμπνέει σεβασμὸν καὶ πρὸς ἐκείνους ἀκόμη, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν θρησκείαν εἶναι ὅλως ἕτεροι πρὸς αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπομένως δὲν ἔχει καμμίαν ἀπολύτως πνευματικὴν δικαιοδοσίαν. Ἀλλ' ὅταν ὁμιλῶν πρὸς αὐτοὺς ἀνεφέρθη εἰς σειρὰν προηγουμένων ὁμιλιῶν καὶ ἐγκυκλίων του ἄκρως ἐμπεριστατωμένων, σχετικῶς μὲ τὴν προσπάθειαν τοῦ ἱατροῦ ἐξεταζομένην ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀπόψεως καὶ ὅταν ἀπέδειξε πόσον ἀτόχος ἦτο τῶν σχετικῶν ζητημάτων ἀλλὰ καὶ τῶν δυσχερειῶν πού συναντᾷ ὁ ἱατρὸς εἰς τὴν ἱεράν του ἀποστολήν, τότε δὲν ἠμποροῦσε παρὰ νὰ προκαλέσῃ σεβασμὸν καὶ ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους τῶν μελῶν τοῦ συνεδρίου, τινὲς τῶν ὁποίων δὲν ἦσαν καὶ χριστιανοί.

Μὴ δὲ ἀντίπη τις, ὅτι αἱ ὁμιλίαι αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶχαν συνταχθῇ ἀπὸ εἰδικούς ἐπιστήμονας καὶ δὲν εἶναι ὅλα ἰδικόν του προ-

σωπικὸν δημιούργημα. Δὲν τὸ νομίζομεν αὐτό. Ἀλλὰ δὲν ἀποκλείομεν καὶ τὴν δυνατότητα, ἐπιτελεῖον ὁλόκληρον εἰδικῶν νὰ ἐπεστρατεύθῃ προκειμένου νὰ ἀποταθῇ ὁ Πάπας εἰς τοὺς ἰατροὺς τοῦ κόσμου. Καὶ αὐτὸ ὅμως ἂν ἔγινεν, εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἄξιον! Καὶ τὸ νὰ ξεύρῃ ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐπιστρατεύῃ τοὺς ἐπιστήμονας διὰ νὰ τοὺς συμβουλευεταὶ καὶ νὰ ζητῇ τὴν εἰδικήν των συμβολὴν εἰς τὸν πνευματικόν της ἀγῶνα καὶ αὐτὸ εἶναι δυνάμει δείγμα...

...Ἄν μάλιστα συγκριθῇ μὲ τὸ τί γίνεται εἰς ἄλλα κλίματα πολὺ ἐγγύτερα ἡμῶν! Ἀλλ' ἐλπίζομεν, ὅτι τὰ παραδείγματα κάποτε θὰ μᾶς διδάξουν καὶ ἡμᾶς, διότι ἡ εὐθύνη μας νὰ δείξωμεν τὴν Ὁρθοδοξίαν μας λάμπουσιν καὶ φωτίζουν καὶ ὅχι ὑστεροῦσαν εἰς λάμπιν, ὅπως τὴν παριστάνομεν ὅτι δῆθεν εἶναι, αὐτὴ ἡ εὐθύνη μας ἐλπίζομεν ὅτι κάποτε θὰ μᾶς ἀφυσπνίσῃ.

ΣΚΑΠΑΝΕΙΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Εἰς ἄλλην στήλην δημοσιεύεται ἐκθεσις σχετικὴ μὲ τὰς ἐργασίας ποὺ ἔκαμαν οἱ φοιτηταὶ τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἑνώσεως», διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς σεισμοπλήκτους τῆς Θεσσαλίας, ἐργασίαν ἡ ὁποία ἐπετελέσθη μὲ τὴν ταπεινώσιν τῆς καθαρῶς χειρωνακτικῆς συμβολῆς. Οἱ φοιτηταὶ μας δὲν ἐπῆγαν ἐκεῖ ὡς ὁμιληταὶ μόνον, ἀλλὰ ἐπῆραν τὴν σκαπάνην καὶ τὸ φτυάρι καὶ ἐβοήθησαν. Καὶ ἡ ἀναγνώρισις τὴν ὁποίαν ἡ Πολιτεία διὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ἀρμοδίων στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνία ἐξέφρασεν εἰς τὸ καλὸν αὐτὸ ἔργον εἶναι εὐγλωττος. Ἡ ὠφέλεια δὲ τὴν ὁποίαν οἱ κατὰ γράμμα σκαπανεῖς τῆς ἀγάπης (ἐπειτα ἀπὸ τοὺς «ἀχθοφόρους τῆς ἀγάπης» κατὰ τὸν λιμὸν) ἀπεκόμισαν καὶ αὐτὴ ὁμιλεῖ μόνη μὴς. Καὶ δὲν ἡμποροῦσε νὰ γίνῃ ἄλλως, ἀκριβῶς διότι τὸ ἔργον τῶν φοιτητῶν ἦτο ἔργον ἀγάπης. Ἐπομένως ἔργον δημιουργίας, τῆς ὁποίας ἐπωφελεῖται πρῶτος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐκδηλώνει τὴν ἀγάπην.

«Μεῖζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη». Ὡραῖα

ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλ' ἡ ἔμπρακτος ἀγάπη κατ' ἀνάγκην ἔρχεται εἰς τὴν πρώτην σειρὰν. Καὶ δὲν μᾶς μένει παρὰ νὰ εὐχηθῶμεν, τὸ καλὸν παράδειγμα νὰ συνεχισθῇ καὶ περαιτέρω. Νὰ ἀφυσπνισθῇ μέσα μας εἰς μεγαλύτεραν ἀκόμη ἔκτασιν ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀλληλεγγύη, διότι αἱ ἀνάγκαι εἶναι πολλαί, πάρα πολλαί.

ΚΑΙ Εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους

Ἄς τονισθῇ μόνον ὅτι ἐκτὸς τῆς συνδρομῆς εἰς τοὺς σεισμοπλήκτους τῆς Θεσσαλίας, συνετελέσθη ἐργασία καὶ εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Ομάδες παιδιῶν τοῦ Σώματος Ἑλλήνων Προσκόπων, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου Ἀναβρύτων, καὶ πολλοὶ ἄλλοι νέοι καὶ ἐξ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν Χωρῶν, κυρίως φοιτηταὶ καὶ σπουδασταί, συνηντήθησαν ἐκεῖ διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς σεισμοπλήκτους ἀδελφούς μας καὶ νὰ μοιρασθοῦν μαζί των τὸν μεγάλον πόνον των.

Καὶ ὠμίλησε τόσον πολὺ εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων ἡ προσφορά των αὐτῇ ἡ ἔμπρακτος! Ὅχι μόνον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πονεμένων ἀδελφῶν μας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ψυχὰς ἐκείνων ποὺ ἐπῆγαν νὰ βοηθήσουν, εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων μας ὅσοι παρακολουθοῦμεν καὶ καμαρώνομεν τὴν ἐργασίαν αὐτήν. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης συμμετέσχον πάντες. Καὶ οἱ σεισμόπληκτοι ἀδελφοί μας καὶ ἡ πατρίς μας ὅλη τοὺς πέμπει ἕνα θερμὸν εὐχαριστῶ καὶ τοὺς ἐκφράζει καὶ μὲ τὰς κρατικὰς ἀρμοδιότητας ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν φωνὴν ὅλων μας ἕνα εὐλικρινῇ ἔπαινον.

Ἐπαναλαμβάνομεν, λοιπόν, ὅ,τι εἵπομεν καὶ διὰ τὸ ἀντίστοιχον ἔργον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εὐχόμεθα ἡ ἀκτινοβολία αὐτὴ νὰ συνεχίζεται μὲ περισσοτέραν πάντοτε τὴν λάμπιν.

Καὶ πρὸ παντὸς νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀναζωογόνησιν τοῦ ἐνδιαφέροντός μας διὰ τὰς σεισμοπλήκτους περιοχάς. Διότι πολλὰ ἀκούονται τὰ δυσάρεστα ὡς πρὸς τὴν ἐπιδεικνυμένην κρατικὴν ἰδίως μέριμναν «καὶ μέρος τι πιστεύομεν».

Η ΕΥΘΥΝΗ ΜΑΣ

Ἐχομεν πολλάκις λάβει ἀφορμὴν νὰ κάμωμεν λόγον περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναζωογονήσεως ἣ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὰ Ἀμερικανικὰ Πανεπιστήμια. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ Πανεπιστήμια αὐτὰ τὰ εἶχαμεν πάρει λιγάκι εἰς τὰ ἐλαφρὰ καὶ τὰ ἐθεωρούσαμεν ὡς ἀθλητικὰ γήπεδα μᾶλλον παρὰ πνευματικὰ κέντρα. Ἴσως δὲ ἡ κρίσις αὕτη, ὑπερβολικὴ βεβαίως καὶ ἄδικος εἰς τὴν γενικότητά της, νὰ μὴν ἦτο καὶ ἐντελῶς ἐστερωμένη τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἑρείσματος.

Ὅπως δὲ ποτε, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρατηροῦμεν μὲ πολλὴν - πολλὴν χαρὰν εἶναι, ὅτι ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἰς τὰ Πανεπιστήμια ἐκδηλοῦται ὡς δεῖ ὅλον ἐντρονωτέρα. Εἰδικώτερον, ἡ ἀνθήσις τῆς χριστιανικῆς πίστεως φανερῶνται μὲ τρόπον πού προκαλεῖ πλέον συνεχῶς τὴν προσοχὴν καὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν ἐφημερίδων πού ὑποτίθεται ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσον ὑπερευαίσθητοι εἰς τοιαύτας ἐκδηλώσεις. Οἱ «Τάιμς» τῆς Ν. Ὑόρκης δημοσιεύουν, εἰδικώτερον, νέα ἀπὸ τὸ Columbia University. Ἡ σχετικὴ ἀνταπόκρισις δείχνει ὅτι τώρα, εἰς τὰς διαφόρους θρησκευτικὰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ Πανεπιστημίου παρατηρεῖται συμμετοχὴ φοιτητῶν μεγαλυτέρα ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον αὐτό.

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦ ἐν λόγῳ Πανεπιστημίου δὲν εἶναι μεμονωμένον, εἶναι ἓνα δείγμα. Ὡς τοιοῦτον χαρακτηρίζεται ἀπὸ ὅλους τοὺς παρατηρητὰς καὶ δείχνει τὴν πνευματικὴν αὐτὴν στροφὴν, ἣ ὁποία παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν νεολαίαν μας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὅλην κοινωνίαν...

... καὶ ἡ ὁποία στροφή ἀποτελεῖ μίαν ἀκόμη ἀπόδειξιν, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ εὐθύνη μας, ἂν ἀφήσωμεν νὰ πάη καὶ αὐτὴ χαμένη, ὅπως ἀφήσαμεν νὰ φύγῃ ἡ εὐκαιρία περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Π. Μελίτη, εἰς τὸ παρὸν φύλλον.

Εἰς τὰς Ρίζας

Ἀναγνώστης μας, ὁ κ. Κ. Πανταζόπουλος, ἐκ Πειραιῶς, μᾶς ἔγραψε διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν λύπην του διότι τὸ περιοδικόν μας δὲν ἀσχολεῖται μὲ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Θὰ ἡμπορούσαμεν νὰ ἀπαντήσωμεν ὅτι τὸ περιοδικόν μας ἔχει θέσει ὅρια εἰς τὴν προσπάθειάν του καὶ τὰ ὅρια αὐτὰ δὲν περιλαμβάνουν τὰ ἐν τῇ στενῇ ἐννοίᾳ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ἀλλ' ὁ ἐπιστολογράφος μας ὡς τοιαῦτα θέματα θεωρεῖ:

«Προβλήματα ὅπως 1) ἡ ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς διὰ τὰ αἵσχη τῶν κεφαλαιοκρατικῶν συστημάτων καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ἀνθρώπινον ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐργατῶν ἐκ μέρους τῶν βιομηχανῶν, 2) ἡ ὑποδούλωσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ κράτος καὶ μεταβολὴς τῆς εἰς ὄργανον τοῦ κράτους ἐξυτηρετοῦσης καὶ ἀνθρώπινους ἀκόμη κρατικούς σκοπούς, 3) ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου, 4) ἡ μεταβολὴ τῶν νῶν εἰς ἑμπορικὰ καταστήματα καὶ τῶν κληρικῶν ἀναλόγως βαθμοῦ εἰς μικροεμπόρους, μεσεμπόρους καὶ μεγαλεμπόρους, 5) ἡ ἐλλείψις ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, 6) ἡ σκανδαλώδης συμπεριφορὰ πλείστον κληρικῶν»....
...«Ἐφ' ὅσον τὸ σύνολον τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν (οἱ πλείστοι τῶν ὁποίων εἶναι ἐγγαμοὶ καὶ δὴ πολὺ ἐκτετατοὶ) λαμβάνουν ἡμερομίσθια πείνης κυμαινόμενα μεταξὺ 28 - 32 δραχ. μαζὶ μὲ τὴν αὐξήσιν 25 % ἣ ὁποία τελευταίως ἐδόθη (διότι εἶναι ἀνακριβὲς ὅτι ὑπάρχουν ἐργαταὶ λαμβάνοντες ἡμερομίσθιον 50 δραχ. ὡς γράφετε εἰς τὸ τεῦχος τοῦ μηνὸς Ἰουνίου), ἐφ' ὅσον τὰ 70 % τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν χρονίως ὑποσιτίζονται, ἀφοῦ εἰς πολλὰ συνοριακὰ χωρία ὑπάρχουν καὶ 12ετη παιδιὰ ἀβάπτιστα (κατὰ βεβαίαν πληροφορίαν μου) καὶ πλείστοι ἀποθνήσκουν χωρὶς τὴν κεκανονισμένην ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, ἐφ' ὅσον εἰς πλείστα συνοριακὰ χωρία ἀγνοοῦν καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἐφ' ὅσον τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἱερέων εἶναι ἀνευ γραμματικῶν προσόντων, δὲν νομίζετε ὅτι οἱ ἱεράρχαι μας καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς σύνολον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνδιαφερόντων διὰ τὴν λύσιν τῶν ζωτικῶν προβλημάτων ἀντὶ «νὰ καλοπερνοῦν σιωπηλοὶ» καθήμενοι εἰς πολυτελεῖς βίλλας εἰς τὰς Ἀθήνας; Ἀλλὰ καὶ αἱ χριστιανικαὶ ὁργανώσεις καὶ περιοδικὰ μὲ ποῖα ζητήματα θὰ εἶχαν νὰ ἀσχοληθοῦν σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτὰ;»

Θὰ παρακαλέσωμεν τὸν ἀναγνώστην μας νὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν συγκινούμεθα ἡμεῖς ὀλιγώτερον ἀπὸ αὐτόν. Θὰ τὸ εἶδεν ἄλλως τε ἐπανειλημμένως εἰς ὅλους τοὺς τόμους τοῦ περιοδικοῦ μας. Ἐάν, ὅμως, ἡ προσπάθειά μας εἶναι προσπάθεια θεμελιώσεως καὶ ἐξυγιάνσεως τῶν ρι-

ζῶν μᾶλλον παρὰ ἀμέσως τῶν κλάδων καὶ τῶν καρπῶν, εἶναι διότι πιστεύομεν ὅτι, ἐκεῖ πού κατηντήσαμεν, μόνον μία προσπάθεια πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τὰς ρίζας καὶ ἀπὸ τὸ θεμέλιον ἡμπορεῖ νὰ φέρῃ ἀποτελεσμα. Καὶ ἐκτὸς τούτου διότι ἡμεῖς αὐτὸ ἡμποροῦμεν νὰ κάμωμεν : νὰ βοηθήσωμεν εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τῶν ριζῶν. Ὅποιος ἄλλος ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ κάτι ἄλλο μὲ ταχύτερα καὶ ἀμεσώτερα ἀποτελέσματα, ἢ τὸ κάμῃ, ἀντὶ νὰ ἐπικρίνῃ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐπιτελοῦν... ὅτι, ἡμποροῦν τέλος πάντων!

Καὶ ἔπειτα, ἢς μὴ νομισθῇ ὅτι συνεχῶς καὶ ἀτελευτήτως θὰ ἀσχολούμεθα μόνον μὲ τὰς ρίζας. Θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν κάποτε καὶ οἱ κλάδοι καὶ οἱ καρποὶ!

Z. N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Η ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Φίλε κ. Διευθυντά,

Εἰς τὴν τὸσον ἐνδιαφέρουσαν σειρὰν τῶν προσφάτως δημοσιευθέντων εἰς τὰς «Ἀκτίνες» ἀρθρῶν περὶ τοῦ «Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου», ὅστις τὸσον ἔδρασεν ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον νὰ διδάσκη διὰ τῶν συγγραμμάτων του, ἐπιτρεφάτέ μου νὰ σημειώσω δύο λέξεις περὶ τῆς ἐνημερότητος τὴν ὁποῖαν εἶχεν οὗτος εἰς ἀστρονομικὰ ζητήματα καὶ περὶ τῆς εὐκολίας μὲ τὴν ὁποῖαν ἐχρησιμοποίησε σχετικὰς ἐννοίας εἰς δημοσιευθέντα ἔργα του.

Δὲν ἔγραψε, φυσικὰ, πρωτότυπα ἐν πολλοῖς, ἀστρονομικὰ καὶ φυσικομαθηματικὰ βιβλία, ὅπως ἄλλοι Διδάκκαλοι τοῦ γένους — Χρύσανθος Νοταρᾶς, Εὐγένιος Βούλγαρις, Νικηφόρος Θεοτόκης, Μπαλάνος Βασιλόπουλος κλπ. —, οὔτε ἐδίδαξε τὰς ἐπιστήμας ταύτας εἰς Ἀνωτέρας Σχολὰς καὶ Ἀκαδημίας κατὰ τὴν φωτεινὴν ἐκείνην περίοδον τῆς δουλείας. Εὗρισκεν ὅμως τὴν εὐκαιρίαν, νὰ χρησιμοποιοῖ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτυχίας διδάγματα τῆς Ἀστρονομίας, καὶ μάλιστα τῆς συγχρόνου του, εἴτε διὰ νὰ ἐρμηνεύῃ ὁριζόμενα χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἴτε καὶ ὡς εἰκόνας, διὰ νὰ ἐμπεδώσῃ εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀναγνωστῶν του, χριστιανικὰς ἀληθείας. Εἰς τὴν «Νέαν Κλίμακα» τὴν ὁποῖαν ἔγραψεν ἐν ἔτει 1806, ὁμιλεῖ π.χ. περὶ τῆς Σελήνης καὶ τῶν διαφόρων ἐπιδράσεων τῆς ἐπὶ τῆς Γῆς, ἀναφέρων γνῶμας τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Πτολεμαίου καὶ τῶν συγχρόνων του ἀστρονόμων (σ. 22) περιγράφει τὰς κατὰ μήκος καὶ πλάτος — δηλαδὴ κατ' ὀρθὴν ἀναφορὰν καὶ ἀπόκλινσιν — κινήσεις τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης (σ. 55) πραγμα-

τεύεται, εἰδικώτερον, τὸ ζήτημα τοῦ φωτός τῆς Σελήνης καὶ παρατηρεῖ ὅτι: «Περὶ τοῦ φωτός τῆς Σελήνης πάντες σχεδὸν οἱ Ἀστρονόμοι καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι συμφωνοῦσιν, ὅτι ἐκ τοῦ Ἥλιου δέχεται τοῦτο» (σ. 321), διὰ νὰ ἐξηγήσῃ ἐν συνεχείᾳ τοὺς διαφόρους χρωματισμοὺς καὶ τὰς φάσεις αὐτῆς κατὰ τὸν τρόπον ἀκριβῆ, ἀπλοῦν καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς τότε κρατούσας ἀντιλήψεις. Ἀκολούθως θίγει τὸ ζήτημα τῶν παλιρροϊῶν καὶ σημειώνει ὅτι αὗται «γίνονται μὲν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰς μειουσίσεως τῆς Σελήνης, γίνονται δὲ καὶ ἀπὸ τὴν κίνησιν τοῦ Ἥλιου, καὶ ἀπὸ ἄλλας αἰτίας φυσικὰς», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βεβαιώνει καὶ ἡ σύγχρονος Ἀστρονομία.

Ὅμιλεῖ ἀκόμη περὶ τοῦ στερεώματος, τουτέστι τοῦ Οὐρανοῦ, ὅπως παρουσιάζεται εἰς τὸν παρατηρητὴν καὶ σημειώνει ὅτι τοῦτο «κατεσκεύασθη, ἕνα μὲν, διὰ νὰ προεξηγῇ ὁρὸσον εἰς τὴν γῆν, καὶ ἄλλο δέ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὑπερβολικὴν πύρριν τῶν Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης καὶ τῶν ἀστρῶν, ἵνα μὴ βλάπτωσι τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ». Προσθέτει δὲ ὅτι «κατὰ τοὺς νεώτερους ἀστρονόμους τὸ ἐν τῷ στερεώματι ὕδωρ, εἶναι τὸ λεπτότατον πάντων», ἐννοῶν φυσικὰ τὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς Γῆς, ἥτις δημιουργεῖ τὸ σκηνογραφικὸν κατασκεύασμα τοῦ οὐρανοῦ στερεώματος. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ λεπτότατοι καὶ λίαν ἀραιοὶ ὁδρατμοὶ καὶ ἄλλα σωματὰ τῆς ἀτμοσφαίρας, ὅπως εἶναι τὸ ὄζον (O₃), δημιουργοῦν τὸ στερεόν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, θώρακα, ὅστις προφυλάσσει τὸν ἔμβιον κόσμον τοῦ πλανήτου μας ἀπὸ τὰς υπεριώδεις ἀκτίνες τοῦ Ἥλιου καὶ τὴν κοσμικὴν ἀκτινοβολίαν. Τὴν σκοπιμότητα ταύτην, τὴν τὸσον ἐκδηλον καὶ ἐκπληκτικὴν, τὴν διαπιστώνουν καὶ τὴν τονίζουν ἰδιαιτέρως κατὰ τὰ τελευτάτα ἔτη, ὅλοι ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ σχετικὰ θέματα, ἀστρονόμοι, φυσικοὶ, μετεωρολόγοι καὶ βιολόγοι.

Θὰ ἐπεθύμουν νὰ τελεσιώσω χωρὶς κανένα σχόλιον, μὲ τὴν παράθεσιν μιᾶς περικοπῆς τοῦ σοφοῦ Διδασκάλου τοῦ Γένους, τοῦ Νικοδήμου: «Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀστέρες εἰς τόσας χιλιάδας χρόνων πάντοτε φυλάττουσιν ἀναμεταξύ των τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ σχέσιν καὶ διακρίνιν καὶ δεσμόν» ὅθεν οἱ ἐν ταῖς Πλειάδαις ἀστέρες πάντοτε οἱ αὐτοὶ εἰσι κατὰ τὴν θέσιν συνδεσμένοι, καὶ οὔτε μακρότερον ἀπ' ἀλλήλων γίνονται, οὔτε πάλιν πλησιάζουσιν ἀλλήλοις» ὅθεν εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἰωβ. «Συνήκας δὲ δεσμόν Πλειάδος, καὶ φραγμὸν Ὀρίωνος ἡνωίας;» (Ἰωβ. λη' 31). Εἰσὶ δὲ ἀστέρες ἐν ταῖς Πλειάδαις, κατὰ μὲν τοὺς παλαιούς καὶ μάλιστα τὸν θεῖον Βασιλεῖον ἑπτὰ, σχῆμα σταφυλίου ἀποτελοῦντες (ἡ σχῆμα ὀρνίθος συναγμένα ἐχούσης τὰ ἐκωτὴς στρουθία» ὅθεν καὶ ὀρνίθα αὐτὴν οἱ Βλάχοι καλοῦσι) κατὰ δὲ τὸν νεώτερον Γαλιλαῖον διὰ τοῦ τηλεσκοπίου καταπτεθόσαντα, περισσότηρι ἀπὸ τεσσαρόκοντα ἀστέρες ἐν ταῖς Πλειάδαις εὐρίσκονται» (σ. 319-320).

Φιλικώτατα

Δ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΜΑΡΙΚΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ

Ἡ ἀπουσία τῆς στήλης αὐτῆς ἀπὸ τὸ περασμένο φύλλο τὴν ἀνάγκασε νὰ καθυστερήσῃ στὴν παρακολούθησιν ὀρισμένων γεγονότων τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς μας ζωῆς.

Ἐνὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καὶ ὁ θάνατος τῆς Μαρίας Κοτοπούλης. Ἀλλὰ ἀφοῦ δὲν μπορέσαμε νὰ ἐκφράσουμε κι' ἐμεῖς κατὰ τὴν ἱερὴ ἐκείνη ὥρα τὰ βαθιὰ αἰσθήματα τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ, μὲ τὰ ὁποῖα τὴν ἐπρόσπεψε στὴν παντοτεινὴ τῆς κατοικία δλόκληρος ὁ κόσμος ποῦ ὀνηρεται καὶ ποῦ ἀγαπᾷ τὸ θέατρο καὶ τὴν Τέχνην, ἄς καταθέσουμε τὰ αἰσθήματα αὐτὰ μὲ συγκίνηση καὶ σεβασμὸ στὸ νιοσκαμμένο τάφο τῆς, σὰν εὐλαβικὸ μνημόσυνο στὴν τιμημένη καὶ παντοτεινὴ μνήμη τῆς ἀληθινὰ ὑπέρροχης καλλιτεχνίδος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΕΛΗΣ

Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ Γεώργιο Δελή. Καθυστερημένα, ἀλλὰ πάντα εὐδοκιστὰ κι' ἀμείβαντα λουλούδια τιμῆς καὶ ἀγάπης ρίχνουμε στὸν πρόσφατο τάφο του, μὲ τὴν βεβαίωση ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα θὰ κρατήσουν πάντα ἀνεξάλειπτα τὰ βαθιὰ καὶ στερεὰ ἀποτυπώματα τῆς λεπτῆς, εὐγενικῆς καὶ στοχαστικῆς ποιήσεώς του.

ἜΚΥΠΡΟΣ, ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΗΣΙ,,

Διάφορα βιβλία ἐκυκλοφόρησαν τὸν τελευταῖο καιρὸ γιὰ τὴν ἱστορίαν, τὸν ἐθνικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωὴ τῆς Κύπρου. Λογοτεχνικὰ καὶ ἄλλα περιοδικὰ ἀφιέρωσαν σ' αὐτὴν ἐλόκληρα φύλλα τοὺς ἡ ἀφθονοὺς σελίδες. Οἱ ἐφημερίδες, ἄσχετα μὲ τὴν πολιτικὴν ἀρθρογραφίαν τοὺς, δημοσιεύουν συνεχῶς μελέτες μὲ γενικώτερα θέματα ἀναφερόμενα στὴν Κύπρο. Τὸ ραδιόφωνο μεταδίδει ἐπίσης διαρκῶς διάφορες μελέτες, θεατρικὰς σκηνές, ἀπαγγελίες καὶ τραγούδια ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Κύπρο. Καὶ σὰν κορύφωμα ὅλων αὐτῶν τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων, μὲ τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν φροντίδα τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως ἐκυκλοφόρησε τὴν τελευταίαν μέραν ἕνα ἐξοχὸ βιβλίον, μὲ τὸν τίτλον «Κύπρος, αὐτὸ τὸ Ἑλληνικὸ νησί».

Τὸ βιβλίον, ἐκτὸς ἀπὸ λίγα ἐμπνευσμένα προλεγόμενα τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Γ. Ράλλη καὶ μιὰ ἐμπειριστικὴν εἰσαγωγὴν τοῦ αἰσθητικοῦ κ. Ἀγγ. Προκοπίου, δὲν περιέχει παρὰ μόνον εἰκόνας παρμένες ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα καὶ ἔργα τέχνης καὶ ἀπὸ τὴν σύγχρονον ζωὴ τῆς Κύπρου. Ἐλάχιστες μόνον ἐπεξηγήσεις συνοδεύουν τίς εἰκόνας. Ἀλλὰ ὅταν εἰς τὴν ἐξαυλωμένην ἔκφραση τοῦ προσώπου τοὺς καὶ ἀντίκρουσιν τὴν θερμὴν λάμψιν τῆς ἐξάρσεως καὶ τοῦ ἐξαγνισμού

Κύπρου, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται τίποτε ἄλλο, γιὰ νὰ διαπιστώσῃ κατὰ τὸν ἀφειδόμενον καὶ θετικώτερον τρόπον ὅτι, μαζὶ μὲ τοὺς ἐθνικοὺς, τὸ ἴδιο ἀκατάλυτον καὶ ἀκαταγώνιστον εἶναι καὶ οἱ πνευματικοὶ θεομοῖ, ποὺ ἐνώνουν τὴν Κύπρον μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ τονίζουν συγχρόνως ἀκόμη περισσότερο τὴν πνευματικὴ σημασίαν τοῦ Κυπριακοῦ ἀγῶνος καὶ ἐνισχύουν, καθιερώνουν καὶ ἐπιβάλλουν ἐπιτακτικώτερα τὴν δίκαιην ἱκανοποίησίν του.

ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ καὶ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους συγκροτήθηκε στὴν Ἀθήναν τὸ δευτέρον συνέδριον τοῦ Διεθνoῦς Φροντιστηρίου Μουσείων, ποὺ ἔχει σκοπὸ τοῦ τῆς μελέτης τῶν τρόπων, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ἀρχαιολογικοὶ θησαυροὶ τῶν Μουσείων θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν Ἑκπαίδευσιν καὶ γιὰ τὴν ἀντίθεσιν γενικὰ πνευματικῆς καλλιέργειας τῶν λαῶν. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς εἶναι τόσο ὠραῖος, ὅσο καὶ ὑψηλός, ὥστε οἱ σχετικὰς ἐργασίες καὶ ἡ ὅλη προσπάθεια—ποὺ τόσο σοβαρὰ καὶ γόνιμα ἐκδηλώθηκε καὶ ἐδῶ ἀπὸ τοὺς πενήντα περίπου συνέδρους δικούς μας καὶ ξένους, ποὺ ἔλαβαν μέρος στὸ συνέδριον—νὰ προκαλοῦν τὸ πιὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον καὶ τίς πιὸ θερμὰς εὐχὰς γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς μεγάλης αὐτῆς προσπάθειας, ποὺ θὰ ἐξυπηρετήσῃ ἀποτελεσματικώτατα τὸν πνευματικὸν πολιτισμὸν.

ΜΙΑ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Περνώντας τελευταίως ἀπὸ τὴν Βηρυττόν, ἐπὶ γὰρ νὰ προσκυνῶ στὸν καθεδρικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου — μιὰν ὥραιαν καὶ μεγάλην ἐκκλησίαν ἀπὸ τίς ἐννεὰς ποὺ διατηροῦν οἱ ὀρθόδοξα χιλιετίες ὀρθόδοξοι τῆς πόλεως. Ἀναψὰ τὸ κερί μου καὶ προχώρησα πρὸς τὴν οὐρανὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου. Ἀλλὰ ἐχρειάσθηκα νὰ σταθῶ στὴν μακρὰν σειράν, ποὺ εἶχε σχηματισθῇ μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι. Καὶ ἐπειδὴ ἐπείρετο ἀρκετὴν ὥρα, χωρὶς νὰ ἐρχεται ἡ σειρά μου, θέλησα νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἀφορμὴ αὐτῆς τῆς δυσκινησίας.

Τί ὥραια καὶ συγκινητικὴ ἀφορμὴ! Οἱ χριστιανοὶ τῆς Βηρυττοῦ δὲν τὸ θεωροῦσαν ἀρκετὸ ν' ἀναψουν ἀπλῶς τὸ κερί τοὺς καὶ νὰ προσπεράσουν. Στέκονταν μπροστὰ στὸν Ἅγιον, ὕψωναν καὶ ἔδεναν τὰ χέρια τοὺς πάνω ἀπὸ τὸ στήθος καὶ ἔλεγον ψυθιριστὰ τὴν προσευχὴν τοὺς. Καὶ οἱ ἄλλοι περίεργον, γιὰ νὰ κάμουν σὲ λίγο κι' ἐκεῖνοι τὸ ἴδιο.

Στὴν ἀρχὴ ὁμολογῶ πῶς μοῦ φάνηκε σὰν ὀρθοκλήψια, σὰν ἐπιδεικτικὴ ἐκδήλωση φαιρισμοῦ. Ἀλλὰ ὅταν εἶδα τὴν ἐξαυλωμένην ἔκφραση τοῦ προσώπου τοὺς καὶ ἀντίκρουσιν τὴν θερμὴν λάμψιν τῆς ἐξάρσεως καὶ τοῦ ἐξαγνισμού

ΕΝΑ ΒΗΜΑ ΑΚΟΜΗ

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΑΙΜΑ

Ένα βήμα ακόμη σημειώθηκε με την περασμένη χρονιά στον τομέα του επιστημονικού μας εξοπλισμού. Ένα βήμα ακόμη θα γίνει και με το νέο ακαδημαϊκό έτος που προβάλλει επιδοφόρο και πάλι. Και είναι φυσικό με καινούργιες καινούργιων κατακτήσεων προσδοκίες να το υποδεχώμαστε. Προσδοκίες για μια μεγαλύτερη άνοδο στις βαθμίδες της γνώσεως.

Τό ξέρουμε πως χτυποκάρδια πολλά συνοδεύουν το άνοιγμα και τούτης της ακαδημαϊκής χρονιάς. Τα χτυποκάρδια αυτών που μοίρασαν το βάρος των εξετάσεων στην προηγούμενη περίοδο και στην περίοδο του Οκτωβρίου ή εκείνων που για διαφόρους λόγους ανέβηκαν όλες τις εξετάσεις τους για τώρα. Πώς όμως να το κάμουμε; Πάντα οι ωδίνες στάθηκαν το προοίμιο μιας καινούργιας ζωής και η αγωνία της μικρής ή μεγάλης δοκιμασίας γέννησε κάτι το καλύτερο και το ανώτερο. Άλλωστε ολοκληρωτή ή φοιτητική ζωή είναι ένας δρόμος μετ' έμποδίων. Χίλιες-δύο είναι οι μικρότερες ή μεγαλύτερες δυσκολίες που συναντά και θα συναντά ο σημερινός φοιτητής, ενώ ταυτόχρονα είναι υποχρεωμένος στις περισσότερες περιπτώσεις να συνδυάζει — αυτός το ξέρει με τί άγωνα! — τον τίτλο του φοιτητού και βιοπαλαιστού.

Συνεπώς χρειάζεται και φέτος να εντείνουμε τις προσπάθειές μας για να ανεβούμε πιο ψηλά στα σκαλοπάτια της επιστήμης. Άς μη λησμονούμε πως η κοινωνία έχει σε μας καρφωμένα επίμονα τα μάτια της. Ότι καινούργιο, έμεις θα της το προσφέρουμε, οι αύριανοί άρτιοι επιστήμονες και μαζί οι ολοκληρωμένες προσωπικότητες.

στα μάτια τους, ένοιωσα βαθύτατα ότι η προσηυχή εκείνη δεν ήταν μια μηχανική λειτουργία των χειλιών και της μνήμης, αλλά περίσπασμα της καρδιάς και ανάγερση της ψυχής.

Και όταν, κοιτάζοντας γύρω, έπρόσεξα ότι η ίδια ευλαδική σειρά ήταν σχηματισμένη και μπροστά σε όλες σχεδόν τις άλλες εικόνες και συλλογίσθηκα ότι το πρωινό εκείνο άνηκε σε μιάν εργάσιμη ημέρα και ότι όλοι εκείνοι οι άνθρωποι έπρόκειτο να πάνε σε λίγο στις εργασίες τους, έδεσθείθηκα ακόμη περισσότερο και συναισθάνθηκα έως το βάθος της ψυχής μου ότι έπρόκειτο για μιάν αυθόρμητη και ειλικρινή έκ-

Ώ φοιτητικός οργανισμός δέχεται τις μέρες αυτές το καινούργιο αίμα. Είναι οι νέοι φοιτητάι που μπήκαν φέτος στο Πανεπιστήμιο.

Τους βλέπαμε με συμπάθεια με ένα καλαμάρι στο χέρι και ένα περιοδικό ύπο μήλης, με ιδιαίτερα δε συμπυκνωμένες στο μυαλό τους γνώσεις, να πηγαίνουν με χτυποκάρδι εκεί που θα έδιναν τη μάχη των εισαγωγικών εξετάσεων. Τους αντικρούσαμε κατόπιν έξω από τις διάφορες σχολές να συζητούν ζωηρά πάνω στα θέματα που τους είχαν δοθεί και έπειτα παρές-παρές να επισκέπτονται τους Πανεπιστημιακούς χώρους για να μάθουν τα αποτελέσματα.

Νά όμως που, ύστερα από αγωνιώδη προσηυχή άρκετων ημερών, βγήκαν κι' αυτά. Και τώρα οι «κanoύργιοι», οι πρωτοετείς πλαισιώνουν το Πανεπιστήμιο με ένθουσιασμό νεοφύτου, γεμάτοι όρεξη για μάθει και ποθούν να εισδυσουν στα «άβηλα και κρύφια» για τους κοινούς θνητούς μυστήρια της γνώσεως που πρόκειται να τους αποκαλυφθούν στο Τέμενος των Μουσών.

Μεγαλύτερα τους αδέρφια έμεις τους βλέπουμε με στοργή και αγάπη. Έχουμε δλη τη διάθεσι να τους γνωρίσουμε από πιο κοντά και να τους βοηθήσουμε στα πρώτα βήματα της φοιτητικής τους ζωής. Είναι άλλωστε χρέος μας ίσρο αυτό. Έτσι και σε μας παραστάθηκαν άλλοι. Τους απλώνουμε αδελφικά το χέρι για να βαδίσουμε μαζί το δύσκολο και ανηφορικό δρόμο που άνοιγεται και σ' αυτούς μπροστά.

δήλωση ενός γνήσιου θρησκευτικού αισθήματος, που αναπηδούσε από την καρδιά των ανθρώπων εκείνων — από την καρδιά του λαού εκείνου — πολύ πιο λαμπρό και φλογερό από τις φλόγες των κεριών τους.

Και σε λίγο, όταν ήλθε η σειρά μου και βρέθηκα μπροστά στον Άγιο, σήκωσα κι' εγώ δειλά και ταπεινά τα μάτια μου στη φωτεινή μορφή του, ύψωσα και έδωσα με συντριβή τα χέρια μου πάνω από το στήθος μου και άφηκα την καρδιά μου ελεύθερη — πρώτη φορά τόσο ελεύθερη και άδωσμενη — να πη την προσηυχή της.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Η ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Οι οίσειμοι που συγκλόνισαν βατερ' από τη μαρτυρική 'Ιόνιο Πλειάδα και την «ερίβωλον» Θεσσαλική γή, συγκλόνισαν και πολλών τις καρδιές. Δέν ήταν δυνατόν νά μή συγκινηθοῦν και συνεισώδ νά μή κινητοποιηθοῦν και οι φοιτηταί.

Τό «χάσμα π' άνοιξ'» δ οίσειμός» ήταν μεγάλη. Καί, φυσικά, δέν θάταν δ φοιτητής πού μέ χίλιες-δυό στερήσεις είναι υποχρεωμένος ν' αντιμετώπιζή τις σπουδές του, δέν θάταν αὐτός πού θά τό γέμιζε. «Ετοι τοῦλάχιστον θά μιλοῦσε μιά ξερή και ὀρθολογιστική θεωρησι τοῦ ζητήματος. Μά ἡ χριστιανική ἀγάπη τοῦ φοιτητοῦ ήταν δυνατόν ποτέ νά κάμῃ μιά δεύτερη ἐκδοσι τοῦ θλιβεροῦ ἐκείνου «καί ἰδὼν ἀντιπαρήλθε»;

Νάτος λοιπόν δ φοιτητής πρῶτος και καλύτερος οἷς ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνος τῆς ὀλικῆς και ἡθικῆς ἀνορθώσεως, ἔτοιμος νά «γιομίσῃ μέ ἄνθη» τῆς ἀγάπης τοῦ οίσειμοῦ τὸ ἀπαίσιον χάσμα. Κονδύλια δέν ὑπῆρχαν. Νομοσχέδια δέν είχαν ψηφισθῇ. Ὑλικές προπνοήσεις ἔλειπαν. Ἦταν ὁμως ἡ ἀγάπη πού δονοῦς ὀλόκληρη τὴν ὑπαρξί του. Ἡ «πολύμητις και πολύτροπος» ἀγάπη. Καί, ἀφοῦ αὐτὴ ὑπῆρχε, δέν ήταν δύσκολο νά συντεθῇ μιά ὁμορφη τριλογία της. Κατασκηνώσεις Ἀνοικοδομήσεως Κάτω Δομοκοῦ — Κατασκηνώσεις Ἀνοικοδομήσεως Πολυδενδρίου — Ἱατρική μέριμνα και πολιτιστικές ἐξορμήσεις Δομοκοῦ.

Τὸ πρόγραμμά τους περιελάμβανε συμμετοχή στην ὀλικὴ ἀνοικοδόμησι τῶν κατεστραμμένων χωριῶν, τόνους τοῦ ἡθικοῦ τῶν κατοίκων, γιὰ νά μπορέσουν νά ἀντιμετωπίσουν τὴ μεγάλη δοκιμασία αὐτή, πού τοὺς ἀναστάτως κυριολεκτικὰ, και ἱατρικὴ περίθαλψι στοὺς ἀρρώστους.

Πάνω ἀπὸ ἐκατὸ Φοιτητὴ τῆς Χ.Φ.Ε τῶν Παν/μιῶν Ἀθηνῶν και Θεσσαλονίκης και τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν, ἐν συνεργασίᾳ μέ νεώτερα μέλη τῆς Χ.Φ.Ε (πιστιμύμονες) και ἀρκετοὺς ἐργαζομένους νέους τῆς ΧΕΕΝ και μέ τὴν πολὺτιμη συμπαράστασι τῶν ἀρμοδίων γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι Στρατιωτικῶν και Πολιτικῶν ἀρχῶν τοῦ Νομοῦ Φθιώτιδος, ἐπύκνωσαν τίς τάξεις τῆς φάλαγγος αὐτῆς τῆς ἀγάπης. — Ἡ πρώτη ἐξόρμησις ἔγινε μέ κέντρο τὸ χωριὸ Κ. Δομοκός σ' ὅλη τὴ γύρω περιοχὴ και διήρκεσε 18 μέρες. Εἶναι ἀλλήθεια πῶς ἔνα τέτοιο γεγονός πρῶτη φορὰ τὸ ἔδωσαν οἱ κάτοικοι. Τοὺς ἔκαμε ἐντύπωσι πῶς καταδεχόντουσαν νά σκάψουν, ἀμθοιο αὐτοὶ και μάλιστα μορφωμένοι, γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν θεμελίων, ἡ τῶν ἀσβεστολακκῶν, γιὰ τὴν κατεδάφισι τῶν ἐρειπίων κλπ., χωρὶς κανένα συμφέρον, ἐνῶ συγχρόνως γεμάτοι πραγματικὸ ἐνδιαφέρον ἔκοιθαν πάνω στὸν πόνο τους και μοιράζονταν τὴ θλίψι τους. Ἡ ἀρχικὴ τους δυσπιστία γινόταν ἀπορία γιὰ νά μεταδληθῇ ἀργότερα σ' ἐθαυμασμό εἰλικρινῆ αὐτῆς τῆς προσπάθειας. «Εἰς γρήγορα ἀναπτύχθηκε μιά ἀμόσφαιρα ἐγκαρδιότητος και εἰλικρινοῦς ἀλληλοεκτιμῆσεως.

Παράλληλα μέ τὴν σωματικὴ ἐργασία — αὐτὴ ήταν τὸ παγοθραυστικὸ τῶν προκαταλήψεων — ἔγινε δουλειὰ πνευματικῆς διαφωτίσεως και ἀ-

νοικοδομήσεως. Σὰν τὴν κατάξερη γῆ τοῦ καλοκαιριοῦ πού ρουφάει ἀχόρταγα τὴ θροσὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἔτοι και ἐκεῖ μέ τέτοια δίψα ἀκούγαν οἱ χωρικοὶ, ὅτι ἀν ὀμιλίες, καθηχητικὰ μαθήματα, ἀτομικὴ ἐπαρκὴ και ψυχγωγία τοὺς προσέφερθηκε. Ἐτοι δόθηκε ἀρκετὴ ὥθησι γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι.

— Μὲ κέντρο τὸ ὁμορφο Πολυδένδρι Δομοκοῦ, ἔγινε ἡ δεύτερη ἐξόρμησι. Πρόγραμμα τὸ ἴδιο. Ἡ πείρα τῆς πρῶτης στάθης πολὺτιμη γιὰ τὴν δεύτερη αὐτὴ εἰκασάμερη προσπάθεια μέ πολὺ καλὰ ἐπίσης ἀποτελέσματα. Ἡ τάξις και ἡ ὀργάνωσις τῆς θεωρήθηκε ὑποδειγματικὴ ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους ἀξιωματικοὺς τῆς ἀνοικοδομήσεως, μέ τοὺς ὁποίους ἔγινε ἡ συνεργασία.

Ἡ περίοδος αὐτὴ κατῳρθωσε και δημιουργήσε ἰδιαίτερες πολιτιστικὲς εὐκαιρίες και βοήθησε νά καταλάβουν ὅλοι οἱ χωρικοὶ και οἱ ἄλλοι συνεργάται τους τὴν ἀνορθωτικὴ πνοὴ τῆς φλογερῆς πίστεως.

— Σὰν ἐπιστέγασμα τῆς ὅλης προσπάθειας στάθηκε ἡ τρίτη μικτὴ μέ Φοιτητὰς και Ἐπιστήμονας ἀποστολὴ, πού μέ κέντρο τὸ Δομοκὸ ἐξώρμησαν πρὸς ὅλα σχεδὸν τὰ χωριά τῆς περιοχῆς ἐπὶ 14 μέρες. Τὸ πρόγραμμά τους περιελάμβανε πνευματικὴ καλλιέργεια και ἱατρικὴ περίθαλψι μέ ἀνάλογη χορήγησι φαρμάκων.

Ἡ ἐπιτυχία ήταν πλήρης. Τὸ ἔργο τους μολονότι εἶχε νά ἀντιμετωπίσῃ και ὀρισμένες δυσκολίες, προχώρησε μέ γοργὸ και χαρούμενο ρυθμό.

Δέν εἶναι δυστυχῆς δυνατόν στὰ στενὰ πλαίσια τῆς στήλης αὐτῆς νά παρουσιάσωμε, ἔστω και συνοπτικὰ, γεγονότα, στιγμιότυπα κι' ἐκδηλώσεις ἀθρόμητες δυὸ σχεδὸν μηνῶν πού συνῶδυσαν σὰν ἀρμονικὴ μουσικὴ ὑπόκρουσι τὴν τριλογία αὐτὴ. Πάντως ἔνα εἶναι γεγονός: Ὅτι τὰ χριστιανικὰ φοιτητικὰ νεῖατα ἔδωσαν και πάλι τὸ «παρὸν» στην πρόσκλησι τοῦ πονεμένου και πικραμένου λαοῦ μας.

Οἱ καρποὶ εἶναι προφανῶς πλούσιοι και σ' αὐτοὺς πού πήραν και σ' αὐτοὺς ἔδωσαν. Καί ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητη πραγματικότητα αὐτὸ. Πόσο ὁμορφο θά ήταν ἂν συχνότερα παρουσιάζονταν στὸ προσκήνιο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀνάλογες τριλογίες!

ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ εὐκαιρία πού ἀναφέραμε πέρα πάνω και πολλὲς ἄλλες εὐκαιρίες δόθηκαν γιὰ νά παρουσιάσουν οἱ φοιτηταί τὸν γεμῆτο εὐγενικοῦ παλμοῦς ἐσωτερικὸ τους κόσμο. Παραθέτομε μερικὲς ἔτοι σταχυολογώντας ἀπ' τὸν ἀγρὸ τῆς καλοκαιρινῆς δράσεως.

— Τὸ Β' Τμήμα τῆς ΧΦΕ τόσο στην Ἀθήνα όσο και στὴ Θεσσαλονικὴ διωργάνωσι ἀντιστοίχως ἀπὸ μιά κατασκηνωτικὴ περίοδο μέ μεγάλη συμμετοχὴ. Στὴ χαρούμενη ἀτμόσφαιρα τῶν κατασκηνώσεων αὐτῶν δόθηκαν εὐκαιρίες πνευματικῶν ἀνατάσεων και καλλιέργειας, ἀλλὰ και ἐξορμήσεων στὸ ὑπαίθρο μέ προσφορὲς κατ'ἀλλῃ

Ο Κόσμος των Γραμμάτων

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ...

(ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΣΤΕΛΝΟΥΝ)

Τό «Διδασκαλικόν Βήμα» υποδέχεται τήν καινούργια σχολική περίοδο με τή θερμή τήν αγάπης που χαρακτηρίζει τόν αξιο του όνόματος εκπαιδευτικό. Αντιγράφω από κάποιο άρθρο του κ. Δ. Κουτσουλέλου: «... δημοφύς τό Θεό που φέρνει κι' εδωγει τὰ βήματά μας κοντά στο πονεμένο Έλληνοπούλο... Σφίγγουμε στήν ἀγκαλιά μας τὰ ξυπόλυτα, ἀπλυτα, ρακένδυτα, μά πάντα άθωα κι' άγνά παιδιά μας, που μάς περιμένουν στίς αϊθουσες στυλώνοντας τὰ μάτια τους επάνω μας, σάν εσ' σανίδα σωτηρίας». Αυτό τό τελευταίο, ή προσδοκία τής καινούργιας γενεάς, τό τραγικό αίτημα προσανατολισμού μέσα στο πνευματικό χάος του αιώνα, θάπρεπε νά φέρνῃ δάκρυα σ' όσα μάτια δέν έχουν χάσει τήν ικανότητα νά δακρύζουν. «Είς τήν άπλοϊκήν σκέψιν του άγαθού γεωργού, του άγνού Έλληνος πατριώτου» (αντιγράφω από τό άνυπόγραφο κύριο άρθρο του «Διδασκαλικού Βήματος») «δέν χωρεί πώς είναι δυνατόν νά εδρίσκωνται χρήματα διά ν' άναχαιτίζεται ή όρμή των ποταμών τής Χώρας και ν' άφίρνεται άτιθάσσευτος, είς τό έλεος όλων των κακών ρευμάτων τής έποχής, ή άνυπολόγιστος δύναμις τής άνθρωπίνης όρμής που έγκλείει ή νέα γενεά...»

Τί γίνεται πρόσ τήν κατεύθυνσι αυτή; Καλύτερα, άς μή δώσουμε τήν απάντησι. Μόνο άς εϋχηθώμε, τουλάχιστον, ό Θεός νά φωτίζη και

και νά δυναμώνῃ τόν δάσκαλο που, άδοθήτω κι' άσπλο, τόν έχουμε στείλει για νά πληρώσῃ αυτός τό δικό μας κοινό χρέος. Η άγάπη του για τό παιδί είναι ίκανή νά του σταθῇ άξιος δηγός.

***

Στό τεύχος 'Οκτωβρίου του «Άγροτικού Ταχυδρόμου» κάνει έντύπωσι, μέσα στήν άλλη επίκαιρη όλη του τή σχετική με τὰ άγροτικά ένδιαφέροντα του περιοδικού, ένα μεγάλο «Σημείωμα» για τή «μεγάλη άπειλή» δηλαδή τό άγρίσμα των ήθων που πολλαπλασιάζει τριγύρω μας τὰ έγκλήματα του φόνου. Ένα άγροτικό περιοδικό δέν ένόμισε πως βρίσκεται έξω άπ' τὰ ένδιαφέροντά του τό ήθικό αυτό πρόβλημα και τό παρουσιάζει με όλη τή σοβαρότητα που του ταιριάζει, με ρεαλισμό αλλά και με βαθύτατη κατανόησι. Και οι έφημερίδες μας, ό ήμερησιος τόπος με τους μεγάλους προορισμούς και τήν τεράστια δύναμι, που είναι;...

***

Είναι νά τήν καμαρώνῃ κανείς αυτή τήν «Ηπειρωτική Έστία», τό κατόρθωμα αυτό των 'Ιωαννίνων και όλης τής 'Ηπείρου. Τό τελευταίο διπλό της τεύχος, ένας δλόκληρος τόμος, όπου τό «φιλοκαλῶν μετ' εϋτελείας» έχει βρή όλη τήν εφαρμογή του, είναι μία πλούσια συλλογή από ιστορικό, λαογραφικό, αρχαιολογικό, φιλολογικό όλικό γύρω από τήν 'Ηπειρο — και μία

λες. Όμιλεις, καθηγητικά μαθήματα σε 7.500 περίπου παιδιά μόνο γύρω άπ' τήν 'Αθήνα, επικοινωνία με χωρικές και στελέχη παιδικών κατασκηνώσεων έποίκιλλαν τό πρόγραμμα των έξορμήσεων αυτών.

— Όπως πάντα έτσι και φέτος πολλοί φοιτητάι και φοιτήτριες δούλεψαν ως στελέχη με ένθουσιασμό άνάμεσα στα παιδιά. Οι κατασκηνώσεις των ΧΜΟ των 'Αθηνών στον Παρνασσό, τής Θεσσαλονίκης, Κατερίνης, Βόλου, Δαμίας, Σουφλίου, 'Αγρινίου, Κρήτης, Κύπρου κ.ά. όπως και άρκετές του 'Γπουργείου Παιδείας, δέχτηκαν τή ζωογόνα επίβρασί τους. Παράλληλα δέ πολλοί άλλοι όργάνωσαν έξορμήσεις σε κατασκηνώσεις διάφόρων 'Οργανισμών και 'Ιδρυμάτων έδώ και στήν έπαρχία.

— Η δράσις των φοιτητών τής 'Επαρχίας έχει άρκετά στο ένεργητικό της. Στα πεταχτά αναφέρουμε μερικά. Πρωτοβουλία στήν όργάνωσι και επιτυχία από κάθε πλευρά του Πανελληνίου συλλαλητηρίου για τήν 'Ενωσι τής Κύπρου, όπως έγινε π.χ. στο 'Εράκλειο Κρήτης. Διαλέξεις

και όμιλεις σε στενότερο ή ευρύτερο κοινό. Έκδρομές συνδυαζόμενες με μορφωτικές εκκαιρίες για τους κατοίκους τής επαίρου. Συμμετοχή σε κοινωφελή έργα κ. ά.

ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Σε μία συνεδρία φοιτητών που ήρθαν άπ' έξω με τήν ευκαιρία των καλοκαιρινών διακοπών, έγιναν εύχάριστες διαπιστώσεις. Πλούσια σε εκδηλώσεις είναι ή θράσις και ή εργασία που έχουν νά μάς παρουσιάσουν στίς Η. Π. Α., Καναδά, 'Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, 'Ιταλία.

Με συγκίνησι πληροφορηθήκαμε τή λειτουργία κύκλων 'Αγ. Γραφής Χριστιανικών Μαθητικών 'Ομάδων, έντευκτηρίων, Κατηχ. Σχολείων και διάδοσι χριστιανικών και εθνικών έντύπων. Και, τό σπουδαιότερο, πως ή χριστιανική ιδέα έχει καλή εκπροσώπησι από αυτούς που κρατούν στα χέρια τους του «φωτός τήν άγια δάδα» στίς όμιχλώδεις χώρες τής 'Εσπερίας.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

σπουδαία παρηγοριά καὶ τόνωσι γιὰ ὅσους ἀληθινὰ ποιοῦν τὴν ἐλληνικὴν ἐπαρχίαν.

Υπογραμμίζω δυὸ τίτλους: «Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἐπαρχίας», ἄρθρο τοῦ κ. Ἰω. Ν. Νικολαΐδου καὶ ἕνα σύντομο ἀλλὰ σπουδαίωμα σημείωμα τοῦ κ. Μ. Χ. Μ. «διὰ τὴν ἡπειρωτικὴν νεότητα».

***

Στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» βρίσκει κανεὶς πάντα (καὶ κάθε φορά ἀνανεωμένο) τὸ ἀνώτερο πολιτιστικὸ πνεῦμα. Στὸ τεῦχος Σεπτεμβρίου - Ὀκτωβρίου δ κ. Νίκος Κρανιδιώτης μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ «Ἡ Μοῖρα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι δ ἄνθρωπος κύριος τῆς τύχης του;» ἀνεβάζει τὸν ἀναγνώστη σὲ γενικώτερες θεωρήσεις τῆς ζωῆς καὶ τὸν σπρώχνει στὴν ἀναζήτησιν τῆς σωστῆς πορείας. Καὶ στίς σελίδες τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς δ κ. Γεώργιος Πράτσιος προβάλει στὴν Τέχνην τὸ αἶτημα τῆς οὐσιαστικώτερης συμβολῆς ἐπὶ πνευματικῇ ἀγωνίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴ σκέψιν πῶς πηγαίνουν χαμένα «τὰ θεῖα δῶρα τῆς Τέχνης, ὅταν σπαταληθοῦν γιὰ τὴ συγγραφὴ ἐνὸς ἀνήθικου σὲ βάθος μυθιστορηματικῆς ποῦ δὲν προσφέρει καμμίαν ὠφελιμότητα στὴν κοινωνίαν, καὶ ἀκόμη καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Τέχνης».

***

Ἄς ποῦμε ἕνα εὐχαριστῶ στὴ «Χιακὴ Ἐστία» ποῦ μὲ τόσο ἐνδιαφέρον ἀναγγέλλει τὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἰνστιτούτου ἱατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς, ὅπως ἐπίσης καὶ στὴν «Αὐγὴ» τοῦ Πύργου καὶ στὴν «Καθολικὴ» τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐλάβαμε ἀκόμη τὸν «Πυρὸς τοῦ Εὐαγγελίου» (Ἰούλιος-Αὐγούστος Σεπτεμβρίου), τὰ «Φυσιολογικά» (Αὐγούστος-Σεπτεμβρίου) καὶ τὸν «Συνεταριστὴ» (Σεπτεμβρίου) μὲ τὴν πολυτιμότεν βλὴν τοῦ πάντα πάνω στὴ συνεταιριστικὴ κίνησιν.

Π. ΚΛ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἰω. Ν. Ξηροτύρη, Διευθυντοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: Φιλονικίαι καὶ διαπληκτισμοὶ ἀδελφῶν. (Ψυχολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ μελέτη), Θεσσαλονίκη 1954.

Ὁ κ. Ξηροτύρη εἶναι γνωστὸς στὸν κύκλο τῶν διανοουμένων καὶ εκπαιδευτικῶν ὡς συγγραφεὺς καὶ παιδαγωγός, ὥστε θὰ κομίζαμε γλαυκὰ στὴν Ἀθῆνα, ἂν θέλαμε νὰ τὸν παρουσιάσωμε.

Γι' αὐτὸ ἀπλῶς ἐπισημαίνομε τὴν ἐκδοσὶ τῆς καινοῦργίας τοῦ μελέτης πάνω σὲ θέμα τῶν φιλονικιῶν τῶν ἀδελφῶν, ποῦ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον· γιὰτὶ ὅλοι ξέρομε τὶς δυσκολίας καὶ περιπλοκὰς ποῦ παρουσιάζει καὶ ποῦ ἀφίλονται στίς φιλαυτεῖς καὶ ἐγωιστικὰς ὁρμὰς τῶν παιδιῶν καὶ στοὺς ἀδέξιους χειρισμοὺς τῶν μεγαλυτέρων στὴν μεταχείρισιν τέτοιων προβλημάτων.

Ὁ σ. μὲ τὴν μεγάλη παιδευτικὴ του πείρα ἐξετάζει μεθοδικά, συστηματικὰ, λεπτομερικὰ τὴν ψυχικὴν ἰδιοσυστάσιν τοῦ παιδιοῦ, ἀναλύει τὶς ἀσυνείδητες τάσεις καὶ ὁρμὰς του, μελετᾷ τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον καὶ τὰ παιδευτικὰ σφάλματα τῶν γονέων, γιὰ νὰ προτείνῃ τελικὰ τὰ κατὰλληλα μέσα ἀγωγῆς καὶ θεραπείας.

Ἔτσι δ σ. καταφέρνει νὰ δώσῃ ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τοῦ δυσαρμονικοῦ αὐτοῦ φαινομένου, νὰ υπογραμμίσῃ τὴν σημασίαν του, νὰ ἐπισημάνῃ τοὺς κινδύνους καὶ νὰ μᾶς προσφέρῃ τὶς ὀρθὰς λύσεις ποῦ στηρίζονται σὲ ἐνδιαφέρον, τὴν παιδαγωγικὴν τέχνην, τὴν ἀγάπην, τὸν ἀλτρουισμό.

Γ. Μ.

★

Δημητρίου Σ. Σαλαμάγκα, Ὁ ἁγίος Γεώργιος ὁ νέος Μάρτυς, ὁ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἀθήνα 1954.

Ὁ σ. μᾶς παρουσιάζει μίαν ἀξιόλογον μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἡρωικοῦ μαρτυρίου τοῦ Νεομάρτυρος Γεωργίου.

Τὸ βιβλίο, φροντισμένον καλλιτεχνικὰ, δουλεμένο ἐπιστημονικὰ - φιλολογικὰ, στηριγμένον ἐπὶ ἡλεγκμέναις πηγῇς καὶ βοηθήματι, γραμμένον μὲ ὕψος ρέον καὶ γλαφυρὸν, χωρίζεται βασικὰ ἐν τρία μέρη: Στὴν εἰσαγωγὴν ποῦ εἶναι κατατοπιστικὴ στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασιν τῶν Ἰωαννίνων στὴν ἐποχὴν ποῦ ἐξήρθε δ νεομάρτυρας, ἀρχὴ τοῦ 19ου αἰῶνος.

Στὸ δεύτερον μέρος δ σ. ἐξετάζει βιογραφικὰ τὸν Γεώργιον, μᾶς ἀναπαριστᾷ τὴν ζωὴν τοῦ στηριγμένον «κατὰ βάση» σὲ τὸ Νέο Μαρτυρολόγιον τοῦ 1856 καὶ στὰ τροπάρια τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου. Τὰ κενὰ τῆς βιογραφίας ἀναπληρῶναι μὲ μυθιστορικὴν πιθανοφανῆ διὰθεσιν.

Στὸ τρίτον παρέχει στοιχεῖα πολυτιμότητας, ἀνέκδοτα: ἀναφορά τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Ἰωαννικίου, «βιογραφία τοῦ Ἁγίου», ὑπόμνημα ἀγιοποιήσεως τοῦ Νεομάρτυρος· ἔγγραφα παρμένα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Σαλαμάγκα εἶναι ἀληθινὴ συμβολὴ στὴν πτωχὴν βιβλιογραφίαν τοῦ κρυμμένου ἱστορικοῦ πλοῦτος τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητος στὰ σκοτεινὰ χρόνια τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Γ. Μ.

★

G. D. Yarnold: Christianity and Physical Science, London 1950.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ συντόμου τούτου ἔργου ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη Φυσικὴν ὡς ὑφηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Nottingham, ἥδη δὲ εἶναι ἐφημέριος καὶ διδάσκει εἰς Κολλέγιον. Εἶναι, ἐπομένως, εἰς θέσιν νὰ ἐρευνήσῃ—καὶ ἐρευνᾷ ὄντως—τὸ θέμα τῆς σχέσεως τοῦ «Χριστιανισμοῦ πρὸς τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας» κατὰ τρόπον σαφῆ, ἁπλοῦν καὶ ἐπιτυχῆ. Δίδει, ἐν συντομίᾳ βεβαίως, τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τὸ πεδῖον

δράσεως αὐτῶν, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἐμφανίζει τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἐξετάζει καὶ λύει ὁ χριστιανισμός, διὰ τὴν καταλήξει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδεμία σύγκρουσις ἢ ἀντίθεσις εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τούτων. Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ μελετήσῃ κανεὶς τὸ σύντομον αὐτὸ ἔργον.

Σ. ΠΑΥΛΟΣ

★

Robert Ulich: Conditions of Civilized Living.

Σὲ μιὰ ἐποχὴ σάν τὴ δική μας, ὅπου οἱ ἔννοιες «πολιτισμός», «πολιτισμένος» κ. λ. π. συνδέονται μὲ τὴν ὕλην μάλλον πρὸς τὸ ἀνθρώπου, ἕνα βιβλίον σάν αὐτὸ πού μᾶς παρουσιάζει ὁ διεθνὺς κύριος καθηγητὴς Robert Ulich¹, μὲ τίτλο «συνθήκαι πολιτισμένης ζωῆς», εἶναι πραγματικὰ πολύτιμο. Εἶναι δὲ πολύτιμο γιὰ ἀκριβῶς ἐμφανίζει τὴν πολιτισμένην ζωὴν μέσα στὰ φυσιολογικὰ της πλαίσια, μέσα δηλαδὴ στὰ πλαίσια τῶν πνευματικῶν ἀξιών.

Σκοπὸς τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν συνθηκῶν ἐκείνων πού κάνουν δυνατὴ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνάπτυξις ἡ ὁποία ἔχει σάν βασικὸ σημεῖο ἐκκίνησιν τὴν ἐρώτησι: γιὰ τί καὶ πῶς ὁλόκληροι πολιτισμοὶ καὶ ἔθνη ἀκμάζουν καὶ παρακμάζουν; Τὸ «γιὰ τί» ὅμως αὐτὸ ὁδηγεῖ στὴν ἀνακάλυψιν βασικῶν νόμων οἱ ὁποῖοι, ἀναπόσπαστα ἐνωμένοι μὲ τίς πνευματικὰς τάσεις τοῦ ἀνθρώπου, ρυθμίζουν τὴν ἀκμὴν ἢ τὴν παρακμὴν τοῦ πολιτισμοῦ.

Στηριζόμενος στοὺς νόμους αὐτοὺς ὁ συγγραφεὺς ἀρχίζει μὲ μιὰ ἔρευνα τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν μελέτη τῶν προϋποθέσεων γιὰ μιὰ δημιουργικὴ ἀνάπτυξιν τῶν ἀτόμων, καὶ μᾶς βοηθεῖ εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν τῆς προσωπικότητος ἐν σχέσει μὲ τὰς συνθηκάς πού ἐπιβάλλει ἡ ἀνάπτυξις ἐνός maximum τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὄφελος τῶν συνανθρώπων του.

Ἡ τοποθέτησις, ἐν συνεχείᾳ, τοῦ ἀτόμου μέσα στὸ ἱστορικὸ «γίγνεσθαι» διευκολύνει στὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ κατὰ πόσον μπορεῖ ὁ χριστιανικὸς πολιτισμὸς ν' ἀποτελέσῃ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον καὶ τοῦ ἐὰν ἡ τωρινὴ κρίσις ἀποτελῇ προετοιμασίαν τῆς ψυχῆς γιὰ μιὰ καλύτερην καὶ ἀναβαλμένην σκέψιν καὶ δράσιν.

Μὲ βάσι αὐτὰς τὶς ἀπορίεas μελετῶνται ἐν συνεχείᾳ οἱ ἀξίες πού ἔχουν ταχθῇ στὴν ὑπερεκπαίδειαν τῆς ἀνθρωπότητος. Δηλαδὴ ἡ ἐκπαίδευσις, οἱ τέχνες, ἡ πολιτικὴ καὶ ὁ φιλοσοφικὸς καὶ θρησκευτικὸς στοχασμός.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπαίδευσιν, διαπιστώνει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἡ ἀγωγή ἔχει ἀποτύχει στὸ συνδυασμὸ τῶν δύο σκοπῶν πού αὐτὴ πρέπει

νὰ ἐπιδιώκῃ. Τὴν ὑπαρξί, δηλαδὴ, ἐνιαίου χρητηρίου καὶ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τῶν ἀτομικῶν ἱκανοτήτων.

Ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς διαπιστώνει ἀποτυχίαν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἀτόμου γιὰ τὴν ἐκπλήρωσιν μιᾶς συγκεκριμένης ἀποστολῆς. Ἀποτυχία, ἡ ὁποία κυρίως στηρίζεται στὴν ἀδυναμία ἐκείνων πού διδάσκουν, νὰ μεταδώσουν ἀξίες παγκόσμια ἀνεγνωρισμένες. Γιὰ ἀκριβῶς ὑπάρχει ἑλλειψις ἀνεγνωρισμένης ἱεραρχίας ἀξιών, ἡ ὁποία θὰ προβάλῃ τί πρέπει νὰ μῇ πρῶτο καὶ τί δεύτερο.

Ὡραία δὲ ὁ συγγραφεὺς, τονίζοντας ὅτι ἡ γνώσις δὲν δίδει τὸ πᾶν, συμπεραίνει ὅτι ἡ ἀγωγή δὲν πρέπει νὰ εἶναι αὐτόνομος ἀλλὰ συσχετισμένη μὲ τὴν ὑγείαν τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ.

Ἡ τέχνη, κατόπιν, ἂν καὶ ἀντιμετωπίζεται μέσα στὰ πλαίσια τῆς πραγματικότητος, ἐμφανίζεται — δεοντολογία — σάν ὁδηγὸς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν αἰώνιον ρυθμό. Ἡ τέχνη πρέπει πάντα νὰ ἐκφράζῃ τὴν αἰώνια τάξιν καί, ὡς ἐκ τούτου, νὰ μὴν εἶναι ἄσχετη πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Ἐνῆα κριτήρια καὶ βασικὰ ἀρχὲς πρέπει, ἐπίσης, νὰ κατευθύνουν τὴν πολιτικὴν. Ὁ πολιτικὸς ἡγέτης γιὰ νὰ γίνῃ φρουρὸς τοῦ πολιτισμοῦ πρέπει νὰ μάθῃ ὅτι ἡ λύσις τοῦ πολιτικοῦ θέματος ἔγκειται στὴν ἐπιτυχημένη ἀντιμετώπισιν τῶν συσχεσῶν ἀτόμου — συνόλου, πολιτικῆς — ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς καὶ δυνάμεως.

Μόνον αὐτοῦ τοῦ εἶδους σοβαρὴ θεωρήσι τῶν εὐθυνῶν τοῦ πολιτικοῦ θὰ βοηθήσῃ στὴ λύσιν τῶν ἐθνικῶν καὶ διεθνῶν προβλημάτων, ὡς καὶ στὴν ἀποδιώξιν τοῦ φόβου πού κατέχει κυβερνῶντας καὶ κυβερνωμένους.

Ἀκόμη ζοῦμε εἰς κατάστασιν πολιτικῆς ἀλχημείας τονίζει ὁ καθηγητὴς Ulich διαπιστώνοντας καὶ τὴν τρομερὴν καθυστέρησιν, πού παρατηρεῖται στὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν ἐθνῶν.

Ὅλα τὰ κοινοβούλια τοῦ κόσμου καὶ ὅλες οἱ Διεθνεῖς καὶ Ἐθνικὲς συσκέψεις ἀδυνατοῦν νὰ βοηθήσουν τὴν ἀνθρωπότητα γιὰτί λείπει ἡ κοινὴ κατευθύνσις, ἡ ἐνότης δηλαδὴ, σκέψεως ἡ ὁποία, μόνον, ὁδηγεῖ στὴν μὲ κοινὸ κριτήριον ἀντιμετώπισιν μιᾶς ὁργανωμένης καὶ πολιτισμένης ζωῆς.

Καὶ ἀκριβῶς ἡ ἑλλειψις κοινῆς κατευθύνσεως ὁδηγεῖ στὴν φιλοσοφίαν καὶ στὴν θρησκείαν. Ὅταν ὅμως ὁδηγηθῶμε στὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θρησκείαν ἀμέσως τίθεται τὸ ἐρώτημα: πῶς οἱ δύο αὐτὲς μεγάλες ἀξίες θὰ προσφέρουν μιὰ κοινὴ κατευθύνσιν;

Φυσικὰ καὶ ἀβίαστα — μὲ βάσιν τὴν τελευταίαν αὐτὴ ἐρώτησιν — ὁ ἀναγνώστης ὁδηγεῖται στὴ μεταφυσικὴν. Χωρὶς παραγώρησι τῆς ἐπιστήμης, μὲ μία σύνθεσιν τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων περὶ ἀνθρώπου καὶ φύσεως καὶ τῶν μεταφυσικῶν προβλημάτων, ὁ συγγραφεὺς τονίζει ὅτι καθε ἀληθινὴ ἐκπολιτιστικὴ προσπάθεια, ἂν καὶ στηρίζεται στὴ γῆ, μπορεῖ νὰ φθάσῃ στὸν οὐρανόν. «Μόνον διὰ μέσου

1. Ὁ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας Robert Ulich εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς συνεγράφας τῶν «Ἀκτίνων» ἀπὸ ὁμιλίαν τὴν ὁποίαν εἶχε δώσει τὸ περασμένον ἔτος εἰς τὸ «Ἑλληνικὸν Φῶς».

Helmut Luchtrath, Dr. Med.: Der Einfluss der antibiotischen und dhemotherapeutischen Behandlung auf das morphologische Bild der abheilenden Tuberkulose. Georg. Thieme Verlag, Stuttgart 1954.

Prof. Dr. M. Bleuler: Endokrinologische Psychiatrie. Georg. Thieme Verlag, Stuttgart 1954.

Kurt Kolle: Das Bild des Menschen in der Psychiatrie. Georg. Thieme Verlag, Stuttgart 1954.

Hans Franke: Phasenkontrast-Hämatologie. Georg. Thieme Verlag, Stuttgart 1954.

H. Blaha, Dr. Med.: Schichtbilder von Bronchialveränderungen bei der Lungentuberkulose. Georg. Thieme Verlag, Stuttgart 1954.

Prof. Dr. Kurt Pohlisch: Tabak Betrachtungen über Gemuss- und Rauschpharmaka. Georg. Thieme Verlag, Stuttgart 1954.

Prof. Dr. Rolf. Griesbach: Die B. C. G. - Schutzimpfung. Georg. Thieme Verlag, Stuttgart 1954.

Dr. Med. Habil W. Heim και Prof. Dr. Med. Habil P. Dahr: Einrichtung und Arbeitsweise einer Blutbank. *Εκδ. Georg. Thieme, Stuttgart 1954.

Dr. Albert M. Walter και Prof. Dr. Ludwig Heilmeyer: Antibiotika - Fibel, Indikation u. Anwendung der Chemotherapeutika und Antibiotika. *Εκδ. Georg. Thieme, Stuttgart 1954.

Dr. Med. E. Kux (μετά εισαγωγής υπό Prof. Dr. Breitner): Thorakoskopische Eingriffe am Nervensystem. *Εκδ. Georg. Thieme, Stuttgart 1954.

Dr. Med. Fritz Pendl: Myokard-stoffwechsel und Herztherapie. *Εκδ. Georg. Thieme, Stuttgart 1954.

H. Beitzke-St. Engel-L. Heilmeyer - J. Hein - E. Uehlinger: Ergebnisse der Gesamten Tuberkuloseforschung. (Τόμος XII). *Εκδ. Georg. Thieme, Stuttgart 1954.

Prof. Dr. J. Schoenruackers και Doz. Dr. H. Vieten: Atlas Postmoraler Angiogramme. *Εκδ. G. Thieme, Stuttgart 1954.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Ρήγ. Σκουτ. Θεοδωρίαν. Τὰ σταλέντα δείχνουν ὅτι ἔχετε ἱκανότητας καὶ εἰς τὸ διηγεῖσθαι καὶ εἰς τὸν στίχον. Θὰ πρέπη ὅμως, νὰ ἐργασθῇτε συστηματικὰ, διὰ νὰ παρουσιάσετε κάτι τὸ ἀξιόλογον. Διαβάστε Ἑλλήνας ποιητὰς καὶ πεζογράφους.—κ. Τάκ. Χεῖμ. Κρέσταινα. Ἀπὸ τὰ σταλέντα ἐξαγορίζομεν τὸ «Πάντα ἐν σοφίᾳ»· τὸ «Ἀντανάκλαση» μόνον ὡς θέμα εἶναι ἀξιοπρόσεκτον, ἡ ἀπόδοσις ὅστερ. Προσέξατε τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος καταλλήλων λέξεων· τὸ «ἐμμεταί» δὲν ἔχει θέσιν.—κ. Χαρίλ. Χατζ. Ἐνταῦθα. Τὸ σταλέν, ὡς ποιητικὴ προσπάθεια, ἀποτελεῖ καλὴν ἐπίδοσιν.—δ. Νίβ. Πούλ. Ἐνταῦθα. Τὸ «χαμένο ρολογάκι» δείχνει ὅτι ἔχετε ἀρκετὰς ἱκανότητας καὶ ὅτι ἡμπορεῖτε μετὰ ἐπιτυχίαν νὰ καλλιεργήσετε αὐτὸ τὸ εἶδος.—κ. Νικ. Σ. Πουρνάρ. Τὸ «Κουβέντα μετὰ τὴ φύση» δίδει πολλὰς ὑποσχέσεις διὰ τὴν μελλοντικὴν σας ἐξέλιξιν. Ἐάν κατορθώσετε νὰ κάμψετε τὴν ἐμπνευσίν σας νὰ πειθαρχήσῃ εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς ἀρμονίας, ἡ ποιητικὴ σας προσφορά θὰ καταστῇ ἀξιόλογος.—κ. Γ. Κ. Ζαχαρ. Νικεῖα-Νισύρου. Δὲν ἀρκοῦν οἱ δύο στίχοι τοῦ Σολωμοῦ, διὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὸ γραπτὸ σας ὡς ποίημα. Ἡ ποιητικὴ χρῆσις τοῦ ὀνόματος ἐκφραστικὰ μέσα καὶ πρέπει νὰ τὸ λάβετε ὑπ' ὄψει σας, εἰς κάθε μελλοντικὴν σας προσπάθειαν.—κ. Γεώργ. Χαρίτων. Σ.Τ.Γ. 916β. Ὁ 4ος στίχος τῆς 3ης στροφῆς θὰ σὰν πείσῃ, ὅτι πρὸς τὸ παρόν ὁ ἐνδεδειγμένος δρόμος διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ποιητικὴν σας ἀπόδοσιν, εἶναι τὸ καθντικὸν τετραστίχον.—β. Νικ. Σ. φ. λ. Σ.Τ.Γ. 919. Μετὰ τὴν ἐλάβεσθαι τὸ σταλέν. Ἐχει ἀξιόλογα στοιχεῖα, ἀλλὰ ἡ δὴ διάρθρωσις καὶ ἀπόδοσις δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὴ. Μία ἐκ νέου ἐπεξεργασία θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ ἀποδοθῇ ἀρτίωτερον. Ἐτσι θὰ ἐκλείψῃ καὶ ἡ ἀσάφεια τῆς τελευταίας στροφῆς.—κ. Ἀθ. ν. Τσικρικ. Τὸ «Ἀπὸ μὲν μίλησε ὁ Χριστὸς» ὡς θέμα εἶναι ἐπιτυχὴς σύλληψις, ὡς ἀπόδοσις ὅμως ὅστερ. Κυρίως τοῦ λείπει ὁ λυρικός τόνος ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ τὸ συνοδεύῃ.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». *Εκδόσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023.—Θεσ/νικῆς: Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.—Υπεύθυνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία Φαβιέρου 39α, Ἀθήναι (1).—Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 25, ἔξωτερ. δολλ. 3.—Προῖστ. τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.